

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

Bc. Pavlína Niklová

**MOŽNOSTI ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU
V CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍCH**

**OPPORTUNITIES TO DEVELOP TOURISM IN PROTECTED
AREAS**

Diplomová práce

Praha 2011

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Dana Fialová, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 16. 8. 2011

.....

Pavλίna Niklová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce RNDr. Daně Fialové, Ph.D., za věnovaný čas a cenné rady. Dále bych poděkovala představitelům českých chráněných krajinných oblastí, představitelům obcí a pracovníkům všech informačních center nacházejících se v CHKO Železné hory, kteří věnovali čas vyplnění dotazníků využitých v této práci.

OBSAH

OBSAH	4
SEZNAM OBRÁZKŮ	6
SEZNAM GRAFŮ	6
SEZNAM TABULEK	6
SEZNAM PŘÍLOH	7
SEZNAM ZKRATEK	8
ABSTRAKT	9
1 ÚVOD	10
2 REŠERŠE LITERATURY A TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ	13
2.1 Cestovní ruch a udržitelnost.....	13
Udržitelný cestovní ruch	16
Dopady cestovního ruchu	21
2.2 Ochrana přírody a krajiny v Česku	23
Cestovní ruch x ochrana přírody	29
2.3 Regionálně zaměřená literatura.....	30
2.4 Ostatní zdroje	33
3 METODIKA PRÁCE	35
4 CESTOVNÍ RUCH V ÚZEMÍCH SE SPECIFICKOU OCHRANOU	38
4.1 Chráněné krajinné oblasti v Česku	38
4.2 Propagace	39
4.3 Spolupráce mezi chráněnými krajinnými oblastmi.....	40
4.4 Spolupráce správ chráněných krajinných oblastí s místní samosprávou	40
4.5 Spolupráce správ CHKO se soukromými subjekty	41
4.6 Monitoring cestovního ruchu v chráněných krajinných oblastech	42
4.7 Zatíženost území návštěvníky a regulace cestovního ruchu	44
4.7.1 Problémy s cestovním ruchem	46
4.7.2 Sezónnost	46
4.7.3 Druh cestovního ruchu v chráněných územích	47
4.8 Důvod návštěvy CHKO	47
4.9 Poplatky v CHKO	48
4.10 Realizované projekty	48
4.11 Plánované projekty.....	49
Domy přírody	50
4.12 Cestovní ruch v plánu péče CHKO.....	51
5 CHARAKTERISTIKA CHKO ŽELEZNÉ HORY A JEJÍ PŘEDPOKLADY PRO ROZVOJ CESTOVNÍHO RUCHU	53
5.1 Geografické vymezení CHKO Železné hory	55
5.2 Lokalizační předpoklady cestovního ruchu	56
5.2.1 Přírodní prostředí CHKO Železné hory	57
Geologie a geomorfologie.....	57
Vodstvo	58
Klima.....	59
Flóra a fauna	60

5.2.2 Kulturně-historický potenciál cestovního ruchu	62
Kulturně-historické památky	62
Rozhledny	66
Lidová architektura	67
5.3 Selektivní předpoklady	68
5.3.1 Demografické a socioekonomické charakteristiky	68
Osídlení a obyvatelstvo	68
Vývoj počtu obyvatel	69
Věková struktura	69
Vzdělanostní struktura	70
Ekonomická struktura	71
5.4 Realizační předpoklady rozvoje cestovního ruchu	73
Doprava	73
Turistická dopravní infrastruktura	74
Ubytovací zařízení	75
Stravovací zařízení	77
Kulturní zařízení	78
Tradiční akce konané v CHKO	79
Sportovní zařízení	80
6 AKTÉŘI CESTOVNÍHO RUCHU V CHKO ŽELEZNÉ HORY	84
6.1 Správa CHKO Železné hory	84
6.2 Místní samosprávy	87
6.3 Informační centra	90
6.4 Mikroregiony	92
6.5 Občanská sdružení	93
7 MOŽNOSTI ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU V CHKO ŽELEZNÉ HORY	95
.....	95
7. 1 Venkovský cestovní ruch	95
7.1.1 Pěší turistika a geocaching	96
7.1.2 Cykloturistika	97
7.1.3 Hipoturistika	98
7.1.4 Gastroturistika	98
7.1.5 Ekoagroturistika	99
7. 2 Kongresový cestovní ruch	100
8 ZÁVĚR.....	102
LITERATURA A ZDROJE.....	105
Internetové zdroje:	112
Další zdroje:	118

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1:	Plánované domy přírody
Obr. č. 2:	Poloha CHKO Železné hory v rámci Česka
Obr. č. 3:	Periferní oblasti v Česku k roku 2008
Obr. č. 4:	Řeka Doubrava
Obr. č. 5:	Sečská přehrada
Obr. č. 6:	Klokočovská lípa
Obr. č. 7:	Modráček středoevropský
Obr. č. 8:	Kočíčí hrádek
Obr. č. 9:	Berlova Vápenka před rekonstrukcí
Obr. č. 10:	Berlova Vápenka po rekonstrukci
Obr. č. 11:	Rozhledna Boiika
Obr. č. 12:	Rozhledna Bára
Obr. č. 13:	Roubená truhlárna v Možděnici
Obr. č. 14:	Kongres hotel Jezerka na Seči
Obr. č. 15:	XXI. ročník Odemykání Doubravy 1
Obr. č. 16:	XXI. ročník Odemykání Doubravy 2
Obr. č. 17:	Hřebčín ve Slatiňanech
Obr. č. 18:	Motokroařská trať Kubíkovy Duby
Obr. č. 19:	Skate a Bike park v Nasavrkách

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1:	Návrh nové zonace CHKO Železné hory
Graf č. 2:	Tržby zříceniny hradu Lichnice v letech 1991 až 2009
Graf č. 3:	Vývoj počtu obyvatel Železných hor v letech 1869 až 2001
Graf č. 4:	Věková struktura obyvatelstva Železných hor k roku 2008
Graf č. 5:	Vzdělanostní struktura obyvatelstva Železných hor k roku 2008
Graf č. 6:	Ekonomická struktura obyvatelstva Železných hor k roku 2008
Graf č. 7:	Ubytovací zařízení využívaná turisty ve vybraných obcích CHKO Železné hory
Graf č. 8:	Vývoj počtu pořádaných konferencí na Seči v roce 2009 a 2010

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1:	Zonace CHKO Železné hory z roku 1991
Tab. č. 2:	Maloplošná chráněná území v CHKO Železné hory
Tab. č. 3:	Porovnání výsledků řízených rozhovorů s pracovníky IC v CHKO Železné hory a Bílé Karpaty
Tab. č. 4:	Mikroregiony na území Železných hor

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Dotazník určený pro představitele chráněných krajinných oblastí
Příloha č. 2: Dotazník určený pro starosty obcí
Příloha č. 3: Osnova řízeného rozhovoru se zaměstnanci informačních center
Příloha č. 4: Chráněné krajinné oblasti v Česku
Příloha č. 5: Extrémně zatížená místa v chráněných krajinných oblastech
Česka
Příloha č. 6: Obce ležící v CHKO Železné hory
Příloha č. 7: Návštěvnost Lichnice v letech 1991 až 2009
Příloha č. 8: Naučné stezky v CHKO Železné hory

SEZNAM ZKRATEK

AOPK	Agentura ochrany přírody a krajiny
CR	cestovní ruch
ČR	Česká republika
DP	dům přírody
CHKO	chráněná krajinná oblast
IC	informační centrum
IUCN	International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (Mezinárodní unie pro ochranu přírody a přírodních zdrojů)
MAS	Místní akční skupina
NP	národní park
NPP	národní přírodní památka
NPR	národní přírodní rezervace
PP	přírodní památka
PR	přírodní rezervace
UNWTO	United Nations World Tourism Organisation (Světová organizace cestovního ruchu)

Abstrakt

Diplomová práce je věnována problematice rozvoje cestovního ruchu v územích se specifickou ochranou. Vzhledem k masivnímu rozvoji cestovního ruchu, je třeba se zaměřit na jeho negativní vlivy, kterým je třeba se vyvarovat. Představen je proto udržitelný rozvoj cestovního ruchu, který hlásá myšlenku zachování současných atraktivit cestovního ruchu i budoucím generacím. Na základě terénního šetření, řízených rozhovorů a dotazníkového šetření s aktéry cestovního ruchu je identifikován stav cestovního ruchu v chráněných krajinných oblastech v České republice. Následně jsou navrženy možnosti rozvoje cestovního ruchu v těchto územích. Případová studie je zaměřena na turisticky opomíjenou chráněnou krajinnou oblast Železné hory.

Klíčová slova: cestovní ruch, udržitelný cestovní ruch, chráněná krajinná oblast, Železné hory

Abstract

The thesis is devoted to the issue of tourism development in areas with specific protection. Due to the massive development of tourism, it is necessary to focus on its negative effects, which should be avoided. The performance is therefore sustainable tourism development, which proclaims the idea of preserving existing tourism attractions to future generations. Based on field research, structured interviews and questionnaires with tourism stakeholders identified the status of tourism in protected natural areas in the Czech Republic. Subsequently, the proposed options for tourism development in these areas. A case study is focused on the tourist neglected protected landscape area of Iron Mountain.

Keywords: tourism, sustainable tourism, nature conservation area, Iron Mountain

1 ÚVOD

Cestovní ruch (dále jen CR) je velmi důležitou součástí života obyvatel nejen vyspělých zemí. V řadě rozvojových zemí se ho obyvatelé neúčastní jako turisté, přesto je pro ně významným zdrojem příjmů. V 83 % zemích světa se CR řadí dokonce mezi 5 nejdůležitějších průmyslových odvětví a ve 38 % zemí je největším zdrojem příjmů. Čím více se podílí obyvatelstvo na cestovním ruchu aktivně jako turisté, tím je daný stát řazen ke státům s kvalitnější životní úrovní (Indrová 2010, Lacina 2009, cit. v Patzelt 2010c). Aby se mohl CR dostatečně rozvíjet, je třeba splňovat tři hlavní podmínky – „bezpečnost v dané destinaci, dostatečný fond volného času obyvatelstva a přiměřené disponibilní důchody“ (Indrová 2010).

K rozvoji CR přispívá i růst vzdělanosti. Obecně se předpokládá, že lidé s vyšším stupněm vzdělání cestují více, než ti méně vzdělaní. Důvodem je, že pro tyto obyvatele je snadnější komunikovat v cizích jazycích, mají větší zájem navštívit nová místa a seznámit se s jinými kulturami a zvyky. S vývojem společnosti se cestování postupně přesouvá „z potřeb luxusních a zbytných do potřeb běžných, které jsou nedílnou součástí spokojeného života“ (Indrová 2010).

Velkým přínosem cestovního ruchu je, že může zvyšovat zaměstnanost v oblastech, které nejsou hospodářsky rozvinuté. Dalším plusem je množství nových pracovních míst, které vytváří. Kromě přímé zaměstnanosti v cestovním ruchu (v cestovních kancelářích, v ubytovacích zařízeních, ve stravovacích zařízeních apod.) nesmíme opomenout zaměstnanost ve firmách, které slouží CR jako doplňkové služby, ale bez kterých by nebylo možné CR realizovat, jako jsou např. stavební firmy, dodavatelé hotelů apod. (Indrová 2010). Tento efekt bývá označován jako tzv. multiplikační (Pásková, Zelenka 2002).

S masovým rozvojem CR je třeba se zaměřit i na jeho negativní dopady. V souvislosti s růstem zájmu o životní prostředí, se odborníci stále více zaměřují na vlivy CR na životní prostředí a stále více prosazují udržitelný rozvoj, který hlásá zachovat současný stav nejen přírodního prostředí i budoucím generacím. Za účelem ochrany nejcennějších partií naší země došlo k vyhlášení chráněných území, která jsou neřízeným CR nejvíce ohrožena (Pásková 2001; Pásková, Zelenka 2002; Voženílek a kol. 2002).

Cílem této práce je vytvořit studii, která by charakterizovala možnosti udržitelného rozvoje CR v chráněných územích v Česku. Daná problematika je přiblížena případovou studií provedenou v turisticky opomíjené chráněné krajinné oblasti (dále jen CHKO) Železné hory. K dosažení stanoveného cíle je zapotřebí provést dotazníkové šetření a řízené rozhovory s hlavními aktéry.

Toto téma jsem si vybrala, protože není pouze jednostranně zaměřené. Zkoumá dvě různé a velmi zajímavé oblasti, které spolu nepochybně velmi souvisí, a to problematiku cestovního ruchu a ochrany životního prostředí. CR je více či méně součástí života každého z nás. Jednou z forem CR, která začíná být poslední dobou stále oblíbenější, je cestování do přírody. Problém však nastává ve chvíli, kdy jsou turisté při trávení své dovolené bezohlední a zapomenou na to, že okolní krajinu nemohou pouze využívat pro svůj užitek. Je třeba se zamyslet nad tím, že svým chováním mohou zničit právě to, kvůli čemu do přírody jezdí. Na tuto skutečnost spousta z nás zapomíná, či na ni nebere zřetel. Proto bylo snahou této práce přispět k osvětě v oblasti rozvoje udržitelného CR v těchto územích.

Výběr lokality CHKO Železné hory byl proveden z důvodu mého bydliště v této oblasti a znalosti toho území. Oblast Železných hor se nachází na tzv. vnitřní periferii. Tato poloha přispívá k tomu, že Železné hory jsou turisticky opomíjenou lokalitou, i přestože mají turistům co nabídnout. Kolektiv pracovníků Správy CHKO Železné hory (2001) uvádí, že „krajina Železných hor je všední na pohled první, krásná na pohled druhý, zajímavá na pohled třetí a hodna obdivu na pohled čtvrtý“ (Kolektiv pracovníků Správy CHKO Železné hory 2001, s. 2).

Pro svoji diplomovou práci jsem si stanovila následující výzkumné otázky:

1. Jaký vliv má statut CHKO na cestovní ruch?
2. Jaké problémy s CR můžeme identifikovat v územích se specifickou ochranou?
3. Jakým způsobem je regulován CR v CHKO Česku?
4. Jaké projekty týkající se CR podporují na svém území správy CHKO v Česku?
5. Jaké projekty podporují představitelé obcí v CHKO Železné hory?
6. Jak hodnotí CR v CHKO Železné hory informační centra (dále jen IC)?

Celá práce je strukturovaná do osmi kapitol. Po úvodní kapitole, která představuje téma a cíle práce, následuje rešerše literatury a teoretické zarámování seznamující se základní literaturou a nejdůležitějšími pojmy ze sledované problematiky. Třetí kapitola popisuje postup práce. Největší pozornost je věnována provedení dotazníkovému šetření a řízeným rozhovorům. Zdůvodněn je i výběr jednotlivých aktérů zapojených do výzkumu. Po teoretickém úvodu je přistoupeno ke stěžejní části této práce a to k problematice CR v územích se specifickou ochranou. Poté přichází na řadu případová studie. Je představena CHKO Železné hory a její lokalizační, selektivní a realizační předpoklady pro rozvoj CR. Uvedeny jsou hlavní atraktivity, které přitahují turisty. Následně je analyzován postoj jednotlivých aktérů majících možnost ovlivňovat vývoj CR v zájmové oblasti. Předposlední kapitola se zabývá možnostmi, jaké má CHKO Železné hory v budoucím rozvoji CR a zda je reálné, že by se mohla stát turisticky vyhledávanou lokalitou, či je výhodnější zachovat současný stav návštěvnosti. V závěru je obsaženo shrnutí práce a odpovědi na stanovené pracovní otázky.

2 REŠERŠE LITERATURY A TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ

Pro uvedení čtenáře do problematiky a přiblížení oblastí řešených v této diplomové práci, je třeba představit publikace věnující se zájmovým tématům a vysvětlit základní pojmy, které se v souvislosti se sledovanou problematikou objevují. Proto jsou na tomto místě uvedeny zdroje informací a termíny, nutné k pochopení této problematiky. Nejdříve jsou představeny vybrané publikace a pojmy z oblasti CR a udržitelného rozvoje, poté z problematiky ochrany životního prostředí, regionálně orientované tituly a další zdroje informací a dat.

2.1 Cestovní ruch a udržitelnost

Vznik moderního CR můžeme datovat přibližně do druhé poloviny 19. století. Díky hospodářskému růstu a velkému rozvoji průmyslu se výrazně zlepšila životní úroveň zaměstnaných osob, zahrnující mimo jiné více volného času. Na druhou stranu docházelo ke znečišťování životního prostředí ve městech. To vše přispělo k tomu, že mezi lidmi postupně sílil zájem o cestování, jehož cílem byly hlavně destinace v přírodě mimo znečištěné město. Hlavní formou CR se stala rekreace oproti dřívějšímu cestování za obchodem, objevy či vzděláním. Rozvoj CR stále postupoval. Od 20. století o něm lze mluvit již jako o hospodářském odvětví. Největšího rozmachu dosáhl v poválečném období, a to především díky ekonomickému rozvoji a rozvoji dopravy. Cestování se v této době začalo stávat běžnou součástí lidského života (Mirvald a kol. 1996; Priestley, Edwards, Coccossis 1996; Štěpánek, Kopačka, Šíp 2001; Galvasová a kol. 2008).

První česky psané knihy a články věnované problematice CR začaly být publikovány v druhé polovině 20. století. Více se touto problematikou zabývají odborníci až od 70. let 20. století.

Za velmi cenné dílo, které přineslo řadu důležitých poznatků v teoretických a metodologických přístupech geografie CR, lze považovat knihu *Geografia cestovného ruchu* od slovenského geografa P. Mariota (1983). V teoretické části se autor věnuje obecně problematice CR a uvádí zde několik definic geografie CR od významných

odborníků. Jednou z nich je definice od polského geografa S. Leszczyckého, která byla publikována v roce 1932 a je tedy považována za jednu z nejstarších. Podle Leszczyckého je cílem geografie CR „vědecké vykreslení turistické hodnoty obrazu krajiny, výzkumu možností rozvoje cestovního ruchu při zachování podstatných rysů prvotní krajiny a současném vytvoření racionálního ekonomického využití cestovního ruchu“ (Mariot 1983, s. 14). Druhá část se zabývá výzkumem CR v konkrétním území (zde ČSSR).

CR je složitý komplexní společenský jev, proto na něj existuje nespočet různých pohledů a tedy i jeho definic. Odborníci se snaží nalézt tu, která by zahrnula všechny jeho aspekty a žádný neopomenula. Mariot (1983) uvádí jednu z těch, která se všeobecně považuje za jednu z nejvíce používaných. Jejím autorem je C. Kaspar, podle něhož CR „představuje komplex vztahů a jevů vznikajících při cestách a pobytu osob, pro které místo jejich pobytu není místem jejich stálého bydliště ani pracoviště“ (Mariot 1983, s. 10). Mariot však upozorňuje i na její nedostatky. Největším je, že v podstatě považuje účastníka CR za účastníka dopravy.

Významným zvratem v české společnosti, a samozřejmě i v oblasti CR, byl rok 1989. Po politických a ekonomických změnách registrujeme posílení postavení CR v národních ekonomikách postkomunistických států, výjimkou není ani naše země. Kromě posílení jeho postavení došlo i k významným změnám, např. výrazné navýšení výjezdového i příjezdového CR v důsledku otevření hranic. Vzhledem k nárůstu příjezdů zahraniční klientely bylo nutné dobudovat turistickou infrastrukturu a doprovodné služby (ubytovací a stravovací zařízení, dopravní infrastrukturu, průvodcovské služby). Rozvoj CR vlivem jeho multiplikačního efektu podnítil i rozvoj dalších odvětví, jako je např. obchod, stavebnictví apod. (Šíp 1999).

Mezi českými publikacemi, vydanými po roce 1989 a zabývajícími se CR, nalezneme i řadu knih, které slouží pro výuku posluchačů geografie CR na univerzitách. Jednou z nich je *Geografie cestovního ruchu* (2001) od autorů Kopačka, Šíp a Štěpánek. Autoři se kromě CR v obecné rovině věnují i regionálnímu rozložení CR v rámci celého světa. Skriptum pak tedy strukturovali do 4 částí: obecná část, CR v Evropě, CR na ostatních kontinentech a CR v Česku. Cestovní ruch podle autorů „představuje reálný socioekonomický volný systém, jehož základními stavebními prvky jsou subsystém nabídky, subsystém poptávky, subsystém realizační a vazby mezi nimi představující toky turistů, služeb, informací a finančních prostředků“ (Kopačka, Šíp,

Štěpánek 2001, s. 14). Subsystem nabídky je reprezentován primárními potenciály (přírodní a společenské atraktivita), sekundárními potenciály (materiálně-technická základna) a terciární potenciály (např. státní správa, rozvojové agentury, občanská sdružení). Stranu poptávky reprezentují účastníci CR, kteří jsou ovlivňováni řadou faktorů. Nejvýznamnější jsou životní úroveň (především výše příjmů a fond volného času účastníků CR), kvalita životního prostředí (znečištěné prostředí, nedostatek zeleně, hluk apod.) a úroveň předkládané nabídky (propracovanost a promyšlenost propagace v místě bydliště účastníků CR).

Za průvodce terminologií CR lze považovat knihu *Cestovní ruch: Výkladový slovník* (Pásková, Zelenka 2002). Slovník obsahuje přes 3000 termínů, které mají nějakou spojitost s CR. Autoři si uvědomují, že problematiku CR nemůže v žádném případě postihnout pouze jeden vědní obor, nýbrž že se jedná o mezioborový jev, a proto vysvětlují pojmy z různých oblastí. Pro ukázkou uvedeme jejich vysvětlení CR: je to „souhrn aktivit účastníků CR, souhrn procesů budování a provozování zařízení se službami pro účastníky CR včetně souhrnu aktivit, které tyto služby nabízejí a zajišťují, aktivit spojených s využíváním, rozvojem a ochranou zdrojů pro CR, souhrn politických a veřejně-správních aktivit (politika CR, propagace CR, regulace CR, mezinárodní spolupráce apod.) a reakce místní komunity a ekosystémů na uvedené aktivity“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 45).

Další novodobou domácí publikací je *Průmysl cestovního ruchu* (2008) od kolektivu autorů, z nichž jmenujeme např. I. Galvasovou, J. Binka či J. Holečka. Kniha je rozdělena do třech hlavních bloků: východiska a rámec CR, specifikace odvětví CR a jako poslední CR a veřejná správa. Nejvíce přínosné byly kapitoly věnující se dopadům CR na přírodní i společenské prostředí či managementu a marketingu CR se zaměřením na úlohy jednotlivých aktérů na poli CR (např. informační centra, kterým se budu blíže věnovat v kapitole č. 6.3).

Kromě česky psaných publikací je třeba zmínit i zahraniční tituly. Z knih věnujících se trendům a změnám v CR, uvedu německy psanou knihu *Neue Tendenzen im Tourismus* (Steinbach a kol. 1991), obsahující pět příspěvků různých autorů, kteří zjišťují, zda dochází ke změnám turistických cílů či aktivit turistů, jak je CR ovlivňován zájmem o ochranu životního prostředí či jaké registrujeme trendy v městském CR. Důležitým a pozitivním poznatkem je, že turistům se do podvědomí stále více dostává skutečnost, že by se i v souvislosti s rekreací mělo dbát na ochranu životního prostředí.

Vztahem cestovního ruchu, rekreace a volného času se zabývá *The Geography of Tourism and Recreation* od dvojice autorů C. M. Hall a S. J. Page (1999). Z myšlenek uvedených v knize můžeme zmínit, že v souvislosti se zvyšováním počtu turistů dochází i k růstu zájmu o problematiku CR a jeho dopadů.

Udržitelný cestovní ruch

Vzhledem k tomu, že v posledních desetiletích stoupá zájem o otázky týkající se životního prostředí, dochází i ke změně pohledu na CR. Objevují se názory, které se obávají, že by hospodářský růst, ale i neřízený rozvoj CR mohly způsobit nevratné škody na životním prostředí. Z tohoto důvodu je na tomto místě věnována pozornost problematice udržitelného rozvoje a udržitelnosti CR.

Pojem „trvale udržitelný rozvoj“ je v České republice (dále jen ČR) zakotven v zákoně a jeho definice zní: „Trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů“ (zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, § 6).

Udržitelný rozvoj je deklarován v Agendě 21. Tento významný mezinárodní dokument navrhuje opatření z nejrůznějších oblastí lidského života, jejichž cílem je dosažení udržitelného rozvoje naší planety. Z oblastí, kterým je věnována pozornost, lze uvést např. ochranu životního prostředí, boj proti chudobě, podporu určitých skupin obyvatelstva (ženy, děti a mládež, domorodci), udržitelného rozvoje sídel či venkova. Agenda 21 je rozpracována pro konkrétní ekonomická odvětví, např. pro cestovní ruch (Agenda 21).

Aby nedocházelo k různým výkladům termínů z oblasti udržitelného rozvoje, byl vydán *Výkladový slovník základních pojmů z oblasti udržitelného rozvoje* (Remtová 2009). Pro odstranění problémů s překlady těchto pojmů do angličtiny je u každého hesla uveden jeho anglický ekvivalent. Na závěr knihy jsou uvedeny zásady z konference OSN o životním prostředí, která se konala v roce 1992 v Rio de Janeiro. Zásady obsahují následující myšlenky: ochrana životního prostředí je neoddělitelnou součástí procesu rozvoje, je nutná spolupráce států za účelem odstranění chudoby, je nezbytné do legislativy začlenit ekologické normy a priority péče o životní prostředí,

je třeba přijímat preventivní opatření, je potřeba podporovat mladé lidi s tvůrčími schopnostmi a ideály, kteří mohou pomoci dosáhnout trvale udržitelného rozvoje atd.

Vzhledem k tomu, že se udržitelnost rozvoje dostává i do odvětví cestovního ruchu, objevuje se pojem udržitelný CR. Může být charakterizován jako „cestovní ruch, kdy aktivity a služby poskytované návštěvníkům a vlastní aktivity návštěvníků ovlivňují přírodní a antropogenní životní prostředí, místní komunitu a biosféru jako celek pouze v takové míře a kvalitě, která neobnovitelně negativně nemění globální ani lokální životní prostředí, místní komunitu a biosféru jako celek a neomezuje tak možnost využití cestovním ruchem a další antropogenní využití destinace v budoucnosti, stejně jako funkce biosféry“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 302).

Pro účely této práce je zásadní publikací *Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu* (Pásková 2009). Autorka se od teoretických východisek CR, přes vlivy a dopady CR na přírodní a socio-kulturní prostředí dostává ke koncepcím, přístupům a metodám udržitelného CR. Na závěr přibližuje udržitelnost CR ve vybraných českých i světových destinacích. Nejinspirativnější byl rozbor dimenzí únosné kapacity prostředí (viz níže).

Článek „*Udržitelný rozvoj*“ *cestovního ruchu* od M. Páskové zveřejněný v roce 2001 v časopise *Geografie – Sborník České geografické společnosti*. Autorka udává, že „udržitelný“ CR „by měl být provozován v souladu s regeneračními schopnostmi životního prostředí a s omezenou obnovitelností přírodních zdrojů“ (Pásková 2001, s. 180) se zřetelem na místní obyvatelstvo a jejich životní styl, aby CR nenarušoval jejich život a prostředí, v němž žijí. V literatuře se může objevit i pod názvy, jako je např. měkký, šetrný, zelený, alternativní, odpovědný či postindustriální (Pásková 2001; Musil 2010).

K hlavním rysů trvale udržitelného rozvoje CR patří:

- „CR zaměřený na kvalitu zážitků
- CR, který je založen na aktivitách, které respektují charakter místního regionu
- CR zohledňující a respektující potřeby místní komunity
- CR pohybující se v mezích možností využití místních zdrojů (minimalizace spotřeby energie, řízení odpadového hospodaření, recyklační technologie)
- CR, který neomezuje ostatní odvětví při uplatňování principů udržitelnosti“ (Vaško 2002, s. 7).

Principy dlouhodobě „udržitelného“ CR uvádí Pásková (2001):

1. Šetrné využívání zdrojů
2. Snížení nadměrné spotřeby a znečišťování
3. Zachování rozmanitosti
4. Zahrnutí turismu do plánování
5. Podpora místních ekonomik
6. Zapojení místních komunit
7. Konzultace zástupců turistického průmyslu se všemi zájmovými skupinami a s veřejností
8. Zodpovědný marketing cestovního ruchu
9. Provádění výzkumu a průběžné monitorování
10. Zabezpečení informací

Abychom mohli považovat rozvoj za udržitelný, musí být respektována únosná kapacita daného prostředí. Různé dimenze únosné kapacity vyjmenovává a blíže popisuje Pásková (2009). Rozlišuje:

1. Fyzicky únosnou kapacitu
2. Ekonomicky únosnou kapacitu (tzv. „optimalizační“ kapacita)
3. Ekologicky únosnou kapacitu (tzv. „absorpční“ kapacita)
4. Institucionálně únosnou kapacitu (tzv. „organizační“ kapacita)
5. Socio-kulturně únosnou kapacitu (tzv. „toleranční“ kapacita)
6. Psychologicky únosnou kapacitu (tzv. „satisfakční“ kapacita)

První zmíněná únosná kapacita stanovuje maximální počet osob, které je dané místo schopno pojmout, aniž by bylo poškozeno. Její hodnoty lze mnohem snadněji určovat v uzavřených objektech či ohraničených prostranstvích než pro otevřená prostranství. Optimalizační kapacita udává „míru maximálního ekonomického přínosu cestovního ruchu pro destinaci při současné minimalizaci čerpání kapitálu (exploataci neobnovitelných – primárních – zdrojů) cestovního ruchu“ (Pásková 2009, s. 137). Ekologicky únosná kapacita je „maximální úroveň dlouhodobě chápané turistické zátěže, se kterou se prostranství vyrovná bez trvalých následků“ (Pásková 2001, s. 183). Institucionálně únosná kapacita zahrnuje především „míru administrativní připravenosti

pro rozvoj cestovního ruchu, úroveň destinačního managementu, originalitu destinačního produktu, úroveň kooperace a koordinace jednotlivých složek místní samosprávy a úroveň její spolupráce se státní správou, etiku a kvalifikaci místních úředníků, úroveň spolupráce soukromého a veřejného sektoru, úroveň profesní, spolkové a neziskové organizovanosti“ (Pásková 2009, s. 139). Socio-kulturní únosná kapacita určuje hranici vzniku negativních nevratných změn na životním stylu místního obyvatelstva. Po překročení této hranice se mohou v dané lokalitě objevit tzv. „turistická ghetta“. Jinými slovy návštěvníci již nejsou v dané obci menšinou a v důsledku toho se zde mohou místní začít cítit jako cizinci. Poslední uvedená únosná kapacita „představuje maximální stupeň rozvoje CR (intenzity návštěvnosti), který je ještě slučitelný s určitým typem turistického zážitku, vyhledávaným v daném objektu či prostranství“ (Pásková 2001, s. 183). Hraniční hodnota této kapacity je značně subjektivní (Pásková 2009).

Důležité je „uvědomit si fakt, že únosná kapacita není fixní hodnotou (nepřekročitelnou mezí rozvoje v kvalitativním slova smyslu), ale proměnou hodnotou“ (Pásková 2003b, s. 129), která je vzhledem ke specifickým každé destinace místně odlišná. Závislá je na následujících faktorech: úroveň návštěvnického managementu a environmentální technologie, míra sezónnosti a prostorové koncentrace, struktura a podíl ostatních funkcí území jako je např. lokalita vědeckého zájmu či stanoviště ohrožených druhů fauny a flóry, struktura a profily návštěvnických segmentů, úroveň údržby a technických inovací, rekonstrukcí, regulačních mechanismů a zejména kvalita destinačního managementu obecně. Je proto nutné sledovat, jak se v čase proměňuje. Pokud dojde k překročení její hraniční hodnoty, výrazně se sníží kvalita zážitků turistů či nastanou nežádoucí socio-kulturní změny v cílové destinaci cestovního ruchu. Vyskytují se však i názory kritizující koncepci únosné kapacity, protože je z důvodu nedostatku vstupních dat prakticky nemožné exaktně stanovit únosnou kapacitu pro konkrétní destinaci (Pásková 2003b; Pásková 2009; Pásková, Zelenka 2010).

Prosazování udržitelných forem CR v Česku vládne v současné době zejména v oblastech, které mohou být ekologicky zranitelné – tedy ve zvláště chráněných územích. Postoj k CR zde však prošel různým vývojem. Nalezneme území, která jsou cestovním ruchem prozatím téměř nedotčena. Na druhou stranu existují i taková, která jsou již přetížena a stojí na hranici únosné intenzity rozvoje CR či ji dokonce překročila. Důvod, proč tato situace nastala, je, že zde nebyl rozvoj dlouhou dobu regulován

a opomíjely se negativní vlivy CR na životní prostředí. Příkladem této skupiny zvláště chráněných území je např. Krkonošský národní park či CHKO Český ráj (Sustainable Tourism in the Czech Republic 2006; Pásková, Zelenka 2009).

Udržitelný CR bývá velmi často spojován s venkovským prostředím. „Druh cestovního ruchu s vícedenním pobytem a s rekreačními aktivitami na venkově (procházky a pěší turistika, projížďky na kole nebo na koni, pozorování a péče o domácí zvířata, konzumace podomácku vyrobených potravin atd.), s ubytováním soukromí nebo v menších hromadných ubytovacích zařízeních“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 309) je označován jako venkovský (rurální) CR. Vhodnou lokalitou pro realizaci tohoto druhu CR mohou být např. Železné hory, které Vystoupil a kol. (2007) charakterizují jako typicky venkovskou krajinu. Ze zahraničních publikací se této problematice věnuje např. kniha *Recreation in the Countryside* (Coppock, Duffield 1975).

Jedním ze zahraničních titulů, který představuje udržitelný CR, je *Sustainable tourism development* (Coccosis, Nijkamp 1995). Autoři přibližují vztah, který existuje mezi CR a životním prostředím. Mezi těmito dvěma oblastmi funguje mechanismus zpětné vazby – CR významným způsobem ovlivňuje životní prostředí, ale zároveň je na jeho kvalitě závislý.

Další poznatky, které byly inspirativní pro tuto práci, poskytuje publikace *Sustainable tourism? European Experiences* (Priestley, Edwards, Coccosis 1996). Autoři si pokládají otázky, zda je CR udržitelný, jaký má přínos pro místní ekonomiku a životní prostředí. Zamýšlejí se nad tím, zda existují nějaké limity pro budoucí rozvoj CR. V dalších kapitolách se zabývají již specifickými typy destinací – ostrovy, městskými lokalitami, přírodními a venkovskými oblastmi.

Autoři knihy *Trends in Outdoor Recreation, Leisure and Tourism* (Gartner, Lime 2000) se zabývají otázkami, jak bude pokračovat vývoj cestování a rekreace v budoucnosti. Zabývají se tím, co mohou nynější trendy v CR znamenat pro budoucnost. Zmiňují, že jsme v současné době v blahobytu, co se týče volného času. Očekává se, že počty turistů budou v blízké budoucnosti stále růst, po čase budou konstantní, zatímco zisky z CR porostou neustále. Z hlediska délky rekreace a vzdálenosti od domova budou lidé dávat přednost spíše dlouhodobějším pobytům a destinacím ve větších vzdálenostech. Poslední uvedená myšlenka je však v rozporu se současnými trendy, protože v návaznosti na ekonomickou krizi dominují krátké vzdálenosti a krátkodobý pobyt.

Dopady cestovního ruchu

Z hlediska členění dopadů CR na prostředí existuje řada možných dělení, např. podle geografického měřítka (globální, národní, regionální a lokální), podle časového působení (krátkodobé a dlouhodobé) či podle charakteru změny prostředí (vratné neboli dočasné a nevratné neboli trvalé) (Pásková 2009).

Je třeba zmínit, že se cestovní ruch neprojevuje všude stejným způsobem. V některých oblastech pomáhá oživit místní ekonomiku, zatímco jinde ji může zcela zničit; v některých oblastech posiluje a prohlubuje místní identitu, zatímco jinde se díky vlivu turistů vytrácí místní zvyky a tradice; v některých oblastech pomáhá chránit ekologicky vzácné a citlivé ekosystémy, v jiných má za následek jejich zpusťování (Priestley, Edwards, Coccossis 1996; Perlín, Bičík 2010).

„V zásadě je možné rozlišit šest základních dimenzí geografického prostředí destinace, v níž cestovní ruch působí: fyzická, ekologická, ekonomická, institucionální, socio-kulturní a psychologická“ (Pásková 2009, s. 37). Projevy CR na všechny zmíněné dimenze prostředí mohou být jak pozitivní tak i negativní.

Negativním dopadem CR může být „architektonické znečištění“ (architectural pollution), které vzniká výstavbou nejrůznějších zařízení pro CR, které esteticky narušují krajinný ráz (Hall, Page 1999). Proto mají správy CHKO ve své kompetenci regulovat výstavbu (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 44).

Procesem, který v důsledku intenzivního rozvoje CR může v cílové destinaci nastat, je turistifikace. „Jedná se v podstatě o funkční změnu území z původní rezidentské funkce na funkci turistickou. Preferováno je uspokojování potřeb návštěvníků destinace na úkor každodenních potřeb a životního stylu rezidentů“ (Galvasová a kol. 2008, s. 54).

Co se týče vztahu CR a společnosti dochází díky získávání informací o nových lokalitách a zvycích k zvyšování vzdělanosti společnosti. Z negativních dopadů lze uvést, že CR může narušovat místní komunitu či podílet se na vytráčení genia loci. V cílové destinaci CR může docházet k tzv. demonstračnímu efektu, kdy rezidenti přejímají chování turistů a postupně zaniká jejich kultura. Problémem sociálních dopadů je, že jsou obtížně identifikovatelné a měřitelné, nejsou soustavně a systematicky studované (Galvasová a kol. 2008; Pospíšil 2010).

Z ekonomického hlediska pomáhá CR vytvářet nová pracovní místa a má pozitivní vliv na rozvíjení malého a středního podnikání a tak se podílí na ekonomickém růstu oblasti. Cílové oblasti může zajistit vysoké příjmy, ale pouze za předpokladu, že jsou výnosy reinvestovány ve zdrojovém místě a nejsou odčerpávány mimo oblast (Galvasová a kol. 2008; Neckářová 2010; Pospíšil 2010).

Vzhledem k zaměření této diplomové práce bude největší pozornost věnována dopadům na životní prostředí. V minulosti byly zcela opomíjeny. Hlavním důvodem byla skutečnost, že ve srovnání s dalšími hospodářskými odvětvími registrujeme u CR mnohem menší a především odlišné dopady na životní prostředí. Proto se můžeme setkat s označením CR jako „bílého průmyslu“. To však neznamená, že jsou dopady CR na životní prostředí zanedbatelné, právě naopak. V území se neprojevují tak rychle a často nejsou na první pohled viditelné, ale mohou mít dlouhodobé negativní důsledky a mohou způsobit v území nevratné změny. Teprve s masovým rozvojem CR v nedávné době došlo ke zjištění, že je potřeba přistupovat k rozvoji CR komplexně a systematicky a nenechat ho působit na území nekontrolovatelně, jinak může dojít k situaci, že budou oblasti jak prostorově, tak časově přetíženy (Coccosis, Nijkamp 1995; Pásková 2001; Pospíšil 2010). „Neregulovaný cestovní ruch zpravidla k životnímu prostředí nešetrou formou, nadměrnou intenzitou a nadměrným tempem svého rozvoje spotřebovává zejména neobnovitelné a často jedinečné zdroje. Tento nežádoucí projev působení neregulovaného rozvoje cestovního ruchu bývá označován jako „efekt turistické pasti“ (Pásková 2009, s. 37), tzn. že CR svým působením zničí předpoklady pro svou existenci.

V zahraniční literatuře se v souvislosti s dopady CR na prostředí lze setkat s pojmem „tourist pollution“ (do češtiny překládané jako turistické znečištění), který si lze vyložit jako „souhrn dopadů změn vyvolaných ve významné míře cestovním ruchem v přírodních složkách životního prostředí“ (Pásková 2003a, s. 67).

Klíčovou roli v CR má doprava (Galvasová a kol. 2008). Bez ní by byl CR vůbec možný. Problémem však je, že způsobuje zvyšování emisí skleníkových plynů v dotčené oblasti. Ideální by bylo, kdyby účastníci CR volili takové způsoby přepravy, které nezatěžují přírodní prostředí. Nejpriznivější by bylo, kdyby se cestovalo buď pěšky, nebo na kolech. Pro dnešní společnost je z důvodu jejího životního stylu a překonávání velkých vzdáleností zcela nereálné a neakceptovatelné obejít se bez motorových vozidel. Aby se negativní vlivy na životní prostředí alespoň co nejvíce

minimalizovaly, je třeba motorové dopravní prostředky co nejvíce omezit a využívat ty, které vypouští do ovzduší co nejnižší množství emisí. Nejvíce škodlivých látek se uvolňuje při startu a přistání letadla. Z tohoto důvodu by bylo podle odborníků vhodné využívat na kratší vzdálenosti automobilovou či železniční dopravu a leteckou až při překonávání vzdálenosti větší než 1000 kilometrů (Pásková 2003a; Pásková, Zelenka 2005; Charvát 2006).

Nežádoucím vlivem CR na přírodní prostředí je i eroze. Mezi činnosti, které k ní významně přispívají, patří např. vykácení lesa za účelem výstavby infrastruktury pro CR, horolezectví, kdy lezeckými lany vznikají zářezy do skal či dotýkání se skal a chůze, při nichž může v přírodně cenných lokalitách docházet k obrušování povrchu. Jako další lze uvést působení na ekosystémy. Turisté se mohou úmyslně či nevědomě podílet na šíření geograficky nepůvodních (tzv. alochtonních) druhů. Poslední z negativních dopadů, o kterém se na tomto místě zmíním, je záměrné poškozování přírody. Sem lze zařadit nápisy na skalních útvarech, sběr vzácných rostlin či nerostů apod. (Pásková 2003a; Pásková, Zelenka 2005; Charvát 2006).

2.2 Ochrana přírody a krajiny v Česku

Vzhledem k vývoji lidské společnosti a stavu životního prostředí se lidé od poloviny 20. století začali o problematiku ochrany přírody zajímat a postupně i soustavně studovat. V 60. letech 20. století se objevil termín ochrana životního prostředí. V roce 1972 se konala ve Stockholmu konference Spojených národů, na které se řešil kritický stav životního prostředí, a proto zde byly vymezeny hlavní problémové oblasti. Tato konference měla za následek zásadní změnu postojů států k ochraně životního prostředí. Kromě různých specializovaných institucí byla v roce 1983 zřízena Světová komise pro životní prostředí a rozvoj. Její činnost byla ukončena v roce 1987 vydáním závěrečné zprávy, jejíž hlavní myšlenkou bylo „rozvoj se musí stát trvale udržitelným“ (Moldan 1995, s. 4). V roce 1992 následovala další významná konference Spojených národů, tentokrát konaná v brazilském Rio de Janeiru. Hlavním tématem konference byl právě udržitelný rozvoj. Výsledky, ke kterým se došlo, nalezneme v již zmíněné Agendě 21 (Moldan 1995).

Otázkou, která se nabízí, je, co se pod pojmem ochrana přírody a krajiny vlastně rozumí? Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny ho vysvětluje jako „péči

státu a fyzických i právnických osob o volně žijící živočichy, planě rostoucí rostliny a jejich společenstva, o nerosty, horniny, paleontologické nálezy a geologické celky, jakož i péče o vzhled a přístupnost krajiny“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 2). „Zahrnuje činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku“ (zákon o životním prostředí, § 9).

V souvislosti s rozšiřující se informovaností a růstem zájmu o problematiku ochrany přírody začali lidé dávat přednost výrobkům, jejichž zátěž na životní prostředí je co nejnižší. Proto se vyvinula mezi výrobci myšlenka, že tyto výrobky odliší od ostatních speciálním označením, tzv. ekoznačkami. Ekoznačení neboli ecolabeling znamená označování služeb nebo výrobků, které jsou v porovnání se srovnatelnými službami a výrobky environmentálně šetrnější (Remtová 1996; Brodský 2006). „Z hlediska politiky ochrany životního prostředí lze považovat ecolabeling za tržně orientovaný nepřímý nástroj, který není založen ani na zákazech ani na příkazech, ale na motivaci, jejímž podkladem je informovanost a odpovědnost vůči životnímu prostředí“ (Remtová 1996, s. 83). Příkladem formy CR, která je takto označena může být ekoagroturistika (Brodský 2006).

Jedním z nejdůležitějších nástrojů ochrany přírody je stanovení zvláště chráněných území. V různých státech světa se můžeme setkat s odlišnými kategoriemi ochrany přírody, což přináší řadu problémů, pokud chceme tato území srovnávat. Setkáme se i s tím, že v mnohých zemích stejně pojmenované kategorie nezahrnují oblasti se shodným stavem přírody. I postoj států k péči o tato území se velmi liší. Mezinárodní unie pro ochranu přírody a přírodních zdrojů (IUCN) v roce 1994 definovala chráněné území jako „území na pevnině nebo moři, zvláště určené na ochranu a zachování biologické rozmanitosti a přírodních a s nimi spojených kulturních zdrojů, o něž je péče zajišťována právními či jinými účinnými prostředky“ (Plesník 2010).

Postupně však sílila kritika této klasifikace. Největší námitky se týkaly toho, že kategorie byly stanoveny podle způsobu péče o chráněná území, nikoli však podle toho, co je předmětem ochrany. V říjnu 2008 se v Barceloně konal IV. světový kongres ochrany přírody, který mimo jiné přinesl novou definici chráněných území, která zněla: „Chráněné území je jasně vymezený geografický prostor, právními a jinými účinnými

prostředky uznávaný, určený a spravovaný tak, aby se v něm dosáhlo dlouhodobé ochrany přírody a s ní souvisejících ekosystémových služeb a kulturních hodnot" (Dudley 2008, cit. v Plesník 2010).

Lidé si začali uvědomovat, že by mohli nevratně ztratit něco velmi cenného, proto postupně stále více chtějí ochránit původní ekosystémy, pro které je právě člověk se svou činností a stylem života obrovskou hrozbou. Jedním ze způsobů, kterým tak od poloviny 20. století činí, je vyhlásování chráněných území různých kategorií (Voženílek a kol. 2002).

Postoj k chráněným územím se ale výrazně změnil. Lze konstatovat, že původně byla chráněná území vyhlášována, aby se uchránila před lidmi, zatímco v současné době převládá názor, že jsou plánována pro a společně s nimi (Beresford, Philips 2000, cit. v Kučera 2009). Tento přístup je zároveň v souladu s mezinárodními přístupy, které jsou deklarovány např. v Evropské chartě pro udržitelný cestovní ruch v chráněných územích. Tato charta je považována za nástroj, který pro chráněné oblasti znamená příležitost, aby se na jejich území cestovní ruch rozvíjel udržitelným způsobem. K tomu je zapotřebí spolupráce všech zainteresovaných stran (Welcome to the European Charter 2011). Principy udržitelného turismu v chráněných územích jsou podle ní následující:

1. Začlenit všechny aktéry CR (orgán ochrany přírody, místní samosprávu, místní organizace, představitelé odvětví CR) do jeho rozvoje a řízení.
2. Zimplementovat strategii udržitelného CR do chráněných území.
3. Chránit přírodní a kulturní dědictví a zabránit extrémnímu rozvoji turismu prostřednictvím monitoringu dopadů na rostlinstvo a živočišstvo, monitoringu a regulace aktivit, které negativně ovlivňují krajinu a podílejí se na vzniku nadbytečného odpadu a hluku.
4. Zkoumat spokojenost nejen současných, ale i potenciálních turistů a na základě toho zlepšovat kvalitu služeb a zařízení, aby další turisté odjeli z oblasti se spoustou kvalitních zážitků.
5. Turistům poskytovat kvalitní informace o kvalitách chráněných území.
6. Podporovat turistické produkty, které v sobě mají zahrnuto i vzdělávání v oblasti ochrany přírody a kulturního dědictví.
7. Provádět osvětu všech subjektů zapojených do CR v problematice chráněných území a udržitelnosti prováděním vzdělávacích programů.

8. Zapojit rezidenty do procesu plánování CR s cílem nesnižovat cestovním ruchem kvalitu jejich života.
9. Podporovat prodej místních produktů a zaměstnávat v cestovním ruchu rezidenty, aby došlo ke zvýšení finančních přínosů z CR do místní ekonomiky.
10. K monitorování a snižování návštěvnosti za účelem omezení negativních dopadů CR je třeba evidovat návštěvnost jak v prostoru, tak v čase, prosazovat pěší turistiku, cykloturistiku či případně využívání veřejné dopravy místo osobních automobilů, mít pod kontrolou jakýkoli další rozvoj CR.

(Charter Principles 2011).

Území se statutem ochrany přírody garantuje pro turisty jistou kvalitu a je tedy určitou „značkou“, která generuje přitažlivost pro CR. Část turistů navštíví národní park (dále jen NP) či CHKO jen z důvodu, že bylo vyhlášeno za chráněné (Bláha 2004). Jako příklad můžeme uvést německý NP Bavorský les. 10 let po vyhlášení „přinášel místním obcím 25 až 30 milionů marek ročně navíc“ (Nationalpark und Tourismus 1999, cit. v Bláha 2004).

„Česká republika patří mezi země s nejdelší tradicí ochrany přírody na světě“ (Miko a kol. 2003, s. 9). Dokládá to skutečnost, že již v roce 1838 zde byly vyhlášeny dvě chráněné lokality - Žofínský prales a Hojná Voda. Pouze skalní útvary Drachenfels v Německu byly z celého evropského kontinentu prohlášeny za chráněné dříve než naše pralesy, a to v roce 1836 (Čeřovský 1995; Kos, Maršáková 1997).

Jednotlivé kategorie chráněných území v naší zemi vymezuje zákon o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.). Charakterizuje šest následujících kategorií: NP, CHKO, národní přírodní rezervace (dále jen NPR), přírodní rezervace (dále jen PR), národní přírodní památky (dále jen NPP) a přírodní památky (dále jen PP). Pro národní parky a CHKO lze používat souhrnný název velkoplošná chráněná území, pro zbývající 4 kategorie maloplošná chráněná území (Vystoupil a kol. 2007).

Národní parky

Národní parky jsou charakterizovány jako „rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou

činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 15). Na tento význam musí být brán zřetel při jejich využívání, které je však možné pouze v případě, že bude zachován současný stav přírodních poměrů či dojde k jeho zlepšení (Galvasová a kol. 2008).

V Česku jsou na 1,52 % plochy státu vyhlášeny 4 NP (Šumavský, Krkonošský, Podyjí a České Švýcarsko), což je ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi velmi málo. Již nějakou dobu se tedy uvažuje o vyhlášení dalších dvou NP – Křivoklátsko a Jeseníky. Národní park by měl zahrnovat nejcennější partie současné CHKO (Dostál 2009; Elznicová 2010; Národní parky 2011).

Výsledky shrnující vývoj NP Šumava za posledních 15 let jsou obsaženy v publikaci *Lokální rozvoj na Šumavě* (Perlín, Bičík 2010). Pro tuto diplomovou práci byla nejinspirativnější kapitola Cestovní ruch a rekreace, ve které jsou mimo jiné uvedeny doporučení a opatření v oblasti managementu CR. Podle samotných aktérů CR je vhodné preferovat zapojení místních podnikatelů do CR, zavést placené vstupné do NP, omezovat návštěvnost podle únosné kapacity území, do určitých míst povolit vstup pouze s průvodcem a pouze ve stanovenou dobu, omezit motorismus v NP tím, že vstup do jádrové zóny NP bude možný ekobusem, na kole nebo pěšky.

Chráněné krajinné oblasti v Česku

Jako CHKO jsou vyhlášena „rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 25).

Cílem vyhlásování CHKO je nejen ochrana přírodních cenností, ale i obnova přírodního prostředí, které bylo již poškozeno. Snahou by mělo být nalezení rovnováhy mezi probíhající hospodářskou činností, rozvojem obcí a ochranou přírody. Je nutné zdůraznit, že status CHKO v žádném případě neznáčí oplocování přírody či její uzavírání před lidmi (Pelc 1999). Rekreace je v těchto územích podle zákona o ochraně přírody a krajiny povolena, ale pouze za předpokladu, že nebudou ničeny přírodní hodnoty, které jsou předmětem ochrany.

V současnosti nalezneme na území Česka 25 CHKO. Jejich celková rozloha činí zhruba 13,78 % plochy našeho státu. Za první CHKO byla vyhlášena již v roce 1955 oblast Českého ráje (Čeřovský 1995; Chráněné krajinné oblasti 2010).

Národní přírodní rezervace

„Menší území mimořádných přírodních hodnot, kde jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku, může orgán ochrany přírody vyhlásit za národní přírodní rezervace“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 28). „Využívání národní přírodní rezervace je možné jen v případě, že se jím uchová či zlepší dosavadní stav přírodního prostředí“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 28).

Přírodní rezervace

„Menší území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast může orgán ochrany přírody vyhlásit za přírodní rezervace“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 33).

Národní přírodní památka

Za NPP může být vyhlášen „přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 35).

Přírodní památka

„Přírodní útvar menší rozlohy, zejména geologický či geomorfologický útvar, naleziště vzácných nerostů nebo ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který vedle přírody formoval svou činností člověk, může orgán ochrany přírody vyhlásit za přírodní památku“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 36).

Konkrétními velkoplošnými chráněnými územími vyhlášenými na území Česka se věnuje celá řada publikací. Už jejich názvy obsahující pojmy jako národní parky a CHKO vypovídají o jejich obsahu. Jako příklad můžeme uvést knihy od J. Kosa a M. Maršákové (1997), V. Voženílka (2002) či J. Rubína (2003). Všechny uvedené knihy mají společné, že popisují polohu, geologii, geomorfologii, faunu a flóru jednotlivých velkoplošných chráněných území.

„K usměrňování a ovlivňování lidské činnosti s ohledem na poslání chráněných krajinných oblastí a ke stanovení střednědobých a dlouhodobých úkolů ochrany přírody v těchto oblastech, zejména v péči o rostliny a živočichy orgány ochrany přírody navrhuji a schvaluji plány péče v chráněných krajinných oblastech“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 27). Plány péče „jsou výchozím podkladem pro územně plánovací dokumentaci, lesní hospodářské plány, směrný vodohospodářský plán a jiné druhy plánovací dokumentace“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 27). Pro mé účely byl stěžejní plán péče CHKO Železné hory a z plánů péče ostatních CHKO především kapitoly zabývající se rekreací, turistikou a sportem (blíže viz kapitola č. 4.14).

Cestovní ruch x ochrana přírody

Je evidentní, že se zájmy CR a ochrany přírody prolínají, ale zároveň jsou v určitém konfliktu. Zásadní otázkou je, zda zvítězí společné zájmy. To závisí na míře udržitelnosti CR. Pokud je vysoká, je „CR schopen integrovat zájmy environmentální, ekonomické a socio-kulturní“ (Pásková, Zelenka 2009, s. 59).

Problém nastává, když se představitelé sféry ochrany přírody a CR stanou soupeři. Je zřejmé, že pro obě strany by bylo výhodnější, kdyby vystupovali jako partneři, spolupracovali spolu a rozvíjeli zájmy, které mají pozitivní dopady pro obě sféry (Pásková, Zelenka 2009).

Na tomto místě lze uvést několik konkrétních příkladů, kdy může jedna sféra vypomoci druhé. Ze strany ochrany přírody je to např. zlepšení image problematiky ochrany přírody a krajiny, zvýšení povědomí a zájmu o tuto problematiku a především osvěta v této oblasti. Ze strany CR má obrovský význam skutečnost, že díky ochraně přírody může CR nabízet relativně zdravou a nepoškozenou přírodu, aniž by do ní jeho aktéři museli investovat své finanční prostředky. Cestovní ruch je odvětví, které může v oblasti pomoci zvýšit příjmy rozpočtů obcí a zaměstnanost. Subjekty ochrany přírody

fungují mimo jiné jako propagátoři mnohých produktů CR. Chráněné krajinné oblasti a národní parky působí jako „značka“ a samy o sobě lákají turisty, protože jsou veřejností považovány za záruku kvality destinace (Kotler 1995; Pásková, Zelenka 2009; Musil 2010; Neckářová 2010; Perlín, Bičík 2010). Jedním z cílů činnosti orgánů ochrany přírody a subjektů působících v cestovním ruchu by měla být motivace „k environmentálně šetrnějším formám CR“ (Pásková, Zelenka 2009, s. 60).

K dosažení udržitelnosti CR ve zvláště chráněných územích je třeba dodržení mnoha podmínek, zejm. plánování rozvoje, dobrý marketing a destinační management. Proto by se v rámci spolupráce neměly v žádném případě opomenout otázky týkající se budoucího vývoje CR. Prioritou by měla být prevence místo řešení následků. Kromě uvedených skutečností je velmi důležité vzdělávat turisty v oblasti ochrany přírody (Sustainable Tourism – Turning the Tide 2002; Pásková 2003b; Pásková, Zelenka 2009; Musil 2010). „Zásadní je neustálé hledání vyváženosti mezi různými aspekty rozvoje území, zájmy různých aktérů a mezi pohledy a měřítky různě zacílenými v čase“ (Pásková, Zelenka 2009, s. 60).

Ke skutečnosti, že by měl být CR správně plánován, přispívá i prognóza Světové organizace cestovního ruchu (UNWTO), která očekává do roku 2020 dvojnásobné zvýšení celosvětového CR. Varovné jsou prognózy, které říkají, že v chráněných územích bude růst turismu dokonce 4 krát rychlejší (Pásková, Zelenka 2009).

Na závěr je však třeba zdůraznit, že cílem není zakázat turistům vstup do chráněných území. Je třeba se zaměřit na preventivní opatření a dodržovat řadu podmínek, abychom si sami nezničili turisticky nejatraktivnější lokality a nenastal tak tzv. efekt turistické pastí (Kopšo a kol. 1992, Pásková 2009).

2.3 Regionálně zaměřená literatura

Vzhledem k tomu, že Železné hory nepatří k turisticky vyhlášeným oblastem a neupoutávají pozornost nějakou zvláštností, jsou i v literatuře poměrně opomíjeny. Proto nalezneme pouze několik publikací, které by se touto oblastí přímo zabývaly.

Jako první bych uvedla titul *Železné hory* (Dibelková a kol. 2004), který se zabývá Železnými horami jako celkem, nepostihuje tedy pouze CHKO. Je rozdělena do třech částí: všeobecná (rozčleněna do podkapitol: název a vymezení, geologie, povrch,

podnebí, vodstvo, rostlinstvo a živočišstvo, osídlení a sídla, hospodářství), turistická (popisující turistické atraktivitu) a místopisná (základní charakteristika obcí, významných turistických destinací, vodních nádrží, řek, hor apod.). Z této knihy bylo čerpáno především při hodnocení předpokladů CR v zájmovém území.

Přímo na oblast CHKO se zaměřuje titul *Chráněná krajinná oblast Železné hory* (Kolektiv pracovníků Správy CHKO Železné hory 2001), který byl nejpřínosnější při stanovení předpokladů rozvoje CR. CHKO je autory charakterizována jako „klidná, harmonická a vyvážená oblast lesů, vodních ploch, říčních údolí, zajímavých rezervací, venkovských sídel, památníků minulosti v podobě hradů, zámků, staletých stromů“ (Kolektiv pracovníků Správy CHKO Železné hory 2001, s. 14).

Spíše než publikace věnující se Železným horám jako celku, nalezneme tituly, které se blíže zaměřují na konkrétní lokality či památky této oblasti. Z nich můžeme jmenovat např. brožuru od Vojkovského (2008) o zřícenině hradu Lichnice, která se tyčí nad městem Třemošnice. Autor se zabývá její historií, jejími majiteli, ale i pověstmi, které jsou s hradem spojeny. To vše doplňuje fotografiemi a kresbami, které přibližují vzhled hradu v minulosti.

Z kvalifikačních prací jmenujme *Rekreační využití vodních nádrží v Česku se zaměřením na Lipno, Máchovo jezero, Seč a Nové Mlýny*, jejímž autem je Lukáš Frantál (2009). Tématem práce je rekreace u vody. Na základě informací zjištěných dotazníkovým šetřením bylo vzájemně porovnáváno rekreační využití zmíněných oblastí. Pro tuto diplomovou práci byly stěžejní pasáže věnující se vodní nádrži Seč. Autor zmiňuje, že oblast byla významným rekreačním střediskem před rokem 1989. V loňském roce byl vybudován kongresový blok u Hotelu Jezerka, který „může přispět ke zviditelnění a „znovuobjevení“ oblasti pro rekreační účely“ (Frantál 2009, s. 82). Blíže se tomuto tématu budu věnovat v kapitole č. 7.2. Velkým nedostatkem oblasti je nedostatečně propracovaný marketing a nedostatečná propagace. Terénním šetřením autor zjistil, že oblast navštěvují nejvíce turisté mající trvalé bydliště v Praze a Středočeském kraji. Jedná se nejčastěji o rodiny s mladšími dětmi a z hlediska vzdělanostní struktury zaznamenáváme, že 50 % respondentů mělo středoškolské vzdělání s maturitou. Téměř polovina turistů si volí jako formu ubytování kemp. Turisté tuto oblast navštěvují nejvíce na základě referencí svých příbuzných a známých, dalším hojně využívaným informačním zdrojem je internet. Nejčastějšími aktivitami provozovanými u vodní nádrže Seč jsou pěší výlety a trávení času na pláži. 40 %

respondentů na Seči postrádá nějakou službu, především bankomat. Chybějící služby mohou mít vliv na nižší počet rekreatantů. Podle Butlerova životního cyklu zařazuje autor stav CR u Sečské přehrady do fáze úpadku (Frantál 2009).

Zimní rekreací na Vysočině se ve své bakalářské práci *Stav a rozvoj zimní rekreace na Vysočině* zabývala Tereza Jedličková (2007). Autorka mimo jiné zmiňuje dvě sjezdovky, nacházející se v CHKO Železné hory, které však z hlediska CR mají pouze lokální, případně regionální význam. Jejich využití je nižší i z důvodu horších klimatických podmínek pro zimní sporty a nevyužívání zasněžování sjezdovek (viz kapitola č. 5.4).

Při určování předpokladů CR CHKO Železné hory byly využity i nejvíce rozšířené materiály věnující se této oblasti, zdejšími obcím a památkám, což jsou prospekty (např. Správa CHKO Železné hory 2008). Jejich hlavním účelem je především poskytnout návštěvníkům základní informace a nalákat je k návštěvě oblasti.

Z netištěných materiálů lze zmínit webové stránky jednotlivých obcí, památek, informačních center, ubytovacích a stravovacích zařízení apod. Výhodou těchto zdrojů je aktuálnost zveřejněných údajů.

Na Železnohorsku je vydáván i regionální tisk zaměřený na CR a propagaci oblasti. Jedná se např. o *Turistické noviny pro region Východní Čechy*, které přináší turistické informace a aktuality z jednotlivých turistických oblastí Východních Čech, *Turistické noviny oblasti Chrudimsko-Hlinecko*, které lákají na kulturní, sportovní a společenské akce pořádané v této turistické oblasti, *Chrudimské vlastivědné listy* s články z historie, archeologie, umění a dalších oblastí Chrudimského regionu či *Vlastivědné listy Pardubického kraje* obsahující články o turisticky atraktivních lokalitách Chrudimska, Pardubicka, Svitavska a Orlickoústecka.

Nemalou důležitost mají i údaje o návštěvnosti jednotlivých památek a atraktivit a příjmech ze vstupného, které poskytli přímo jejich správci či zaměstnanci. Např. byl zjištěn vývoj návštěvnosti a tržeb zříceniny hradu Lichnice, návštěvnosti jednotlivých atraktivit v Rekreačních lesích Podhůra či návštěvnosti hipologického muzea ve Slatiňanech (viz kapitola č. 5.2.2 a č. 5.4). Z těchto dat lze vyvozovat závěry, jak jsou jednotlivé objekty navštěvovány, zda zájem o ně roste či se z nich postupně stávají turisticky opomíjené objekty.

2.4 Ostatní zdroje

Pouze výše uvedené zdroje by byly pro napsání této studie nepostačující. K získání dalších nezbytných informací bylo zapotřebí využít i zákony a vyhlášky, bakalářské, diplomové a dizertační práce či publikace z oblasti statistiky a veřejně dostupná statistická data. Kromě tištěných materiálů byly velmi přínosné i webové stránky Ministerstva pro místní rozvoj (www.mmr.cz), Ministerstva životního prostředí (www.mzp.cz), České centrály cestovního ruchu (www.czechtourism.cz), stránky Správy CHKO Železné hory (www.zeleznehory.ochranaprirody.cz) a správ ostatních českých CHKO.

Ze zákonů byl v první řadě využit zákon č. 114/1994 Sb., o ochraně přírody a krajiny, protože definuje zvláště chráněná území. Protože byl mnohokrát novelizován, vyšlo v roce 2010 jeho úplné znění (zákon č. 18/2010 Sb.). Vzhledem k tomu, že se případová studie zaměřuje na CHKO Železné hory, bylo nutné nahlédnout do vyhlášky č. 156/1991 Sb., o zřízení CHKO Železné hory. Vyhláška stanovuje, které činnosti jsou v oblasti povoleny a které zakázány. Přílohou je mapa oblasti a popis průběhu její hranice.

Kvalifikačních prací, které se věnují problematice CR v chráněných územích, je celá řada. Proto jsou zde zmíněny pouze některé příklady. Využití CHKO Orlické hory cestovním ruchem zkoumala již v roce 1985 Z. Kerhartová. Vztahu ochrany přírody a ekonomickému rozvoji obcí a soukromých firem v CHKO Křivoklátsko věnoval pozornost T. Kressl (2004). Uvádí, že „ochrana přírody a ekonomický rozvoj nemusí být v konfliktu, ústředním bodem je nalezení kompromisu, střední cesty, uspokojující obě strany. I jistými omezeními v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje se může zvýšit atraktivita území, které je předmětem zájmu účastníků CR. Takto ji lze rozvíjet po dlouhou dobu bez ohledu na krátkodobý a omezený výtěžek z její kvality a přitažlivosti“ (Kressl 2004, s. 7). Rozvoj CR v CHKO Bílé Karpaty byl tématem diplomové práce K. Neveselé (2006). Z této diplomové práce byl pro mé účely nejpřínosnější částí přiložený dotazník určený pro starosty obcí a měst a dotazník určený pro pracovníky informačních center, které mi posloužily jako hlavní zdroj při tvorbě dotazníků a osnovy pro řízené rozhovory. Ke stejnému účelu byla využita i dizertační práce Martiny Páskové (2003a). Dopady cestovního ruchu na CHKO Žďárské vrchy, která geograficky přímo navazuje na CHKO Železné hory, zkoumala H. Bednářová (2007). Upozorňuje na skutečnost, že zákaz vstupu do určitých lokalit

není vhodným řešením, ale je třeba do CR zapojit i doposud nevyužívaná místa. Proto autorka v závěru práce vymezuje alternativní oblasti CR. Cestovním ruchem směřovaným do přírodních oblastí se zabývala M. Borůvková (2008) ve své bakalářské práci s názvem *Ekoturismus na příkladu Národního parku České Švýcarsko*. Zvláště přínosné byly informace, které získala autorka na semináři Udržitelný cestovní ruch v chráněných územích a certifikace, konaném v květnu 2007 v Mezní Louce. Konkrétním příspěvkem, který byl využit v kapitole č. 4.1 této diplomové práce, bylo vystoupení Radima Burkoně, při němž byly mimo jiné řešeny trendy současného CR v chráněných územích.

Hlavním teoretickým podkladem pro sestavení dotazníků a osnovy pro řízené rozhovory, které jsou součástí diplomové práce, byly knihy *Sociologický výzkum* (Zich 1976) a *Základy sociologického výzkumu* (Surynek, Komárková, Kašparová 2001). Obě radí, jak správně formulovat otázky, v jakém pořadí je pokládat apod.

Významným zdrojem informací byla i periodika zaměřená na ochranu přírody. Příkladem je časopis Ochrana přírody, které je dostupný na internetových stránkách www.casopis.ochranaprirody.cz. První číslo vyšlo již v roce 1946, což značí dlouholetý zájem o přírodu a její ochranu. Od roku 2007 je každý rok vydáno 6 čísel. Současným vydavatelem je Agentura ochrany přírody a krajiny (dále jen AOPK) ČR. V srpnu 2010 bylo vydáno zvláštní číslo, které se věnuje problematice CR, což je dalším důkazem, že CR a ochrana přírody spolu velmi úzce souvisí. V tomto čísle zveřejnili různí autoři svůj názor na placení poplatků v chráněných územích (Patzelt 2010a, viz kapitola č. 4.9), na táboření v přírodě (Patzelt 2010b, viz kapitola č. 4.7), dále se zabývají udržitelností cestovního ruchu (Pásková, Zelenka 2010, viz kapitola č. 6), kategoriemi Mezinárodní unie na ochranu přírody (Plesník 2010, viz kapitola č. 2.2) aj. J. Slonková (2010), řeší otázku, zda je vyhlásování chráněných území přínosem či ztrátou. Na příkladě CHKO Šumava dokládá, že správa NP a CHKO je významným aktérem v regionálním rozvoji, působí jako integrující subjekt a je velmi významným zaměstnavatelem a investorem. Ve starších číslech tohoto časopisu se objevila řada článků věnujících pozornost konkrétním CHKO či článků polemizujících o vlivu konkrétních turistických aktivit (lyžování, vodáctví, horolezectví) na přírodní prostředí (O časopisu 2011; Zvláštní číslo 2011).

3 METODIKA PRÁCE

Následující kapitola se zabývá postupem práce a využitými metodami. První část práce je zaměřena teoreticky. Uvádí čtenáře do problematiky CR, ochrany životního prostředí a v neposlední řadě seznamuje s oblastí CHKO Železné hory. Kromě toho představuje i základní literaturu k daným tématům a další využitě zdroje informací.

Druhá část práce má analytický charakter. Předmětem zájmu byl v první řadě rozvoj CR v územích se specifickou ochranou. Cílem bylo především zjistit, jakým způsobem funguje spolupráce mezi správami CHKO a ostatními aktéry působícími v cestovním ruchu, zda je CR v těchto územích nějakým způsobem monitorován a následně regulován. K získání potřebných informací bylo využito dotazníkové šetření (viz příloha č. 1). Tato metoda výzkumu byla zvolena, protože je považována za „operativní prostředek sběru informace“ (Zich 1976, s. 180). Vzhledem k operativnosti, ke své poměrně nízké organizační náročnosti a nízkým nákladům patří k nejpoužívanějším způsobům sběru dat (Zich 1976). Formou elektronické pošty a následně vzhledem k nízké návratnosti prostřednictvím České pošty byli osloveni vedoucí všech správ CHKO v Česku. Výjimkou byla Správa CHKO Železné hory, kterou jsem v červenci 2010 navštívila osobně a s tehdejším vedoucím správy Josefem Rusňákem provedla řízený rozhovor, jehož osnovou byl rozeslaný dotazník. Důvodem pro volbu osobního kontaktu bylo, že případová studie se zaměřuje právě na toto CHKO. Zasláné dotazníky se skládaly ze dvou částí – identifikační část a část obsahující 18 otázek, zjišťujících názor představitelů CHKO na CR v jejich oblasti. Z 25 CHKO byla získána odpověď z 21 CHKO, tedy výsledná návratnost dotazníků činila 84 %. Dotazníkové šetření bylo prováděno v období od července 2010 do února 2011. Délka výzkumu byla způsobena opětovným zasíláním dotazníků.

Po zjištění situace ve všech CHKO Česka byla pozornost věnována jedné konkrétní oblasti, a to již zmíněné CHKO Železné hory. Vzhledem k tomu, že zájmové území není žádný administrativní celek, je téměř nemožné získat data přímo za toto území. Proto získané výsledky nemohou být absolutně přesné. Abychom mohli zjistit situaci a trendy tohoto přírodního celku, bylo území CHKO Železné hory rozšířeno a do výzkumu byla zahrnuta katastrální území všech obcí, které alespoň částí zasahují do CHKO vymezeného vyhláškou č. 156/1991 Sb.

Za hlavní aktéry, kteří byli vybráni pro získání potřebných informací týkajících se CHKO Železné hory, byli zvoleni starostové obcí a pracovníci IC. Tito aktéři byli vybráni vzhledem k jejich znalosti území a problematiky CR v jejich obci. IC jsou navíc „nejdůležitějším článkem praktické propagace města, okolního regionu i celého státu“ (Asociace turistických informačních center ČR 2007).

Při sledování CR a jeho rozvoje v jednotlivých obcích CHKO Železné hory, bylo obdobně jako v případě CHKO využito dotazníkové šetření (viz příloha č. 2). Dotazník byl opět zaslán nejdříve elektronickou podobou (v červenci 2011) a poté Českou poštou (na jaře 2011). Obsahoval celkem 11 otázek, které byly inspirovány či přímo převzaty z kvalifikačních prací K. Neveselé (2006) a M. Páskové (2003a). Ze 48 představitelů obcí jich odpovědělo 38, což je 75% návratnost.

Je zřejmé, že vhodnější formou šetření by byla osobní návštěva a řízený rozhovor. Vzhledem k velkému počtu CHKO, které jsou od sebe velmi vzdálené, a velkému počtu obcí v CHKO Železné hory byla dána přednost elektronické formě komunikace a korespondenci. Problémem, který byl při dotazníkovém šetření očekáván a také se skutečně objevil, byla poměrně nízká ochota některých aktérů reagovat na zasláné dotazníky a z toho plynoucí opětovné zasílání dotazníku, aby bylo možné získané výsledky zobecnit.

V případě IC byla využita metoda strukturovaného rozhovoru se zaměstnanci IC. Vybrána byla všechna IC nacházejících se v obcích, které alespoň částí svého katastrálního území leží v rámci CHKO Železné hory. Navštíveno bylo tedy celkem šest IC: v Chotěboři, v Chrudimi, v Nasavrkách, na Seči, ve Slatiňanech a v Třemošnici. Při rozhovorech, které byly provedeny v červenci 2010, sloužil jako osnova dotazník uvedený v příloze č. 3, do kterého byly odpovědi zapisovány přímo při rozhovoru. Z důvodu převzetí osnovy řízeného rozhovoru z diplomové práce K. Neveselé (2006) byla využita metoda komparace a situace v CHKO Železné hory byla porovnána s CHKO Bílé Karpaty (viz kapitola 6.3).

Získaná data byla zpracována v programu MS Excel a SPSS. Zjišťována byla četnost jednotlivých odpovědí na položené otázky. Hledány byly společné znaky zúčastněných aktérů, ale bylo upozorněno i na jedinečnosti v konkrétních územích. Získané informace byly zároveň porovnávány s údaji uvedenými v odborné literatuře. Výsledkům dosaženým všemi výše uvedenými šetřeními se podrobněji věnuji v kapitole

č. 4 a č. 6. Pro lepší přehlednost získaných výsledků je např. v případě extrémně zatížených míst v jednotlivých CHKO v příloze č. 5 uvedena názorná tabulka.

Kromě zmíněných aktérů byli do výzkumu dále zapojeni i správci či zaměstnanci konkrétních památek či atraktivit, se kterými bylo komunikováno prostřednictvím elektronické pošty. Důvodem, proč jsem se na ně obrátila, bylo, že je považuji za nejvhodnější zdroj informací týkajících se poptávky po jimi spravovaných památkách či nabízených službách a tedy o využívání nabízených atraktivit Železnohorska.

Nezbytnou součástí výzkumu bylo i provedení terénního průzkumu, při němž byla získána subjektivní „měkká“ data o stavu cestovního ruchu a nabízených službách v CHKO Železné hory. Za účelem vizuálního zachycení turisticky frekventovaných míst byla pořízena fotodokumentace. Pokud jsou k dispozici fotografie z minulosti a současné fotografie, umožňuje tato metoda komparaci zachycených přírodních lokalit, kulturních objektů apod. Toto porovnání bylo použito v případě Berlovy vápenky v Třemošnici (viz kapitola č. 5.2.2), kdy na obr. č. 9 je zachycena vápenka před rekonstrukcí, kdy ještě nebyla turisticky využívána a na obr. č. 10 již po provedené rekonstrukci s vybudovaným muzeem vápenictví, které se stalo atraktivitou, která do oblasti přitahuje turisty.

Je třeba zmínit, že kromě primárních dat, získaných vlastním šetřením, byla potřeba i sekundární data zveřejněná Českým statistickým úřadem. Z Historického lexikonu obcí a ze Statistického lexikonu obcí byla využita data týkající se obyvatelstva žijícího v Železných horách, konkrétně vývoj počtu obyvatel v letech 1869 až 2001, věková, vzdělanostní a ekonomická struktura (viz kapitola č. 5.3.1).

Všechny získané informace byly aplikovány v kapitole č. 7, ve které jsou navrženy možnosti rozvoje cestovního ruchu v chráněných územích. I v této části práce jsem se po celkovém pohledu na chráněné krajinné oblasti Česka blíže zaměřila na CHKO Železné hory.

4 CESTOVNÍ RUCH V ÚZEMÍCH SE SPECIFICKOU OCHRANOU

Po představení základní literatury, vysvětlení terminologie a popisu metodiky je na řadě přistoupit ke stěžejní části této práce, a to k problematice rozvoje CR v územích se specifickou ochranou. Hlavní podklady, ze kterých bylo čerpáno, je již zmíněná odborná literatura, která mimo jiné seznamuje s již realizovanými výzkumy v přírodně cenných oblastech. Dále jsem vycházela z vlastního dotazníkového šetření, které bylo provedeno v měsících červenec 2010 až únor 2011 s představiteli správ jednotlivých CHKO nacházejících se v Česku (viz kapitola č. 3).

4.1 Chráněné krajinné oblasti v Česku

V Česku je v současné době vyhlášeno 25 chráněných krajinných oblastí, které zaujímají 13,78 % plochy naší země. Definovány byly již v kapitole č. 2.2. Pozoruhodné je, že „reprezentují rozmanité krajinné typy od nížinných niv s posledními mohykány lužních lesů (např. CHKO Litovelské Pomoraví a CHKO Poodří), přes pahorkatiny s dech zarážející geomorfologií krasu (Český a Moravský kras, Pálava) nebo pískovcových skalních měst (např. CHKO Český ráj a Labské Pískovce) až po horské oblasti s rozsáhlými lesy (např. CHKO Jeseníky a Jizerské hory). Zcela unikátní je krajina se scenerií vulkanitů (CHKO České Středohoří) a nebo promyšlenou rybníční soustavou (CHKO Třeboňsko)“ (Pelc 1999). Přehled všech CHKO nacházejících se v Česku je zachycen v příloze č. 4.

Ve dvaceti čtyřech CHKO vykonává státní správu v oblasti ochrany přírody a krajiny AOPK ČR, zatímco v případě CHKO Šumava náleží její výkon Správě Národního parku a chráněné krajinné oblasti Šumava (Chráněné krajinné oblasti 2010; CHKO Šumava 2011; O Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR 2011). Při bližším pohledu na specializaci jednotlivých zaměstnanců bylo zjištěno, že pouze v 5 CHKO (Český les, Český ráj, Labské Pískovce, Slavkovský les a Třeboňsko) je zaměstnána osoba specializující se na CR. V ostatních CHKO se buď cestovním ruchem zabývají konkrétní pracovníci částečně v rámci své další pracovní činnosti (např. v rámci zaměření na krajinný ráj) a pouze podle aktuální potřeby, nebo není CR do pracovní náplně zaměstnanců správy vůbec zahrnut (vlastní výzkum).

Z trendů současného CR můžeme uvést (Butler 1998, cit. v Doubnerová 2008):

- u návštěvníků a turistů roste zájem o problematiku ochrany přírody – zvyšují se jejich nároky na služby z hlediska kvality životního prostředí, dávají přednost nepřelidněným destinacím
- turisté preferují „reálné“ zážitky, předmětem jejich zájmu jsou místní tradice a zvyky, snaží se seznámit s lidmi, kteří v dané oblasti žijí
- turisté dávají přednost aktivnějšímu způsobu trávení dovolené, cílem kromě rekreace je dále dozvědět se nové informace
- zvyšuje se zájem o chráněná území
- „průmysl cestovního ruchu přebírá větší odpovědnost v udržitelném rozvoji. Jde především o environmentální standardy poskytovaných služeb (nízká spotřeba, odpadové hospodářství apod.), ale i o finanční podporu místních iniciativ, která nahrazuje negativní dopady cestovního ruchu“ (Doubnerová 2008, s. 7).

Pro doplnění můžeme uvést, že se turisté více shání po informačních materiálech, návštěvnických střediscích a průvodcích a v chráněných územích očekávají stále vyšší kvalitu služeb (Burkoň 2007, cit. v Borůvková 2008).

4.2 Propagace

Už samotný statut ochrany přírody značí, že má daná lokalita turistům co nabídnout. Přesto jako u každé jiné destinace CR je i zde nutné z důvodu zviditelnění provádět propagaci produktů a služeb. Existuje celá řada způsobů jak oblast propagovat, je však důležité uvědomit si, na jakou cílovou skupinu je propagace směřována. Pokud je propagace orientována vně regionu, je třeba sledovat ostatní regiony, které v tuto chvíli znamenají konkurenci, a potenciálním návštěvníkům nabídnout originální a jedinečné atraktivity (Galvasová a kol. 2008).

V Česku je současná situace taková, že všechny CHKO, jejichž pracovníci se zúčastnili dotazníkového šetření, k propagaci a šíření informací o CHKO využívají webové stránky, které v posledních letech znamenají nejrozšířenější zdroj veškerých informací, informační tabule a tištěné propagační materiály. V pořadí dalším nejfrekventovanějším způsobem je regionální tisk, který z uvedených správ CHKO

nezvolilo pouze CHKO Poodří. Nejméně využívaná je propagace prostřednictvím veletrhů CR, které označila pouze čtvrtina správ CHKO, a to CHKO Beskydy, Český les, Český ráj, Kokořínsko, Křivoklátsko a Labské Pískovce (vlastní výzkum).

4.3 Spolupráce mezi chráněnými krajinnými oblastmi

Vzhledem ke skutečnosti, že jsou všechny CHKO kromě CHKO Šumava podřízeny AOPK ČR, lze očekávat jejich vzájemnou spolupráci. Protože dotazníkovým šetřením byla tato hypotéza potvrzena, zaměříme se na intenzitu a oblasti spolupráce.

Správy CHKO si vzájemně vyměňují informace ze všech sfér jejich činnosti a koordinují postup při řešení stejných či podobných problémů a situací, což lze hodnotit jako pozitivní zjištění. Kromě této komplexní spolupráce probíhá ve vybraných otázkách mezi některými CHKO intenzivnější výpomoc. Jako příklad této užší spolupráce lze uvést CHKO, které se pyšní pískovcovými skalními městy (Český ráj, Kokořínsko, Labské Pískovce, Broumovsko). CHKO Blanský les a CHKO Šumava plánují vybudovat společné informační centrum v Českém Krumlově. CHKO Český les a CHKO Slavkovský les si vzájemně pomáhají v oblasti propagace (vlastní výzkum).

4.4 Spolupráce správ chráněných krajinných oblastí s místní samosprávou

V rámci destinačního managementu oblastí se specifickou ochranou je důležitá kooperace orgánů ochrany přírody a představitelů místní samosprávy. Přestože může docházet k situacím, při nichž jsou jejich zájmy odlišné či dokonce protichůdné, je nutné dojít ke kompromisu. Pouze při spolupráci těchto dvou důležitých aktérů se může rozvoj CR ubírat udržitelnou cestou.

Je řada oblastí, kde dochází ke kontaktu správy CHKO s obcemi. Např. stavební činnost (budování ubytovacích zařízení, chatových osad), protože z legislativy vyplývá postavení správ CHKO jako dotčeného orgánu při stavebních řízeních; tvorba územního plánu vymezující mimo jiné zóny rekreace, při níž správy CHKO uplatňují své připomínky; za účelem propagace poskytování propagačních materiálů informačním centrům v obcích ležících v CHKO. Další způsob kontaktu mezi CHKO a obcemi

je poměrně častá účast pracovníků správy CHKO na zasedání mikroregionů s cílem šíření vzdělanosti v oblasti ochrany přírody a krajiny (např. CHKO Křivoklátsko, Pálava) či pořádání různých společenských a kulturních akcí společnými silami těchto dvou subjektů (vlastní výzkum).

Mezi správami CHKO a některými obcemi funguje užší spolupráce při realizaci různých projektů, z nichž můžeme jmenovat několik konkrétních příkladů: spolupráce CHKO Blanský les a obce Smín při přípravě nové naučné stezky Granátník, společný projekt informačního centra CHKO Blanský les a obce Holubov, společná příprava domu přírody CHKO Jizerské hory a obce Bedřichov, obce Adršpach a Teplice nad Metují se společně s CHKO Broumovsko podílejí na regulaci návštěvnosti v NPR Adršpašsko-teplické skály (vlastní výzkum).

4.5 Spolupráce správ CHKO se soukromými subjekty

Kromě vzájemné spolupráce správ CHKO a spolupráce s místní samosprávou, je důležité vyvíjet i spolupráci se soukromými subjekty. Pozitivním zjištěním je, že pouze dvě správy CHKO (Jizerské hory a Kokořínsko) ji nevyvíjí. V případě CHKO Jeseníky je kontakt mezi těmito dvěma subjekty pouze částečný, a to formou sponzoringu propagačních materiálů či naučných stezek a distribuce letáků na horských chatách (vlastní výzkum).

V ostatních CHKO se nejčastěji orgán ochrany přírody společně se soukromými subjekty podílí na pořádání akcí pro veřejnost a školy, které probíhají především formou pořádání přednášek, výstav či exkurzí zaměřených na nejrozmanitější témata. Soukromým firmám jsou správou CHKO zadávány zakázky na tvorbu a vydávání informačních materiálů či terénní práce, při nichž je zajišťována péče o maloplošná chráněná území. Za zmínku bezpochyby stojí spolupráce se zemědělskými subjekty (realizována např. v CHKO Český ráj, Poodří), kdy dochází k vzájemné konzultaci problémových oblastí a následně nastavování vhodného managementu (vlastní výzkum).

Pro zajímavost můžeme uvést několik konkrétních forem této spolupráce v různých chráněných územích. V CHKO Český kras se jedná o provozování skanzenu Solvayovy lomy společností Barbora. V CHKO Blaník povolil majitel Rozhledny Klet' umístění

stálé expozice o Blanském lese v prostorách této frekventovaně navštěvované rozhledny. Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Kladská ve spolupráci s CHKO Slavkovský les vydává časopis Arnika, přírodou a historií Karlovarského kraje. Obecně prospěšná společnost Křivoklátská se společně se správou CHKO Křivoklátsko podílí na přípravě Domu přírody Křivoklátska a následně by ho měla pro správu CHKO provozovat (vlastní výzkum).

4.6 Monitoring cestovního ruchu v chráněných krajinných oblastech

„Monitorování slouží kromě optimalizace dopadů (kompromis mezi maximalizací negativních dopadů) rozvoje cestovního ruchu také k preventivnímu podchycování jeho negativních vlivů (nezamýšlených), což je nevyhnutelné pro udržování a podporování zdravého vývoje destinace“ (Pásková 2003b, str. 185). Důvodem monitorování není pouze ochránit přírodu před extrémní zátěží turisty, ale i „umožnit maximální využití ekonomického potenciálu přírodně atraktivních území v cestovním ruchu“ (Patzelt 2010c). Proto by dle mého názoru mělo být sledování a vyhodnocování dopadů cestovního ruchu na území činností, kterou provozuje každá správa CHKO.

Z pozitivních dopadů lze relativně snadno sledovat zaměstnanost v CR a jeho finanční přínos. Komplikace přicházejí ve chvíli, kdy chceme zjišťovat, zda jsou finanční prostředky reinvestovány ve zdrojové oblasti. Monitoring environmentálních (např. příspěví k ochraně přírody) a sociálních dopadů (např. uspokojení rekreačních potřeb) je již mnohem obtížnější. V tomto případě je tedy vhodné využívat měkké formy výzkumu, jako jsou dotazníková šetření či řízené rozhovory. Negativní dopady na přírodu jsou poměrně snadno vysledovatelné a je třeba na základě zjištěných výsledků přistupovat k dalšímu vývoji CR (Perlín, Bičík 2010).

Vzhledem k zmíněné důležitosti monitoringu dopadů CR bylo v rámci dotazníkovém šetření zjišťováno, zda správy CHKO tyto dopady v jejich území monitorují, respektive způsob, jakým monitoring probíhá. Pásková a Zelenka (2010) ve svém článku uvádějí, že „soustavnější monitorování návštěvnosti a jejích dopadů není však dosud rozvinuto, až na pilotní projekty v národních parcích a v geoparku Český ráj“, což bylo potvrzeno i provedeným výzkumem. Je poněkud zarážející, že nejčastějším způsobem analýzy dopadů CR je řešení kvalifikačních prací studentů

vysokých škol (např. spolupráce CHKO Beskydy s Univerzitou Palackého v Olomouci), dále pak terénním šetřením pracovníky správy CHKO (např. CHKO Křivoklátsko, Litovelské Pomoraví, Pálava, Žďárské vrchy). V CHKO Bílé Karpaty, Jizerské hory, Orlické hory a Třeboňsko dokonce nedochází vůbec k žádnému sledování a hodnocení dopadů CR (vlastní výzkum).

Vzhledem k tomu, že v jednotlivých CHKO se k této problematice stavějí různě a tedy i monitoring je prováděn různými způsoby, uvádím pro přiblížení některé konkrétní příklady. V CHKO Český ráj každoročně firma Kolpron mapuje dopady CR, přičemž se zaměřuje především na počet návštěvníků, vliv na půdu, vodu a vegetaci. V CHKO Broumovsko je každoročně prováděn státní dozor, při němž jsou při společných pochůzkách s obcemi a provozovateli turistických okruhů zaznamenávány škody způsobené neukázněnými turisty (vlastní výzkum).

Kromě sledování vlivů CR na přírodu je důležitý i monitoring návštěvnosti. Jedním ze způsobů, který je k tomuto účelu v českých CHKO využíván, jsou automatická počítadla. Negativním zjištěním je, že jsou umístěna pouze v několika turisticky nejfrekventovanější navštěvovaných lokalitách (navíc především v NP), např. v NP České Švýcarsko (15 automatických sčítačích zařízeních), v NP Šumava (např. Březník na Šumavě), v CHKO Křivoklátsko. Využívána jsou i jednorázová sčítání návštěvníků v rámci řešení různých projektů či kvalifikačních prací studentů. Jednodušeji lze sledovat návštěvnost kulturních památek, a to na základě množství prodaných vstupenek (vlastní výzkum). Dalším nástrojem, který by správy CHKO mohly využívat pro sběr informací o vlivu turistů na území, je stráž přírody (Vítek, Pešout 2010).

Základním nedostatkem prováděného monitoringu návštěvnosti je, že neprobíhá ve všech CHKO. Z chráněných krajinných oblastí, které se do výzkumu zapojily, ve dvou třetinách monitoring probíhá a v třetině nikoli. Uskutečňován je nepravidelně a pouze na vybraných místech (např. naučná stezka Podkovák v CHKO Český les, zámek Hrubá Skála či hrad Kost v CHKO Český ráj, Černé a Čertovo jezero či Boubínský prales v CHKO Šumava), proto nám nemůže přinést objektivní výsledky o celkovém vývoji návštěvnosti chráněných území. Negativním zjištěním je, že ani samotní správci či vlastníci jednotlivých atraktivit nevyvíjí snahy na monitoring návštěvnosti. Problémem je, že na řadě míst buď k evidenci návštěvnosti nedochází vůbec, nebo je prováděna nekvalitně, proto takto získané výsledky nelze k výzkumným účelům využít (vlastní výzkum).

Nadějí může být příprava státního monitorovacího systému CR, který bude kromě kvantitativních parametrů sledovat i parametry kvalitativní a environmentální. Přínosem bude mimo jiné možnost komparace jednotlivých CHKO, hodnocení úspěšnosti destinačního managementu dané oblasti či zjištění efektivnosti vynaložených finančních prostředků na rozvoj CR. Dále by bylo vhodné do monitoringu zapojit i další aktéry jako např. již zmíněné správce a vlastníky památek a nejrůznějších rekreačních zařízení (Kala, Salov 2010; Patzelt 2010c).

4.7 Zatíženost území návštěvníky a regulace cestovního ruchu

Vzhledem ke skutečnosti, že je potenciál CR krajně asymetricky rozložen, „dochází ke značné koncentraci návštěvnosti do destinací s nejvyšším potenciálem cestovního ruchu“ (Pásková 2009, str. 145). Přírodní potenciál je navíc doplňován infrastrukturou cestovního ruchu a managementem cestovního ruchu, proto často nastává situace, že jsou místa s nejvýznamnějšími atraktivitami extrémně zatížená. Z tohoto důvodu je třeba určitá regulace návštěvnosti. Jak jsou na tom v této otázce CHKO v Česku? Omezují správy CHKO nějakým způsobem CR na svém území?

„Hlavním nástrojem pro regulaci CR je u národních parků i chráněných krajinných oblastí zonace“ (Vítek, Pešout 2010). Nejméně jsou vymezeny 3 zóny, nejčastěji se však využívá čtyřstupňové rozčlenění. V jednotlivých zónách jsou zákonem stanoveny zakázané činnosti (zákon o ochraně přírody a krajiny). V § 26 zákona o ochraně přírody a krajiny jsou ukotveny činnosti, které jsou v CHKO zakázány. Z aktivit, které mají vztah k rekreaci, je jmenováno táboření a rozdělávání ohně mimo vyhrazená místa, vjezd a setrvání s motorovými vozidly a obytnými přívěsy mimo silnice a místní komunikace a místa k tomu vyhrazená, pořádání automobilových a motocyklových soutěží. Co se týče táboření, je však problém, že kromě vodáckých tábořišť prakticky žádná vyhrazená místa neexistují a nikdo se tímto problémem nezabývá (Patzelt 2010b). „Jednoduché táboření přitom ve spojení s pěší turistikou představuje nejšetrnější možnou formu cestovního ruchu a jeho ekovýchové působení má zejména u dětí a mládeže nenahraditelnou roli při formování vztahu k přírodě“ (Patzelt 2010b). Z tohoto důvodu by bylo na místě, aby tuto problematiku orgány ochrany přírody neopomíjely. Pozitivem je, že již první kroky byly učiněny – např.

v NP Šumava jsou již na 6 místech vybudována nocoviště. Navrženo je i zřízení ekokempů v Krkonoších či v CHKO Křivoklátsko (Patzelt 2010b; vlastní výzkum).

K ovlivňování pohybu návštěvníků dochází na základě zjištěných výsledků nejčastěji prostřednictvím značení turistických a cyklistických tras či změnami jejich trasování. Se značením souvisí i usměrňování návštěvníků pomocí vybudovaných zábradlí, která by měla zabránit vstupu do cenných míst. Kromě uvedených způsobů jsou v jednotlivých CHKO uplatňovány další možnosti regulace. Příkladem může být CHKO Blanský les, kde dochází k směřování akcí masové turistiky, jako je např. každoroční běh na Klet' či orientační běhy na Kluku, mimo ochránářsky nejceněnější části území na komunikace se zpevněným povrchem či nebyl povolen záměr na rozšíření sjezdovky na Klet'. V CHKO Broumovsko je služba trvalého zpřístupnění skalních prohlídkových okruhů zpoplatněna a k horolezecké činnosti jsou vyhrazeny pouze vybrané skály (vlastní výzkum).

Zásadní otázkou zůstává, kde je hranice, kdy už je návštěvníků na daném místě příliš mnoho. Pokud vykazuje lokalita extrémní zátěž návštěvníky, dochází nejen k ničení toho, co je v oblasti atraktivní, ale i pro návštěvníky není již lákavé navštěvovat tato „přelidněná“ místa. Současnou tendencí je tedy snaha odlehčit nejzatíženějším místům tím, že bude CR podporován v turisticky méně exponovaných lokalitách (Doubnerová 2008). Takový postup provádí např. správa CHKO Křivoklátsko či Železné hory, které k cestovnímu ruchu zastávají proaktivní postoj za předpokladu, že budou ochráněny nejceněnější ekosystémy před negativními dopady CR a turisté budou navštěvovat i jiné atraktivity (Zelenka 2007; Správa CHKO Železné hory 2010a). V této situaci lze využít tzv. demarketing, což je přístup, který se snaží odradit od určitého produktu, v tomto případě od nejoblíbenějších lokalit (Závodná 2010).

Příkladem přetížené oblasti jsou Jizerské hory, u nichž byly zjištěny velmi vysoké hodnoty rekreačně-turistického zatížení. Z toho důvodu zde byly vymezeny tzv. klidové zóny, které se mají vyvarovat zvýšené intenzitě rekreace a sportovních aktivit (Doubnerová 2008). Konkrétní lokality, které představitelé správ CHKO označili jako turisticky extrémně zatížené, jsou uvedeny v příloze č. 5.

Velkým problémem je tlak podnikatelů na zvyšování návštěvnosti za účelem zvyšování příjmů. Jejich cílem je růst počtu turistů bez ohledu na environmentální dopady. Ekonomický přínos CR má však význam pro danou oblast, pokud jsou do ekonomiky zapojeni místní podnikatelé. Při zapojení cizích podnikatelů nedochází

k reinvestici finančních zdrojů v oblasti, nýbrž k jejich odlivu. „Řešením je zvýšit příjmy z území, aniž by bylo nutné zvyšovat počet návštěvníků, např.

- vytipovat a podporovat rozvojové oblasti, které zvýší příjmy od návštěvníků (rozšíření možností nákupů – např. místní řemeslnické výrobky, průvodcovské služby, ubytování a stravování)
- snížit odliv prostředků z místní ekonomiky (rozšířit nabídku služeb poskytovaných místními lidmi)“ (Doubnerová 2008, s. 8).

4.7.1 Problémy s cestovním ruchem

S cestovním ruchem, jako s kterýmkoli jiným hospodářským odvětvím, je spjata celá řada problémů a negativních vlivů. Nejčastěji zmiňovaným problémem je obecně neukázněnost turistů, konkrétně je největší problém spatřován v rušení vzácných a citlivých druhů živočichů (především ptactva) a v erozi, což jsou nežádoucí dopady cestovního ruchu, kterým byla věnována pozornost již v kapitole č. 2.1. Dále si často správy CHKO stěžovaly na vyhazování odpadků mimo určená místa, nelegální vjezdy vozidel do zakázaných zón, nepovolené parkování mimo místa k tomu určená či na nepovolené táboření, což jsou činnosti, které jsou přímo vyjmenovány v zákoně o ochraně přírody a krajiny jako zakázané. Negativně působí i vysoká sezónní návštěvnost, které se budu věnovat níže. V posledních letech začíná být v přírodně cenných oblastech stále více populární jízda na čtyřkolkách. Její řidiči však často nedodržují pravidla a způsobují řadu problémů (vlastní výzkum).

Výše uvedený výčet problémů se běžně objevuje ve všech českých CHKO. Z dalších potíží, které jsou spojeny s CR, bylo např. uvedeno pořádání kulturních a sportovních hromadných akcí bez souhlasu orgánu ochrany přírody (CHKO Křivoklátsko) či narušování půdního krytu jízdou na koních (CHKO Poodří). Představitel Správy CHKO Orlické hory zmiňuje, že ze strany obcí není snaha systémově řešit parkování (vlastní výzkum).

4.7.2 Sezónnost

„Mezi problémy cestovního ruchu nejen v České republice patří vysoká míra sezónnosti návštěvnosti“ (Pásková 2009, str. 142). To se potvrdilo i v případě chráněných

krajinných oblastí. Všechny zkoumané CHKO vykazují vrchol návštěvnosti v červnu, červenci a v srpnu, což je kromě vhodného počasí ovlivněno i tím, že je to období letních prázdnin. CHKO pyšnicí se lyžařskými středisky jako je CHKO Beskydy, Jeseníky, Jizerské hory, Orlické hory či Šumava, vykazují dvě maxima v návštěvnosti - obdobně vysokou návštěvnost jako v letních měsících mají i v lednu a únoru. Návštěvnost v zimních měsících je však výrazně ovlivněna výškou a dobou trvání sněhové pokrývky. Obecně nejnižší návštěvnost českých CHKO registrujeme v měsíci říjen a listopad (vlastní výzkum).

4.7.3 Druh cestovního ruchu v chráněných územích

Dalším parametrem, který je zajímavé sledovat, je délka pobytu turistů v chráněných územích. Lze předpokládat pozitivní korelaci mezi délkou pobytu a utracenými penězi, proto je z hlediska ekonomických přínosů žádoucí, aby se zde turisté zdržovali co nejdéle. Pro ochranu přírody to však přináší zvýšené riziko ničení přírodních atraktivit.

Jak je to s délkou pobytu v českých CHKO? Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že pouze v CHKO Třeboňsko je dominantní dlouhodobý CR, což znamená, že zde turisté pobývají déle než 3 dny. V CHKO Orlické hory a Železné hory (viz kapitola č. 6.1) se dá říci, že je podíl krátkodobého a dlouhodobého CR vyrovnaný. Ostatní CHKO zapojené do výzkumu registrují na svém území převážně pobyty, které trvají maximálně tři dny. Časté jsou i jednodenní výlety bez přenocování v oblasti (vlastní výzkum).

4.8 Důvod návštěvy CHKO

Jak již bylo zmíněno na začátku této kapitoly, české CHKO představují nejrůznější atraktivity, ať již přírodní či vytvořené člověkem. Dominantní jsou první uvedené. Tuto skutečnost odráží i výsledky dotazníkového šetření. Za hlavní důvod návštěvy jednotlivých CHKO byla nejčastěji označena pěší turistika a cykloturistika. Třetím nejčastěji uváděným důvodem bylo chataření a chalupaření, které k českému národu bezpochyby patří (vlastní výzkum). Česko zaujímá dokonce druhé místo v Evropě (za Švédskem) v množství chat a chalup na 1000 obyvatel (Galvasová a kol. 2008).

Aktivní dovolenou vyplněnou převážně zimními sporty jezdí turisté trávit do horských oblastí (CHKO Šumava, Jizerské hory či Jeseníky). Ostatní důvody již nelze zobecnit, protože se jedná o návštěvy oblastí pro jejich specifika, např. z důvodu výskytu skalních měst (CHKO Český ráj, Broumovsko), lázní (CHKO Slavkovský les, Třeboňsko), vinařských oblastí (CHKO Pálava) apod. (vlastní výzkum).

4.9 Poplatky v CHKO

Nyní se zaměřím na otázku zpoplatňování míst v rámci CHKO. Češi považují za samozřejmé platit vstup do uzavřených areálů – kulturní památky, rozhledny apod. Ale platit za návštěvu přírody vzbuzuje rozruch. Jako argument je uváděno, že by poté byla příroda určena pouze movitějším turistům. V naší zemi se tedy přímé poplatky za vstupy do CHKO nevybírají. Ale je důležité upozornit na to, že s návštěvou CHKO jsou spojeny i nepřímé formy zpoplatnění, z nichž můžeme jmenovat parkovné jako nejrozsáhlejší formu či průvodcovské služby. Nevýhodou těchto poplatků je, že se nedostanou do rukou správ CHKO, ale jiným subjektům (soukromí vlastníci či obce) a nedochází tedy k jejich reinvestování do ochrany přírody (Patzelt 2010a). Troufám si říci, že by to mohl být jeden z důvodů, proč správy CHKO v Česku v současné době neuvažují o zpoplatnění turistických atraktivit v rámci svého CHKO.

Výjimkou je správa CHKO Slavkovský les a Český ráj, protože k poplatkům přistupují odlišně. První jmenovaná správa má v úmyslu zpoplatnit část expozice budoucího domu přírody. Správa CHKO Český ráj považuje zpoplatnění za vhodnou formu regulace, protože je mírnější než přímo zákaz vstupu do přírodně cenných lokalit. Proti tomuto postoji však stojí legislativa, která správám CHKO poplatky neumožňuje zavádět (vlastní výzkum).

4.10 Realizované projekty

K získání představy o dosavadním vývoji CR v oblasti byl výzkum zaměřen na projekty týkající se cestovního ruchu, realizované v jednotlivých CHKO v posledních 10 letech. Nejčastěji byly investice směřovány do budování naučných stezek. Velmi častým projektem byla i obnova stávajících či realizace nových informačních tabulí v místech

s přírodně a kulturně významnými prvky, značení cyklostezek a běžeckých tras či budování nových ubytovacích kapacit (vlastní výzkum).

Informační panely považujeme v dnešní době za běžnou součást chráněných území. Jejich budování, obnova či údržba je ale nemalá investice. Průzkumy však zjistily, že většina návštěvníků čte pouze část textu, řada návštěvníků dokonce projde kolem panelu bez povšimnutí. V současné době je místo informačních panelů oblíbenější turistická hra geocaching (Vítek, Pešout 2010). Nabízí se otázka, zda nesměřovat finanční zdroje spíše na budování sítě geocachingových bodů, protože s rozvojem informačních technologií se dá očekávat, že do budoucna se popularita této hry bude stále zvyšovat.

4.11 Plánované projekty

Jakým směrem se bude ubírat budoucí vývoj území, se dá vyčíst i ze zaměření plánovaných projektů. Čtvrtina správ CHKO uvádí, že nejsou subjektem zabývajícím se primárně podporou cestovního ruchu a nechystají žádné projekty související s CR. Pozitivním zjištěním bylo, že se mezi projekty ostatních správ CHKO objevilo zpracování strategie šetrného CR, provádění evidence návštěvnosti sofistikovanějšími metodami apod. Z toho lze vyčíst, že správy CHKO jsou si vědomy, že je nutné směřovat CR v CHKO udržitelnou cestou.

Nejčastějším připravovaným projektem je budování domů přírody (dále jen DP). Vzhledem k jejich rozšířenosti a důležitosti jim bude věnována větší pozornost. Z dalších projektů lze obecně uvést např. vybudování interaktivních stezek (např. CHKO Orlické hory chystá ve spolupráci s obcemi Deštné v Orlických horách a Orlické Záhoří dvě interaktivní stezky), obnovu naučných stezek, zkvalitňování současné infrastruktury CR, vydávání publikací. Dále je v CHKO Křivoklátsko v opuštěném lomu naplánováno zřízení již zmíněného ekokempu. CHKO Orlické hory připravuje za městem Rokytnice v Orlických horách projekt Galerie Orlických hor (vlastní výzkum).

Domy přírody

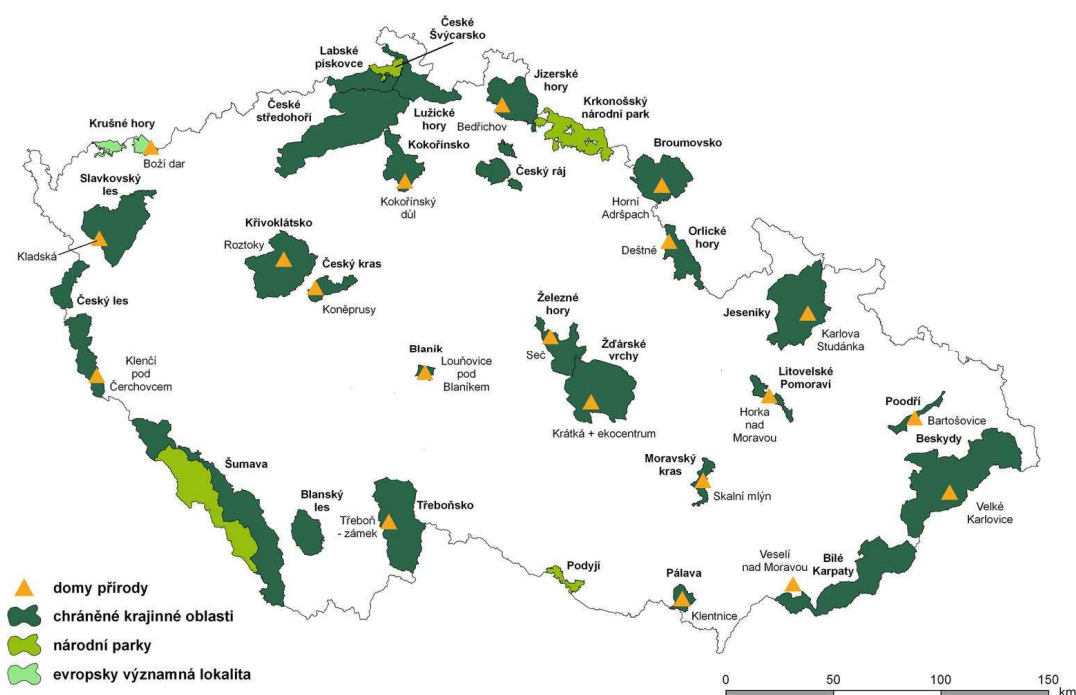
Kvůli masovému rozšíření cestovního ruchu v chráněných oblastech stále více roste snaha vymyslet způsob, jak uchránit největší přírodní cennosti. Nepochybně je nutná výchova návštěvníků přírodně cenných lokalit a jejich osvěta v problematice ochrany přírody. Proto přišla AOPK ČR s nápadem realizovat síť návštěvnických středisek, která se již osvědčila v mnohých evropských zemích. Překážkou, která bránila ve vybudování těchto středisek, byly vysoké náklady na pořízení i provoz objektů. Podle odhadů by se měly celkové náklady na vybudování staveb pohybovat kolem 770 mil. Kč. Díky Operačnímu programu Životní prostředí z roku 2006 se AOPK naskytla možnost získat finanční prostředky ze zdrojů Evropské unie. Proto v roce 2008 AOPK přijala program „Dům přírody“. Vizí tohoto programu je, že do roku 2015 bude vybudována síť návštěvnických středisek (obr. č. 1), které mají mimo jiné návštěvníkům přiblížit důvody, proč jsou konkrétní místa chráněná. Budou přitom využívat i moderní technologie, které pomohou poutavě představit dané CHKO a přiblížit problematiku ochrany přírody lidem všech věkových kategorií. Velkou předností DP je, že to budou nízkonákladové stavby převážně z přírodních materiálů, případně mohou být využity rekonstruované nebo památkově chráněné budovy, jejichž provoz bude šetrný k životnímu prostředí (Pešout, Šoltýsová, Licek 2009; Pešout, Šoltýsová, Licek 2010).

Z důvodu finanční krize byl projekt pozastaven a bylo otázkou, zda bude vůbec uskutečněn. V květnu 2011 bylo rozhodnuto, že v projektu bude pokračováno dvěma cestami – s dvěma různými investory. V prvním případě bude investorem domů přírody AOPK ČR. Ministrem byla odsouhlasena realizace třech DP: v CHKO Slavkovský les v lokalitě Kladská, který má být realizován ve spolupráci se státním podnikem Lesy ČR; v CHKO Litovelské Pomoraví v lokalitě Horka nad Moravou (ve spolupráci s obecně prospěšnou společností Sluňákov – Centrum pro ekologické aktivity města Olomouce) a v CHKO Moravský kras v lokalitě Skalní mlýn. Výstavba posledního zmíněného DP je podmíněna úsporou 25 % z celkových realizačních nákladů. O domu přírody v CHKO Žďárské vrchy a Český les bude pravděpodobně rozhodnuto v září 2011 (Šoltýsová 2011).

Další možností je, že investorem již nebude AOPK ČR, ale jiný subjekt, který však přijal podmínky Jednotného architektonického konceptu, manuál pro navrhovaná návštěvnická střediska AOPK a tím se přihlásil do programu Dům přírody. Zatím se takovýto dům přírody ještě nerealizuje, ale v CHKO Český les a Poodří se ucházejí o

dotace z Operačního programu Životní prostředí. V CHKO Český les v lokalitě Klenčí pod Čechovem by investorem měl být Městys Klenčí pod Čerchovem a v CHKO Poodří v lokalitě Bartošovice je investorem je ZO ČSOP Nový Jičín. O tom, zda budou tyto 2 DP podpořeny, se rozhodne pravděpodobně v prosinci 2011. DP v CHKO Orlické hory je ve fázi zpracovaného projektu, investorem je plánována obchodní společnost Villa Nova Uhřetínov (Šoltýsová 2011).

Obr. č. 1: Plánované domy přírody

Zdroj: Domy přírody (2010)

4.12 Cestovní ruch v plánu péče CHKO

Plány péče byly zmíněny již v kapitole 2.2. Je třeba zdůraznit, že „obsahují pokyny pro regulaci přirozeného vývoje a lidských činností, zejména pro provádění praktických zásahů v příslušných zvláště chráněných částech přírody“ (zákon o ochraně přírody a krajiny, § 38). Aby se z nich nestaly zastaralé dokumenty, je třeba je každých 10 let aktualizovat. Přínosem tvorby nového plánu péče je, že „správa CHKO shrne aktuální stav oblastí, vyhodnotí uplynulé období a ujasní si cíle a priority do další dekády“ (Hoffmann 2009).

Pro účely této práce byly zásadní kapitoly zabývající se rekreací, sportem a turistikou, které jsou zahrnuty jak v rozborové, tak návrhové části vydaných plánů péče. V rozborové části je v těchto kapitolách analyzován potenciál oblasti pro CR, jsou uvedeny hlavní provozované aktivity a rozebrány pozitivní i negativní vlivy CR na ochranu přírody. V návrhové části jsou CHKO charakterizovány z hlediska CR, dále jsou uvedeny dlouhodobé cíle a navržena opatření pro zlepšení současného stavu. Nadějí z hlediska udržitelnosti CR je, že správy CHKO plánují do budoucna mnohem více podporovat měkké formy CR. Otázkou zůstává, zda se jim podaří těchto cílů dosáhnout.

Správa CHKO Orlické hory k této otázce uvádí, že se obecně věnují práci s veřejností, což je i zpracováno v plánu péče o CHKO, ale přímo CR neřeší, CR v regionu se zabývá samostatná organizace Destinační společnost Orlické hory a Podorlicko. V plánu péče CHKO Slavkovský les představuje CR samostatnou kapitolu, která stanovuje rámcové limity a předpoklad dalšího rozvoje CR a zároveň obsahuje stávající a k datu schválení plánu péče výčet zařízení a vybavenosti území CHKO pro cestovní ruch (vlastní výzkum).

5 CHARAKTERISTIKA CHKO ŽELEZNÉ HORY A JEJÍ PŘEDPOKLADY PRO ROZVOJ CESTOVNÍHO RUCHU

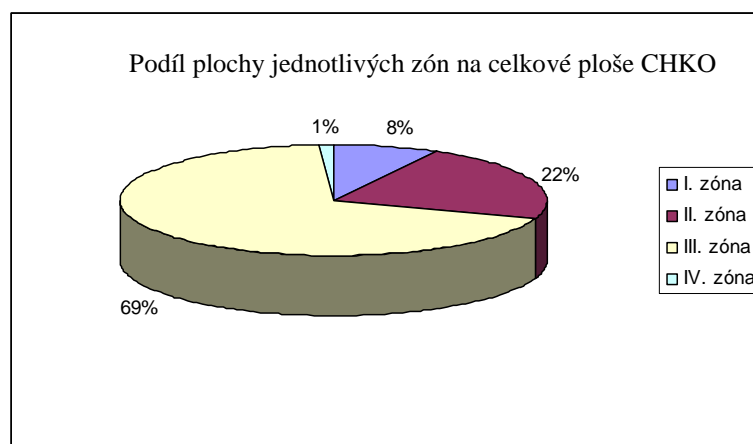
V roce 1991 bylo Vyhláškou Ministerstva životního prostředí č. 156/1991 Sb. provedeno vyhlášení CHKO Železné hory. Tato vyhláška stanovuje hranice CHKO a určuje činnosti, které jsou v jednotlivých zónách CHKO zakázány. Absolutní i relativní plochu jednotlivých zón vymezených vyhláškou č. 156/1991 Sb. i výrazně odlišný návrh nové zonace, která již odráží skutečný stav území, nalezneme v prozatímním návrhu nového plánu péče nazvaném Rozbory Chráněné krajinné oblasti Železné hory k 30. 6. 2010 (viz tab. č. 1 a graf č. 1).

Tab. č. 1: Zonace CHKO Železné hory z roku 1991

	I. zóna		II. zóna		III. zóna		IV. zóna		Celkem	
	km ²	%	km ²	%	km ²	%	km ²	%	km ²	%
Zonace	2,46	0,86	12,37	4,32	208,69	72,89	62,77	21,92	286,29	100

Zdroj: Správa CHKO Železné hory 2010b

Graf č. 1: Návrh nové zonace CHKO Železné hory

Zdroj: Správa CHKO Železné hory 2010b, vlastní úprava

První zmínka o Železných horách (Mons ferreus) se objevila již v roce 1288 v Kronice zbraslavské. Název získaly na základě železné rudy, která se zde ve středověku těžila (Rubín a kol. 2003).

Oblast Železných hor se může chlubit hlubokými údolními, nivami řek, vodními plochami, lesními oblastmi, ale i osaměle stojícími staletými stromy. Tento různorodý

krajinný ráz dále doplňují sídla, s historií sahající až do keltské doby (Voženílek 2002; Charakteristika oblasti 2010)

Na území CHKO Železné hory je vyhlášeno celkem 21 maloplošných chráněných území (1 národní přírodní rezervace, 10 přírodních rezervací a 10 přírodních památek). Jejich přehled je uveden v tab. č. 2. Dále do působnosti Správy CHKO Železné hory spadají ještě 3 oblasti ležící mimo vlastní území CHKO, a to severovýchodně od Lázní Bohdaneč NPR Bohdanečský rybník, u Přelouče NPP Semínský přesyp a nedaleko Vysokého Mýta NPP Šejval (Charakteristika oblasti 2010).

Tab. č. 2: Maloplošná chráněná území v CHKO Železné hory

NÁZEV ÚZEMÍ	ROK VYHLÁŠENÍ	ROZLOHA (ha)	PODÍL NA PLOŠE CHKO (%)	CHARAKTERISTIKA
<i>národní přírodní rezervace</i>				
Lichnice - Kaňkovy hory	1955 (Lichnice) 1990 (Kaňk.hory) spojení 1992	373,78	13,16	bučiny
<i>přírodní rezervace</i>				
Hubský	1993	11,56	0,41	rybník a rašelinné louky
Krkaňka	1990	98,1	3,45	skalnaté území s kaňonem Chrudimky
Mokřadlo	1996	13,31	0,47	mokřadní společenstva
Oheb	1996	26,46	0,93	skalní ostroh
Polom	1933	18,33	0,65	pralesovitý porost
Strádovka	1993	45,28	1,59	rybník s vlhkými loukami
Strádovské peklo	1994	87,32	3,07	komplex suťových lesů
Údolí Doubravy	1986	92,55	3,26	kaňonovité údolí Doubravy
Zlatá louka	1993	11,33	0,40	rašeliniště
Zubří	1990	29,05	1,02	mokřadní louky
<i>přírodní památka</i>				
Buchtovka	1990	7,15	0,25	rašelinná louka
Boušovka	1950	1,66	0,06	rybník
Kaštanka	1990	1,08	0,04	parkově upravený porost
Na obůrce	1946	0,58	0,02	studánka s výskytem reliktního plže
Na skalách	1990	4,75	0,17	facie příbojových jevů křídového moře
Písník u Sokolovce	1990	0,3	0,01	zčásti zatopený písník
Polánka	1994	0,31	0,01	loučka s přilehlým lesíkem
Upolíny u Kamenice	1996	1,96	0,07	slatinná louka
V Koutech	1949	0,5	0,02	bažinatá louka
Vršovská olšina	1990	18,65	0,66	podmáčená olšina
celkem		844,01	29,72	

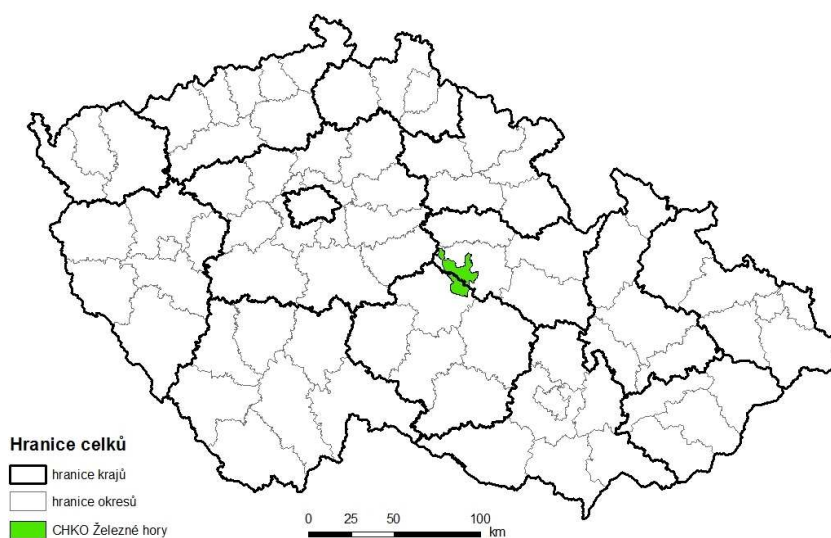
Zdroj: Faltysová, Bárta a kol. (2002); Rubín a kol. (2003), vlastní úprava

5.1 Geografické vymezení CHKO Železné hory

CHKO Železné hory se rozprostírá ve střední části pohoří Železné hory a v severní části Hornosázavské pahorkatiny. Rozkládá se v nadmořských výškách mezi 268 metry (u Slatiňan) a 668 metry, kterých dosahuje nejvyšší vrchol Železných hor Vestec (Faltysová, Bárta a kol. 2002).

Území CHKO, jehož rozloha je 284 km² (Charakteristika oblasti 2010) se z administrativního hlediska nachází na území dvou okresů (okres Havlíčkův Brod a Chrudim) a zároveň i na území dvou krajů – kraje Vysočina a Pardubického kraje (viz obr. 2). Alespoň částí zasahuje CHKO na území katastru 48 obcí (viz příloha č. 6). Podle marketingové regionalizace spadá území CHKO Železné hory do turistických regionů Východní Čechy a Vysočina a turistických oblastí Chrudimsko-Hlinecko a Vysočina (Turistický potenciál regionů 2011).

Obr. č. 2: Poloha CHKO Železné hory v rámci Česka

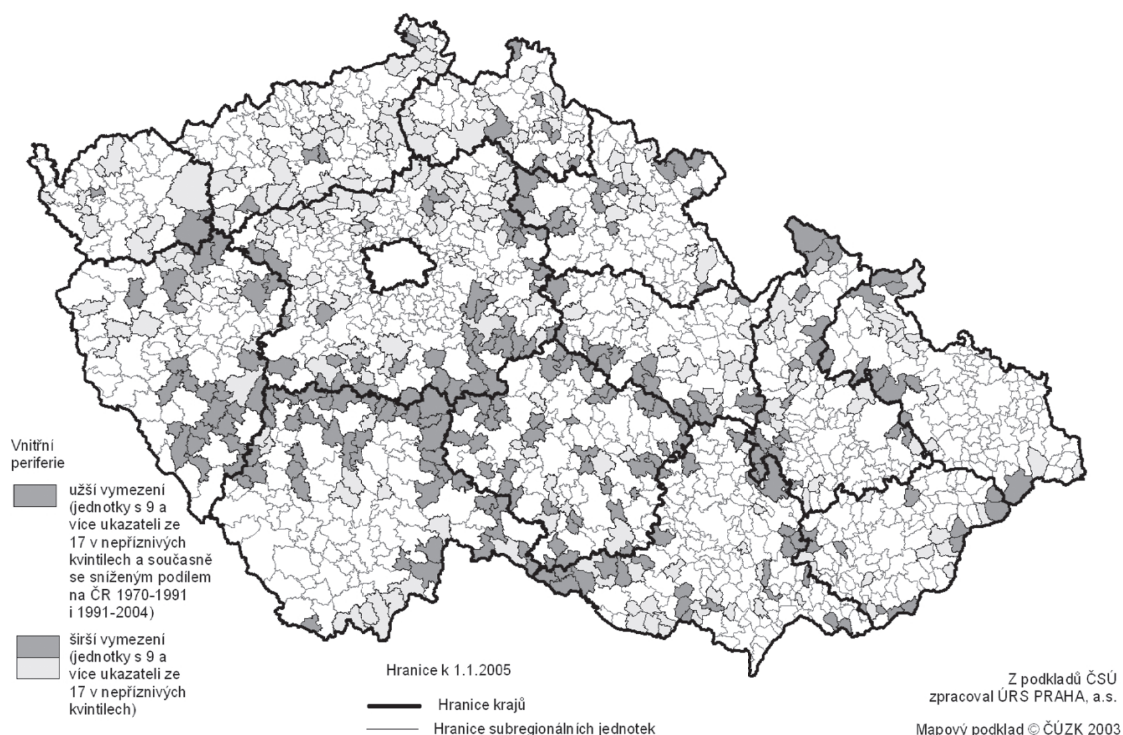
Zdroj: vlastní zpracování

Geografická poloha je jedním z faktorů, na kterých závisí rozvoj CR. V případě CHKO Železné hory můžeme konstatovat, že se nachází ve středu republiky, proto má teoreticky dobrou dostupnost z ostatních regionů republiky. Dalo by se tedy očekávat, že bude tato oblast pro turisty přitažlivá a hojně navštěvovaná. Opak je pravdou. Oblast Železných hor je lokalitou s tranzitní polohou, což není z hlediska především dlouhodobého CR příliš výhodné. Oblast navíc leží na tzv. vnitřní periferii (viz obr. 3). To může být příčinou nejen menší atraktivnosti pro turisty, ale i nízkých

investic do ČR a souvisejících služeb, což se může odrazit v jejich kvantitě i kvalitě (Vystoupil a kol. 2007; Frantál 2009).

CHKO Železné hory tvoří rekreační zázemí pro větší města jako Pardubice, Chrudim, Kutná Hora, Kolín (Správa CHKO Železné hory 2010a). „Přílišná blízkost měst snižuje atraktivitu prostředí z pohledu dlouhodobějších pobytů. Oblast je tak spíše vhodná pro příměstský druh rekreace, krátkodobé pobyty (jednodenní, dvoudenní), některé formy druhého bydlení“ (Frantál 2009, s. 49).

Obr. č. 3: Periferní oblasti v Česku k roku 2008

Zdroj: Musil, Müller (2008)

5.2 Lokalizační předpoklady cestovního ruchu

Aby se destinace mohla stát cílovou oblastí cestovního ruchu, je nezbytné, aby k tomu měla určité předpoklady (Bína 2002). K dělení předpokladů ČR lze přistupovat z různých pohledů. Již v kapitole č. 2.1 byl uveden jeden způsob jejich členění, a to podle Kopačky, Šípa a Štěpánka (2001) na potenciál nabídky a poptávky. V této práci jsem se však přiklonila k dělení podle Mariota (1983) na lokalizační, selektivní a realizační předpoklady.

Nejdříve se zaměřím na lokalizační předpoklady CR, které „umožňují umístění a rozvíjení aktivit cestovního ruchu v určitém území na základě charakteristik „nabídky“ tohoto území“ (Bína 2002, s. 2). Odlišují se dvě skupiny lokalizačních předpokladů – přírodní, kam spadá reliéf, klima, vodstvo, rostlinstvo a živočišstvo, a kulturně-municipální, což jsou atraktivita vzniklé činností člověka, lidové tradice apod. (Pásková, Zelenka 2002). Z hlediska důležitosti pro CR této oblasti jsou významnější první zmíněné. Příroda obecně „hraje důležitou roli při odpočinku a regeneraci sil dnešních lidí“ (Musil 2010, str. 13).

V roce 2002 zveřejnil Bína výsledky výzkumu, při němž byly zjišťovány lokalizační podmínky CR jednotlivých obcí Česka. Pro představu o potenciálu CR CHKO Železné hory jsou zde uvedeny zjištěné výsledky z tohoto území: 6 obcí vykazuje základní potenciál CR, 21 obcí (tj. 43,75 %) zvýšený potenciál, 18 obcí (tj. 37,5 %) vysoký potenciál a pouhé 3 obce (Chrudim, Seč a Vysočina) mají velmi vysoký potenciál CR.

5.2.1 Přírodní prostředí CHKO Železné hory

Geologie a geomorfologie

Skladba geologického podloží Železných hor vykazuje velkou pestrost, protože je budována nejrůznějšími geologickými útvary zformovanými od starohor až po čtvrtohory (Rubín a kol. 2003).

Ve třetihorách došlo k vyzdvižení Železných hor, které přispělo k intenzivnějšímu odnosu usazených hornin a následně odkrytí reliéfu, který se zde zformoval v předkřídovém období. Kvůli velkým změnám podnebí v tomto období navíc probíhaly zvětrávání procesy. Ve čtvrtohorách během střídání glaciálů a interglaciálů byl reliéf modelován především erozí. Právě v této době vzniklé skalní útvary jsou v současnosti často předmětem ochrany (Geomorfologie 2010).

Příkladem geomorfologických útvarů, které se zde nacházejí, jsou kaňonovitá říční koryta (PR Údolí Doubravy), rokly (Lovětínská rokly), pozůstatky příbojového reliéfu vytvořeného v druhohorách (PP Na skalách), skalní ostrohy (PR Oheb) a mnohé meandry, menší vodopády či mrazové sruby (Rubín 2003; Geomorfologie 2010).

Zdejší reliéf byl také pozměněn antropogenní činností. Nalezneme zde několik lomů (Nasavrky, Sloupno, Ctětín) a pozůstatky po povrchové těžbě např. v Běstvini či Licoměřicích (Geomorfologie 2010).

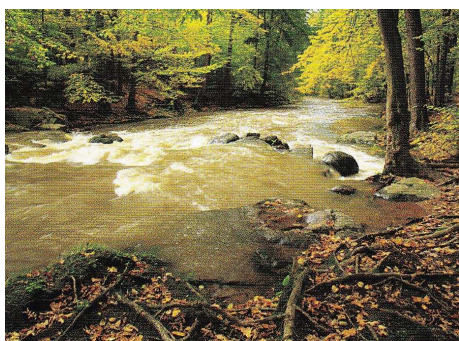
Teprve na přelomu 19. a 20. století začali lidé pohlížet na geomorfologické útvary jako na objekty, které by se mohly využívat v CR (Hrala 1997).

Vodstvo

Rekreace u vody a vodní turistika patří mezi tradiční formy CR. Proto jsou lokality, které mají dobré hydrologické podmínky, z hlediska CR stále oblíbenější. Jejich využití je však ovlivněno řadou faktorů, jako je především čistota vody a přilehlých pláží (Hrala 1997; Frantál 2009).

Dvě hlavní řeky, které CHKO Železné hory protékají, jsou Chrudimka a Doubrava (obr. č. 4). Z důvodu, že jsou to poměrně malé toky, jsou jen ojediněle využívány k vodní turistice (Vodopis 2010). Příkladem akce, která se zde každoročně pořádá a je hojně navštěvovaná, je Odemykání Doubravy (na jaře) a Zamykání Doubravy (na podzim). Letos se uskutečnil již 21. ročník. Úsek, který se splouvá, je dlouhý 10 km (Odemykání Doubravy 2010; Přijměte pozvání 2010; Přijměte pozvání 2011).

Obr. č. 4: Řeka Doubrava

Řeka Doubrava pramení pod Kamenným vrchem u Vojnova Městce. Horní část toku je tvořen mělkým údolím, pod Chotěboří se z něj stává skalnaté kaňonovité údolí. V roce 1911 na ní byla vybudována vodní nádrž Pařížov. V okolí řeky Doubravy byla vyhlášena přírodní rezervace Údolí Doubravy a přírodní park Doubrava (Podhorský 2004).

Zdroj: Vítek (2007)

Pro 90 % obyvatel Česka je při rekreaci nejoblíbenější aktivitou pobyt u vody. V CHKO Železné hory jsou na řece Chrudimce postaveny dvě přehradky. Největší a zároveň turisticky nejvýznamnější je vodní nádrž Seč z 20. let 20. století (obr. č. 5). Tato nádrž dosahuje z hlediska rekreace nadregionálního významu. Pokud posuzujeme obce u vodních nádrží podle kapacity ubytovacích zařízení, řadí se Seč po Doksech

u Máchova Jezera na druhé místo v Česku. Druhou přehradou v CHKO Železné hory je Křižanovická, která byla stavěna v období mezi roky 1947 a 1952. Její význam je spíše vodohospodářský než turistický. Na řece Doubravě byla na začátku 20. století za účelem ochrany před povodněmi vybudována přehrada Pařížov. Nachází se v katastrálním území Běstvína, ale již za hranicích CHKO, přesto stojí za zmínku (Dibelková a kol. 2004; Frantál 2009; Vodopis 2010).

Obr. č. 5: Sečská přehrada

Vodní nádrž Seč byla na řece Chrudimce vybudována v letech 1925 až 1934. Její rozloha je 192 ha. Kromě rekreačního využití slouží i vodárenským a energetickým účelům. Nad přehradou stojí zřícenina hradu Oheb a Vildštejn (Dibelková a kol. 2004; Podhorský 2004).

Zdroj: Bárta 2008

Z rybníků můžeme jmenovat např. Dolní a Horní Peklo, Lovětínský, Kaprný či Nový rybník. Vzhledem ke kvalitě jejich vod nejsou nejvhodnější jako vodní nádrže určené ke koupání. Spíše jsou využívány při rybaření či v zimním období k bruslení (Správa CHKO Železné hory 2010b).

Klima

„Klimatické poměry významně ovlivňují časový průběh realizace cestovního ruchu – sezónnost“ (Galvasová a kol. 2008, s. 42). Podle klimatologa Evžena Quitta (1971) zasahují Železné hory do třech klimatických oblastí – na severozápadě do oblasti teplé, na jihozápadě a severovýchodě do mírně teplé a na jihovýchodě do chladné. V nejteplejším měsíci roku (v červenci) dosahují teploty průměrně 15 – 17,5 °C, v nejchladnějším měsíci, kterým je leden, pouhých -4,4 až – 1,9 °C. Úhrn srážek se vyskytuje v rozmezí 700 – 860 mm za rok. Největší úhrn srážek registrujeme v červenci, nejmenší v únoru. V oblastech s nadmořskou výškou kolem 300 m n. m. se sněhové srážky objevují průměrně 30 dní v roce, v polohách ležících nad 600 m

v průměru 70 dní v roce. Sněhová pokrývka zde dosahuje výšky 50 cm a drží se zde průměrně 100 dní v roce, což je hodnoceno jako průměrná vhodnost klimatu pro zimní CR. Nalezneme zde dvě sjezdovky a 51 km značených běžeckých tratí (Mirvald a kol. 1996; Faltysová, Bárta a kol. 2002; Správa CHKO Železné hory 2010b).

Flóra a fauna

Na základě botanického průzkumu bylo zjištěno, že se v CHKO nachází „přes 1200 druhů rostlin, 52 geobotanických společenstev a 16 památných stromů“ (Voženílek a kol. 2002, str. 149). Mezi ohrožené druhy této oblasti patří mečík střechovitý, vrba borůvkovitá či prstnatek listnatý. Nejstarší z památných stromů je lípa rostoucí u obce Klokočov (obr. č. 6), jejíž stáří je podle odhadů 1000 let. Právě výskyt vzácných druhů rostlin láká určité skupiny turistů k návštěvě míst, na kterých se ještě tato rostlinná společenstva zachovala a nebyla zničena např. lidskou činností (Hrala 1997; Voženílek a kol. 2002; Rubín a kol. 2003).

Obr. č. 6: Klokočovská lípa

Klokočovská lípa, označovaná také jako Královská nebo Karlova, roste v obci Klokočov pravděpodobně tisíc let. Její kmen dosahuje v průměru téměř devět metrů a výška téměř dvacet metrů (Kopecký 2011).

Zdroj: Klokočovská lípa (2011)

Co se týče živočišných druhů, od 90. let 20. století zde bylo „zaznamenáno 11 kriticky ohrožených druhů, 53 silně ohrožených a 43 ohrožených druhů obratlovců“ (Voženílek a kol. 2002, str. 150). Žijí zde biologicky pozoruhodné druhy jako je vydra

říční, mihule potoční, netopýr velký, z ptáků modráček střeoevropský (obr. č. 7) či hýl rudý. Velký význam mají některé druhy zdejších měkkýšů, protože mají funkci bioindikátorů. Nejvýznamnějším plžem je praménka rakouská, která je glaciálním reliktem. Protože je v CHKO Železné hory populární myslivost a rybolov, má zvěř z hlediska CR největší význam jako objekt, který je loven (Hrala 1997; Rubín a kol. 2003).

Obr. č. 7: Modráček střeoevropský

Zdroj: Krásy lesa (2010)

„K základním rekreačním prvkům patří lesy“ (Galvasová a kol. 2008, s. 42). Lesnatost CHKO je 43 %. Z této plochy je asi 80 % pokryto jehličnany, z nichž převažují smrky. Z listnatých stromů se zde nejčastěji vyskytují bučiny, které jsou předmětem ochrany (Rubín a kol. 2003). K zachování původního rázu krajiny a většímu zpřístupnění lesů je vhodné převést lesy z kategorie hospodářských lesů do kategorie lesů příměstských a lesů se zvýšenou rekreační funkcí. Příkladem takovýchto lesů jsou Rekreační lesy Podhůra nacházející se mezi obcemi Chrudim, Slatiňany a Rabštejnská Lhota. Cílem realizace záměru vybudování rekreačních lesů je především zatraktivnit tuto lokalitu pro turisty. Za tímto účelem byly vybudovány nové či opraveny stávající turistické a běžecké stezky a hipostezky, byl vybudován lanový park (viz kapitola 5.4), venkovní tělocvična, lezecké stěny či unikátní rozhledna Bára (viz kapitola č. 5.2.2). Dalším a neméně důležitým cílem je vzdělávání, a to především v oblasti ekologie. K tomu slouží zdejší „škola v lese“, která formou her dětem mateřských, základních i středních škol umožňuje poznat přírodu a základy ekologie přímo v lesním prostředí (Informace o rekreačních lesích Podhůra 2011; Lesní pedagogika 2011; Rekreační lesy Podhůra 2011).

5.2.2 Kulturně-historický potenciál cestovního ruchu

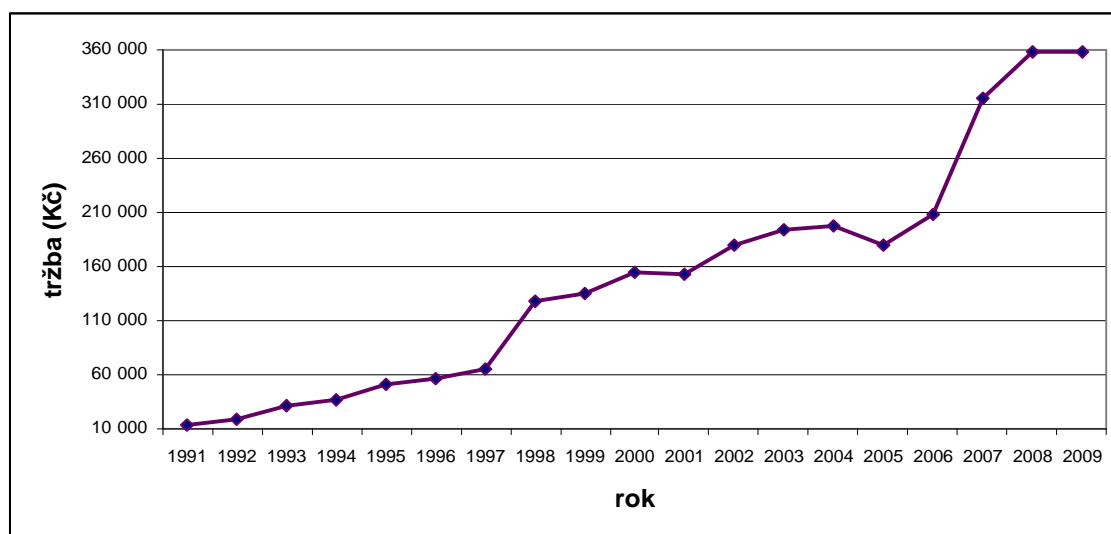
CHKO Železné hory nabízí turistům kromě přírodních zajímavostí i historické stavby (zámky, hrady a jejich zříceniny, tvrze), rozhledny, památky lidové kultury. Častou nevýhodou kulturních památek je pro návštěvníky jejich otevírací doba. Převážná většina je zpřístupněna pouze v sezóně a jejich denní otevírací doba bývá poměrně krátká (Galvasová a kol. 2008).

Kulturně-historické památky

Většina zdejších hradů se do dnešní doby nedochovala v jejich původní podobě a často z nich zbyly jen části obvodových zdí. Příkladem zřícenin jsou Lichnice nad městem Třemošnice, Oheb či Vildštejn na Seči, Strádov ve Slavické oboře, Sokolovec u Chotěboře, Rabštejn u Rabštejnské Lhoty.

Z hlediska CR je nejvýznamnější Lichnice, což je podloženo i dotazníkovým šetřením provedeným s vedoucím správy CHKO Železné hory, proto se o ní zmíním podrobněji. Postavena byla ve 2. polovině 13. století. Z raně gotického hradu, který měl trojúhelníkový půdorys, se do současnosti dochovaly pouze zbytky obvodových zdí, vstupní brány a věže (Dibelková a kol. 2004; Matyková 2006; Vojkovský 2008). Po provedení nezbytných oprav byla v roce 1991 Lichnice opětovně zpřístupněna pro turisty. Jak dokládá příloha č. 7, byla zpočátku návštěvnost nízká, což bylo pravděpodobně způsobeno nízkou informovaností o objektu a nedostatečnou propagací v médiích. V roce 1998 bylo otevřeno hradní muzeum, které přilákalo další návštěvníky. Tržby znázorňuje graf č. 2. Velmi znatelně rostoucí tržby nejsou způsobeny pouze zvýšenou poptávkou po této památce, ale i růstem ceny vstupného. Velkým plusem je, že město Třemošnice, které je vlastníkem Lichnice, reinvestuje vydělané peníze ze vstupného zpět do oprav zdiva a nezbytných udržovacích prací a podporuje turistický rozvoj zříceniny (Matyková 2011).

Graf č. 2: Tržby zříceniny hradu Lichnice v letech 1991 až 2009

Zdroj: Matyková 2011, vlastní úprava

Řada zdejších tvrzí a hradů, které byly v minulosti využívány šlechtou jako venkovská sídla, byla přestavěna na zámky. Jako příklad zámků můžeme uvést zámek ve Slatiňanech, v Hoješíně, v Běstvíni, v Libici nad Doubravou, v Nasavrkách, v Třemošnici, v Chotěboři či v Malči. Z uvedených je veřejně přístupný pouze zámek v Chotěboři, ve Slatiňanech a částečně v Nasavrkách, ostatní jsou pro veřejnost uzavřeny a turisté je mohou obdivovat pouze zvenku. Malečský zámek v minulosti nabízel expozici Dějin české hudby, v roce 1994 však byl vrácen v restituci (Dibelková a kol. 2004).

Renesanční zámek Slatiňany, který je národní kulturní památkou, přibližuje návštěvníkům život knížecí rodiny Auersperg, ale především se honosí vzácnou hipologickou sbírkou. První expozice muzea byla zpřístupněna v roce 1950. Vzhledem k nekvalitně prováděné evidenci návštěvnosti, do níž byli zahrnuti i svatebčané, kteří si pronajímali zdejší prostory, jsou k dispozici pouze údaje za návštěvnost od loňského roku. Její hodnota činila 12 725 návštěvníků. V roce 2011 byla návštěvnost ke dni 25. 5. 2011 asi o 13 % vyšší než návštěvnost ke stejnému datu v roce 2010. To by mohlo naznačovat, že by zájem o tuto atraktivitu mohl růst, ale z takto málo údajů lze jen těžko vyvozovat nějaké závěry o vývoji návštěvnosti. V rozlehlém zámeckém areálu nalezneme kromě zámku i anglický park, hřebčín, rekreační lesy či oboru s muflony a jeleny (Zámek Slatiňany 2009; Bušta 2011; Hřebčín Slatiňany 2011).

Zámek Nasavrky byl postaven kolem roku 1600 na místě bývalé tvrze. V současné době je využíván ke kulturním účelům – svatby, vítání občánků, hudební večery apod. V přízemí budovy nalezneme IC a cestovní kancelář (Zámek 2011). Avšak nejčastějším důvodem návštěvy zámku je stálá expozice „Po stopách Keltů“. Návštěvníkům přibližuje nejen způsob života Keltů. Zajímavostí je unikátní model oppida, který je vybaven audio průvodcem, což je atrakce lákající turisty nejen z blízkého okolí. Rozšiřující se nabídka nabízených atraktivit se podílí na růstu návštěvnosti. V období mezi lety 2005 a 2008 se počet návštěvníků více než zdvojnásobil. V roce 2008 dokonce překonal hranici 4 000 návštěvníků. Následující dva roky došlo k velmi mírnému poklesu návštěvnosti, který má šanci zvrátit a znovu nastartovat prudký nárůst návštěvnosti připravovaný projekt stavby keltského skanzenu. Skanzen má být rekonstrukcí keltské vesnice z doby laténské. Půjde pravděpodobně o 30 staveb, jejichž podoba bude utvořena na základě archeologických nálezů. Dá se očekávat, že tato „kopie“ keltské osady ještě více zatraktivní město Nasavrky a přiláká další turisty (Keltské oppidum 2011; Keltský archeopark – Expozice 2011, Keltský archeopark – Skanzen 2011; Závorková 2011).

S keltskou historií je spjata i další historická zajímavost a to pozůstatky keltského oppida u obce České Lhotice (nedaleko Nasavrky), které je ve východních Čechách jediné objevené. Jeho nález dokládá, že historie osídlení této oblasti sahá do dávné minulosti (pozdí doba laténská). Podle archeologů se jádro oppida rozkládalo na ploše 20 hektarů. Významnost této lokality dokládá i to, že byla prohlášena za archeologickou památkovou rezervaci (Keltské oppidum 2011).

Další zajímavostí, kterou by měli navštívit především rodiny s menšími dětmi, je miniatura hradu Kočičí hrádek (obr. č. 8). Postaven byl na konci 19. století za účelem zábavy pro zámecké děti. K hrádku nás dovede stejnojmenná naučná stezka (Kočičí hrádek 2011b).

Obr. č. 8: Kočičí hrádek

Kočičí hrádek se nachází v lesoparku Slatiňanského zámku. Nadšení vzbuzuje především u návštěvníků dětského věku (Kočičí hrádek 2011a).

Zdroj: Kočičí hrádek u obce Slatiňany (2011)

Vzhledem k tomu, že historie naší země je spjata s průmyslovou výrobou, je třeba chránit pozůstatky některých činností, které byly minulosti běžnou součástí lidského života, aby zcela nezapadly v zapomnění. Oživení opuštěných a chátrajících průmyslových objektů cestovním ruchem zajišťuje v oblasti vytvoření nových pracovních míst a může být přínosem finančních prostředků do oblasti (Tomíšková 2011). Z tohoto důvodu byla za technickou památku prohlášena i Berlova vápenka v Třemošnici (obr. č. 9 a 10). 150 let stará vápenka, která v posledních dvou letech prošla díky financím z Evropské unie rekonstrukcí, nyní nabízí svým návštěvníkům expozici muzea vápenictví. Pro turisty je příznivá nízká cena vstupného (dospělí pouhých 20 Kč). Přístupná je od března do října, mimo sezónu (v březnu, dubnu a říjnu) pouze o víkendech (Vápenka Závratec 2008; Muzeum Berlova vápenka 2010).

Obr. č. 9: Berlova Vápenka před rekonstrukcí

Zdroj: Vápenka Závratec (2008)

Obr. č. 10: Berlova Vápenka po rekonstrukci

Zdroj: foto autorka, duben 2011

Mezi kulturně-historické památky řadíme i památníky válečných obětí, které jsou vyhledávaným cílem nejen milovníků historie. U obce Lipovec je postaven památník obětem 2. světové války. Je připomínkou partyzánského výsadku, který zde měl svoji významnou základnu, a 30 místních obětí 2. světové války (Památník obětem 2. světové války 2010).

Další tragédií spojenou s druhou světovou válkou připomíná památník v katastrálním území obce Miřetice, v části Ležáky. Přestože leží již těsně za hranicemi CHKO, je nutné ho na tomto místě zmínit, protože má pro obec Miřetice z hlediska CR nezanedbatelný význam. Tato bývalá osada kameníků sloužila v době druhé světové války jako úkryt parašutistů. Dne 24. 6. 1942 byla vypálena a srovnána se zemí. 16. června 1999 bylo toto pietní místo vyhlášeno národní kulturní památkou (Ležáky.CZ|Historie 2007; Ležáky – memorial 2011).

Rozhledny

Dalším objektem zájmu jsou rozhledny. V CHKO Železné hory nalezneme tři. Všechny však mají pouze regionální význam – Boiika u Českých Lhotic (520 m n.m.), Zuberský vrch u Trhové Kamenice (615 m n.m.) a Bára u Chrudimi (346 m n.m.). První zmíněná rozhledna (obr. č. 11) je vysoká pouhých 14,5 metrů. Při dobré viditelnosti umožňuje výhled na Krkonoše, Orlické hory či Králický Sněžník. Rozhledna na Zuberském vrchu je 55 metrů vysoký telekomunikační stožár, který má v 38 metrech umístěnou vyhlídkovou plošinu. Rozhledna Bára (obr. č. 12), jejíž výška je 25,7 metrů, je unikátní svým tvarem – trojboký komolý jehlan. Z hlediska poptávky po těchto rozhlednách ze strany turistů, je největší zájem o rozhlednu Bára. V roce 2009 ji navštívilo 1800 návštěvníků, v roce 2010 jejich počet stoupl na 2150. Zbývající dvě rozhledny jsou z hlediska CR téměř nevýznamné. Vzhledem k tomu, že vstupné zde není zpoplatněno, lze jen těžko odhadovat jejich návštěvnost (Rozhledny: Železné hory 2008; Rozhledna Bára 2011, Rozhledna Boiika 2011; Rozhledna Zuberský vrch 2011; Stodolová 2011).

Obr. č. 11: Rozhledna Boiika

Zdroj: foto autorka, říjen 2010

Obr. č. 12: Rozhledna Bára

Zdroj: Nová rozhledna v Železných horách (2008)

Lidová architektura

V CHKO Železné hory mohou turisté obdivovat i lidovou architekturu. Z míst, kde se tyto objekty dochovaly, můžeme uvést např. Možděnici (část obce Vysočina), Zubří (část obce Trhová Kamenice) a dvě části obce Seč, které se jmenují Počátky a Prosíčka (Osídlení 2010). Možděnice byla původně osadou rolníků, lesníků a rybničních dělníků, dodnes si zde lze prohlédnout truhlářskou (obr. č. 13) či kovářskou dílnu (Dibelková a kol. 2004, Možděnice 2008).

Obr. č. 13: Roubená truhlárna v Možděnici

Lidové stavby, jako je např. znázorněná truhlárna či kovárna, roubená škola, zvonička a další, nacházející se v obci Možděnice, jsou v současné době součástí zdejšího skanzenu lidové tvorby a řemesel (Dibelková a kol. 2004).

Zdroj: Faltysová, Bárta a kol. (2002)

5.3 Selektivní předpoklady

Selektivní předpoklady se dělí na politické (politická stabilita), administrativní, demografické (hustota zalidnění, struktura obyvatelstva podle věku a pohlaví), urbanizační (hustota a velikost sídel, bytový fond), sociologické (ekonomické aktivity, vzdělání, struktura domácností), ekologické a personální (Pásková, Zelenka 2002). Vzhledem k zaměření této práce se budu blíže věnovat pouze demografickým a socioekonomickým charakteristikám.

5.3.1 Demografické a socioekonomické charakteristiky

Image regionu netvoří pouze přírodní a kulturní zajímavosti a památky, ale i rezidenti. Věková struktura místních obyvatel vypovídá o tom, zda je daná oblast atraktivní pro mladé rodiny a dá se očekávat její další rozvoj či spíše pro populaci v důchodovém věku, která stárne a postupně vymírá. Vzdělanost obyvatelstva ovlivňuje rozvoj oblasti. Obyvatelstvo v předproduktivním a produktivním věku s vyšším dokončením vzdělání znamená pro region šanci na rozvoj udržitelných forem cestovního ruchu. Dá se očekávat, že tato část populace bude mít i větší snahy na zkvalitňování služeb CR (Borůvková 2008).

Osídlení a obyvatelstvo

Z archeologických nálezů bylo zjištěno, že historie osídlení sahá až do 2. století př. n. l. V Hradišti nedaleko Nasavrku se dochovaly zbytky z tehdejšího keltského oppida. Od 10. a 11. století byly okrajové části již trvale osídleny. Důvodem, proč se lidé koncentrovaly pouze na okrajích oblasti, bylo, že tudy vedly kupecké stezky (Libická a Trstěnická). Ve 12. a 13. století začali lidé kolonizovat i zbytek území. Obec, o které se objevila první písemná zmínka (z roku 1137), je Běstvina. Po třicetileté válce docházelo již k nevýznamným změnám v sídelní struktuře (Kolektiv pracovníků Správy CHKO Železné hory 2001; Faltysová, Bárta a kol. 2002; Podhorský 2004).

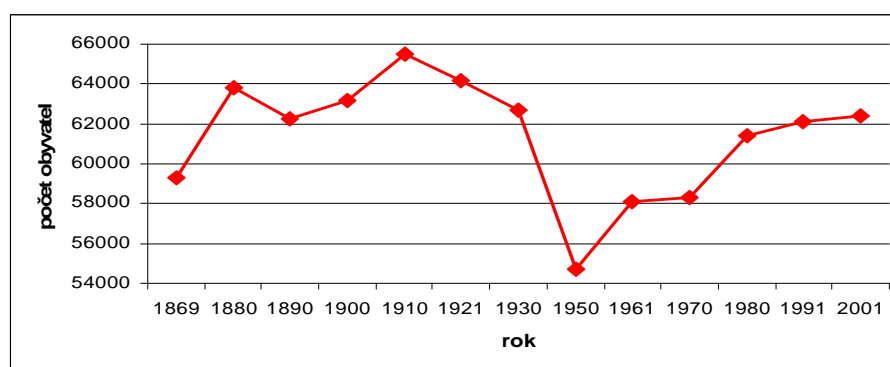
CHKO Železné hory je obydleno 17 173 obyvateli (údaj ke konci roku 2009). Většina z nich žije na venkově, což je způsobeno především tím, že zde převažují menší obce. Nalezneme zde jen 8 měst a 4 městyse, které leží na hranicích CHKO. Hustota zalidnění je pouhých 64 obyv./km², což je poloviční hodnota oproti průměrné hustotě

zalidnění Česka (Kolektiv pracovníků Správy CHKO Železné hory 2001; Podhorský 2004; Osídlení 2010). To je z hlediska ČR pozitivní zjištění, protože lze pozorovat negativní korelaci mezi hustotou zalidnění a vyšší atraktivitou pro turisty. Jinými slovy pro turisty jsou atraktivnější méně zalidněné oblasti (Kressl 2004).

Vývoj počtu obyvatel

Vrcholu v počtu obyvatel dosáhla oblast Železných hor v roce 1910. Od tohoto roku do 50. let 20. století je zaznamenáván pokles počtu obyvatel. Nejvýznamnější propad registrujeme mezi roky 1930 a 1950 (téměř 8 000 obyvatel, tj. 12,7 %), což bylo zřejmě zapříčiněno probíhající válkou. V tomto období pouze 3 obce (Chrudim, Křižanovice a Slatiňany) zaznamenaly přírůstek obyvatel. Od poloviny 20. století se trend změnil a oblast populačně získává (graf č. 3). Když porovnáme počáteční stav v roce 1869 s konečným stavem v roce 2001, zjistíme, že pouze 6 obcí (z toho 5 měst) mělo v roce 2001 více obyvatel než na začátku sledovaného období. Chrudim, Slatiňany a Třemošnice tento počet více než zdvojnásobily. U ostatních obcí došlo k poměrně radikálnímu poklesu. V Lánech, Žlebských Chvalovicích a Českých Lhoticích činil počet obyvatel v roce 2001 pouhou čtvrtinu obyvatelstva z roku 1869 (Historický lexikon).

Graf č. 3: Vývoj počtu obyvatel Železných hor v letech 1869 až 2001

Zdroj: Historický lexikon 2006, vlastní úprava

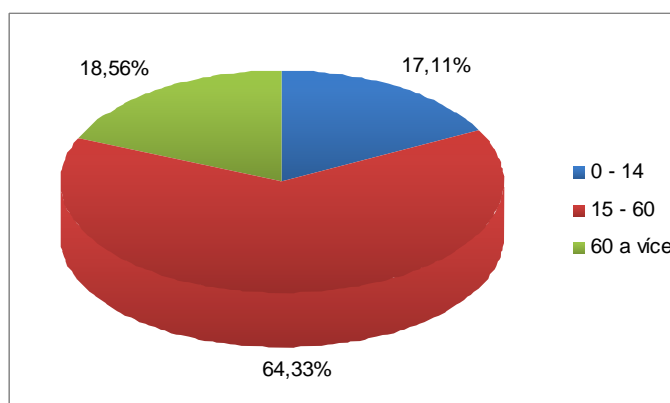
Věková struktura

Věková struktura místního obyvatelstva naznačuje budoucí trend vývoje oblasti a může být považována za jeden z limitujících faktorů rozvoje. Pokud podíl kategorie dětí do 15

let převyšuje kategorii populace starší 60 let lze do budoucna očekávat rozvoj oblasti. Mladí lidé jsou pro oblast nadějí, protože mohou vyvíjet snahy a oblast nemusí zapadnout v zapomnění. Pokud je tomu opačně, místní obyvatelstvo stárne, rozvoj v obci vážne, až se může stát, že dojde k úpadku obce a téměř úplnému vyliďnění.

Trend rozložení obyvatelstva podle věku se v CHKO Železné hory významně neodlišuje od zbytku republiky. Vzhledem k tomu, že dochází k migraci mladých rodin do měst či do jejich zázemí, v menších obcích vzdálenějších od měst zůstávají starší lidé a registrujeme tedy u nich nepříznivou věkovou strukturu. Neatraktivnost těchto obcí dokládá i zjištění, že v deseti z nich je více než dvakrát více důchodců než dětí ve věku do 15 let. Naopak příznivější věkovou strukturu mají města a větší vesnice, přesto situace v Železných horách není zrovna ideální. Pouze v šesti obcích (Chotěboř, Křižanovice, Licibořice, Miřetice, Rabštejnská Lhota a Třemošnice) obyvatelstvo v předproduktivním věku převyšuje obyvatelstvo ve věku postproduktivním. Z výše uvedeného vyplývá, že CHKO Železné hory vykazuje trend stárnutí populace. Podíl obyvatelstva postproduktivního věku zde převyšuje téměř o 5 % celorepublikový průměr této kategorie. (Statistický lexikon obcí 2008; viz graf č. 4).

Graf č. 4: Věková struktura obyvatelstva Železných hor k roku 2008

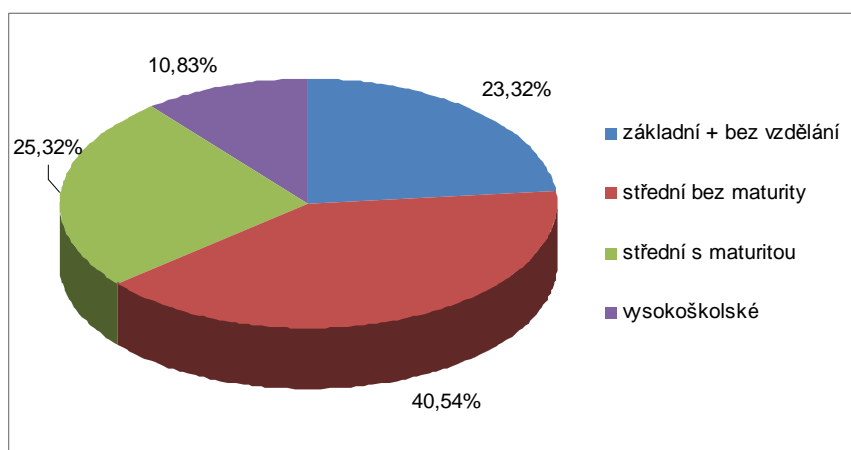
Zdroj: Statistický lexikon obcí 2008, vlastní úprava

Vzdělanostní struktura

K rozvoji oblasti a CR v ní je třeba management, který bude oblast určitým způsobem řídit. K tomu jsou zapotřebí kvalitní lidské zdroje. O úrovni této kvality může vypovídat např. vzdělanostní struktura (viz graf č. 5). Nejdůležitější kategorií jsou vysokoškolsky vzdělaní lidé (Neveselá 2006).

Necelých 11 % obyvatelstva žijícího v Železných horách má vysokoškolské vzdělání. Tato hodnota převyšuje o 2 % celorepublikový průměr, proto by se na první pohled mohla zdát jako příznivá. Při bližším pohledu na jednotlivé obce zjistíme, že vzdělanostní situace má velmi silné nedostatky. Pouze v pěti obcích (Chrudim, Chotěboř, Slatiňany, Licibořice a Nasavrky) je vyšší podíl vysokoškoláků než je v průměru v Česku. V devatenácti obcích (tj. téměř 40 % všech obcí CHKO) nedosahuje podíl vysokoškoláků ani 5 %. Podíl rezidentů, kteří dosáhli pouze základního či středoškolského vzdělání bez maturity nebo jsou evidováni jako bez vzdělání, vyšší než 80 % byl zjištěn celkem v devíti obcích. Z toho vyplývá, že pouze větší obce disponují vzdělaným obyvatelstvem a menší obce z hlediska vzdělanosti velmi zaostávají (Statistický lexikon 2008).

Graf č. 5: Vzdělanostní struktura obyvatelstva Železných hor k roku 2008

Zdroj: Statistický lexikon obcí 2008, vlastní úprava

Ekonomická struktura

Potenciál pro rozvoj CR je dále ovlivňován i ekonomickou strukturou rezidentů. Z hlediska CR je nejdůležitější terciér, kam toto odvětví spadá. Nízký podíl terciéru může vypovídat o nízké připravenosti regionu na rozvoj CR a s ním spojených dalších služeb. Vzhledem k současné vysoké oblíbenosti a růstu zájmu o venkovskou turistiku, by nadějí na rozvoj CR mohl být i vysoký podíl zaměstnaných v zemědělství. Rozložení zaměstnanosti v rámci jednotlivých sektorů znázorňuje graf č. 6.

Necelých 50 % všech obyvatel oblasti je ekonomicky aktivní. Nezaměstnanost oblasti se pohybuje kolem 8,5 %. Zajímavostí je, že obce s nejnižší mírou

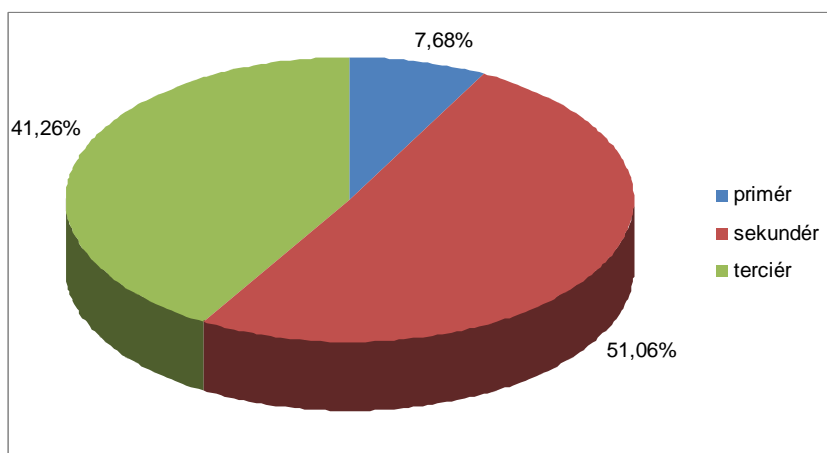
nezaměstnanosti se koncentrují na jihozápadě CHKO. Pravděpodobně to je způsobeno dojížděnkou zdejších obyvatel za prací do měst Ždírec nad Doubravou či Chotěboř, kde jsou lokalizovány velké firmy. Naproti tomu vysokou nezaměstnanost vykazují obce na severozápadě oblasti (Statistický lexikon obcí 2008).

CHKO Železné hory je zemědělskou oblastí, což dokládá i vysoký podíl zaměstnanosti v priméru (v roce 2008 v ČR 4,75 %, v CHKO 7,68 %). Sedm obcí tento republikový průměr převyšuje dokonce 5 krát. Zemědělsky orientované obce se nachází převážně ve střední části CHKO (Statistický lexikon obcí 2008).

Podíl sekundéru v Česku byl v roce 2008 necelých 41 %, což je přibližně o 10 % méně než v Železných horách. Průmyslová výroba se zde orientuje na lehký a technologicky nenáročný průmysl. Žádné velké průmyslové závody nejsou v CHKO vybudovány. Problémem může být, že se významné průmyslové zóny nachází prakticky hned za hranicí CHKO. Je tomu tak např. ve Ždírci nad Doubravou, Chotěboři, Třemošnici, Chrudimi (Kolektiv pracovníků Správy CHKO Železné hory 2001; Statistický lexikon obcí 2008).

Co se týče zaměstnanosti v terciéru má CHKO Železné hory v porovnání s celou ČR velké rezervy (o 13,2 % méně zaměstnaných). Obce s nejvyšší zaměstnaností ve službách (přes 40 %) se koncentrují v severovýchodní části vymezeného zájmového území, což je pravděpodobně způsobeno polohou bývalého okresního města Chrudim právě na tomto okraji CHKO (Statistický lexikon obcí 2008).

Graf č. 6: Ekonomická struktura obyvatelstva Železných hor k roku 2008

Zdroj: Statistický lexikon obcí 2008, vlastní úprava

5.4 Realizační předpoklady rozvoje cestovního ruchu

Poslední skupinou jsou realizační předpoklady, které „umožňují uskutečňovat vlastní nároky účastníků cestovního ruchu“ (Bína 2002, s. 2). Dělí se na komunikační (dopravní) předpoklady, čímž rozumíme strukturu komunikační sítě a časovou i vzdálenostní dostupnost území, a na materiálně-technickou infrastrukturu CR, která zahrnuje ubytovací, stravovací, kulturní, sportovní a zábavní zařízení (Bína 2002; Pásková, Zelenka 2002). „Kapacita těchto zařízení je do jisté míry určující pro množství návštěvníků, kteří mohou dané území využít“ (Bína 2002, s. 2).

Doprava

Doprava má v rámci CR klíčové postavení. Propojuje místo bydliště turistů s cílovou destinací. Z toho vyplývá skutečnost, že k realizaci CR je zapotřebí, aby daná oblast měla určité dopravní předpoklady (Mirvald a kol. 1996; Galvasová a kol. 2008). Při hodnocení dopravy se zaměřuji především na dostupnost území, která souvisí s již nastíněnou polohou oblasti, a dopravní obslužnost.

Železniční doprava přímo do území CHKO nezasahuje. Pouze po jižní hranici vede v délce 4,5 km železniční trať Pardubice – Havlíčkův Brod, fungující od roku 1871, podobně na západní hranici trať Čáslav – Třemošnice v délce 2,5 km, která je v provozu od roku 1882. Obě tratě nemají příliš frekventovaný provoz, a proto mají pouze lokální a regionální význam (Štěpán, Rous 2005; Správa CHKO Železné hory 2010b). Vzhledem k tomu, že železnice nespojuje místa přímo v CHKO, nemá pro CR příliš vysoký význam. Slouží především jako dopravní prostředek, který dopraví turisty z ostatních koutů Česka do výchozích míst CHKO jako je Chotěboř, Ždírec nad Doubravou či Třemošnice. Její předností však je, že zajišťuje přepravu i o víkendech a státních svátcích, kdy je autobusová doprava velmi omezena, a umožňuje i přepravu cyklistických kol.

Dopravní obslužnost CHKO autobusovou dopravou se stále snižuje, protože stále dochází k rušení řady autobusových spojů. Frekvence spojů, které jsou zachovány, je poměrně nízká, navíc v době letních prázdnin je ještě snížena. Za účelem zlepšení dopravní obslužnosti turistů a umožnění jejich přesunu i s jízdními koly je autobusová doprava od roku 2003 v období od května do září posílena o víkendech a státních svátcích speciálními cyklobusy. Trasa těchto autobusů propojuje turisticky atraktivní

lokality a značené cyklistické stezky. Vede z Pardubic přes Chrudim, Slatiňany, Nasavrky, Trhovou Kamenici, Horní Bradlo, Seč, Třemošnici, Prachovice a Heřmanův Městec zpět do Pardubic. Všechny zmíněné zastávky slouží jako výchozí body k řadě zajímavých výletů (Connex Východní Čechy 2008; Cyklobusy 2010; Frantál 2009).

Co se týče silniční dopravy, „většina území CHKO Železné hory se nachází mimo hlavní tahy silniční dopravy“ (Správa CHKO Železné hory 2010b, str. 157). Skrz CHKO prochází pouze jedna silnice první třídy (č. I/37) a zasahuje sem pouhými 5 km. Na severní hranici CHKO zasahuje ještě v délce 0,7 km silnice č. I/17. Přesto je v důsledku špatné dopravní obslužnosti veřejnou hromadnou dopravou hlavním dopravním prostředkem osobní automobil. Turisté mohou v CHKO cestovat po pěti silnicích druhé třídy, řadě silnic třetí třídy a místních a účelových komunikacích. Problémem může být sezónní zatížení tohoto druhu dopravy. V letním období dochází v důsledku přepravy rekreatantů k výraznému zatížení silniční sítě (Správa CHKO Železné hory 2010b). Kvalita povrchu silnic především v Pardubickém kraji byla v posledních letech již v katastrofálním stavu, proto zdejší obyvatelé a představitelé místních samospráv vyvíjely snahy, aby kraj investoval do rekonstrukce zdejších silnic. V roce 2010 kraj sehnal potřebné finance a došlo k rekonstrukci několika kilometrů silnic třetí třídy.

Kromě propojování výchozích a cílových destinací může být doprava vnímána jako „součást zábavní a sportovně-rekreační infrastruktury, jako příklady lze uvést např. značené pěší turistické trasy, naučné stezky, cyklistické trasy, vleky a lanovky, systémy cyklobusů a skibusů atd.“ (Galvasová a kol. 2008, s. 118).

Turistická dopravní infrastruktura

„Základní rekreační aktivitou s nejdelší historií je v ČR pěší turistika“ (Hušek, Vítek 2010). Ke značení turistických tras dochází v Železných horách již od 30. let minulého století. Z celkových 38 500 km v Česku značených turistických tras lze 260 km navštívit právě v CHKO Železné hory (Galvasová a kol. 2008; Správa CHKO Železné hory 2010b).

V posledních letech lze v souvislosti s boomem horských kol pozorovat, že turisté dávají přednost cykloturistice před pěší turistikou (Hušek, Vítek 2010). „Kraj Železných hor je jako stvořený pro cyklistické výlety“ (Dibelková a kol. 2004, str. 35).

V současnosti čítá síť značených cyklotras celkem 300 km. Nejvýznamnější cyklotrasou je dálková trasa Hlinsko – Praha. Důkazem, že je cykloturistika v Železných horách populární, je i konání cyklistických terénních závodů. Příkladem je např. Bikros Manitou Železné hory, jehož délka přesahuje 100 km. Od roku 2004 zde existuje první cyklistická naučná stezka, zaměřená na geologii. Její trasa spojuje města Hlinsko a Chrudim (Správa CHKO Železné hory 2010b).

Od konce 20. století přibývají naučné a vlastivědné stezky. „Vlastivědné stezky, které jsou specifikem CHKO Železné hory, jsou dálkové trasy vybavené v atraktivních místech informačním textem“ (Správa CHKO Železné hory 2010b, str. 169). V CHKO Železné hory se nacházejí následující naučné a vlastivědné stezky (Naučné stezky 2010; viz příloha č. 8): Krajem Chrudimky (vlastivědná stezka), Krajem Železných hor (vlastivědná stezka), Údolím Doubravy (naučná stezka), Magma (naučná geologická cyklostezka), Ke Kočičímu hrádku (naučná stezka), Lesní naučná stezka, Podoubraví (cyklistická stezka), Keltská stezka Železnými horami, Podhůra (lesní naučná stezka).

Ubytovací zařízení

K rozvoji vícedenního CR je zapotřebí dostatečná kvantita a uspokojující kvalita ubytovacích služeb, které turistům umožní přechodné ubytování. Čertík (2001) uvádí, že pro ubytování ve venkovském prostředí je typická decentralizace ubytování, aby nebyla krajina příliš zatížena, malá kapacita ubytovacích zařízení (do 10 lůžek u chat a chalup a do 50 lůžek u hotelů a penzionů), rodinné zázemí poskytující útulné a příjemné prostředí pro ubytované, rustikální vybavení interiéru s původním nábytkem z přírodních materiálů, venkovní i interiérová zeleň.

V CHKO Železné hory se nacházejí ubytovací zařízení různých typů: kempy, chatové osady, turistické ubytovny, rodinné apartmány i hotely. Negativním znakem zdejších ubytovacích zařízení je jejich nízká kvalita. Turisté se tak často ubytovávají v zařízeních, která se nacházejí již mimo CHKO, ale nedaleko jeho hranic (Správa CHKO Železné hory 2010b).

Nejčtenějším typem ubytovacího zařízení v Železných horách jsou chaty a chalupy. Počátek jejich budování se datuje v 20. a 30. letech minulého století. Největší rozmach výstavby registrujeme v 50. letech 20. století. Fialová a Vágner (2005) uvádějí, že se objekty druhého bydlení soustřeďují v blízkosti měst, kolem vodních nádrží

a rybníků. To se potvrzuje i v Železných horách, protože dvě hlavní chatové osady nalezneme u Sečské přehrady (asi 1200 chat) a u nedalekých Kraskovských rybníků (asi 240 chat). Celkový počet chat a chalup v CHKO činí asi 3100 (Kolektiv pracovníků Správy CHKO Železné hory 2001; Správa CHKO Železné hory 2010b).

Naproti tomu co se týče objektů hromadné rekreace, CHKO poněkud zaostává. Nacházejí se tu pouze ojediněle, a to hlavně ve městech. Jejich celková ubytovací kapacita se odhaduje na 2000 lůžek (Správa CHKO Železné hory 2010a; Správa CHKO Železné hory 2010b). Konkrétním příkladem může být Hotel Penzion Filippi ve Ždírci nad Doubravou s ubytovací kapacitou 60 lůžek či Hotel Bohemia v Chrudimi se 105 lůžky (Hotel Bohemia Chrudim 2011; Penzion Filippi 2011). Největší ubytovací kapacitu v CHKO nabízí tříhvězdičkový Kongres hotel Jezerka na Seči (obr. č. 14). K dispozici je celkem 230 lůžek v 96 pokojích a apartmánech. Jejich vybavení je poměrně luxusní, a proto jsou využívány především bohatší klientelou. Hotel je vybaven 8 sály a salonky pro konání kongresů (Kongres Hotel Jezerka 2011). O využití hotelu za účelem kongresového CR se zmíním v kapitole č. 7.2.

Obr. č. 14: Kongres hotel Jezerka na Seči

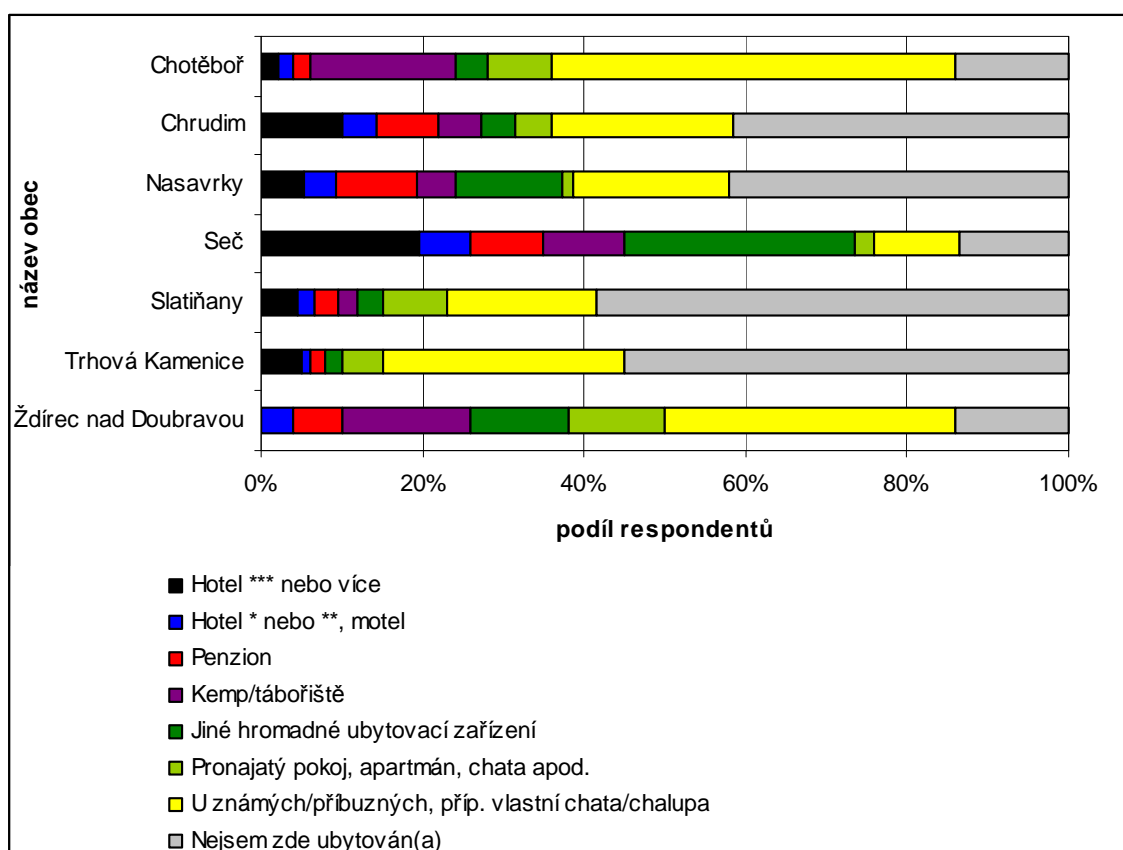
Zdroj: Kongres Hotel Jezerka (2011)

V posledních letech dochází k budování nových ubytovacích kapacit v okolí města Chotěboř, např. Penzion v Horním Sokolovci, Bílku, Pilnův statek v Libici nad Doubravou apod. (Správa CHKO Železné hory 2010b).

Konkrétní typy ubytovacích zařízení, které ve vybraných městech turisté využívají, pro zajímavost znázorňuje graf č. 7. Města Chrudim, Nasavrky Slatiňany a Trhová Kamenice jsou hlavním cílem návštěvníků, kteří ve městě stráví pouze jeden den bez

využití noclehu. Hotely a penziony mají u zdejších turistů nízké zastoupení. Výjimkou je Seč, kde je velmi oblíbený již zmíněný tříhvězdičkový hotel Jezerka. U ostatních sledovaných měst je nejoblíbenější ubytování u známých a příbuzných či ve vlastní chatě či chalupě, což dokládá rozšířenost a oblíbenost chataření a chalupaření (Monitoring návštěvníků 2011).

Graf č. 7: Ubytovací zařízení využívaná turisty ve vybraných obcích CHKO Železné hory

Zdroj: Monitoring návštěvníků (2011), vlastní zpracování

Stravovací zařízení

Další částí materiálně-technické základny, která je důležitá pro realizaci CR, jsou stravovací zařízení. Pro turisty a návštěvníky zajišťují základní stravovací služby (jidelny, restaurace, motoresty), doplňkové stravovací služby (bufety, občerstvovací stánky), ale mají i společenské a zábavní funkce, které jsou zajišťovány prostřednictvím kaváren, cukráren či pivnic. Jejich kvalita společně s kvalitou ubytovacích zařízení

je limitujícím faktorem pro využívání atraktivit destinace (Vystoupil, Wokoun 1987; Mirvald a kol. 1996; Galvasová a kol. 2008).

Vybavenost obcí v CHKO Železné hory stravovacími zařízeními je poměrně nízká. Řada malých obcí (např. Bousov, Rušinov) nedisponuje žádným takovým zařízením, protože se předpokládá, že by z důvodu nízké atraktivity obce nebylo dostatečně využíváno. Větší obce a města poskytují návštěvníkům možnost stravování především v podobě restaurací a pizzerií. V řadě těchto obcí nechybí ani cukrárna či kavárna. Největší vybavenost stravovacími zařízeními, jak se dalo předpokládat, vykazuje Chrudim, Chotěboř, Nasavrky, Trhová Kamenice a Seč (vlastní výzkum).

„Velmi důležitá a účastníky venkovské turistiky očekávaná je nabídka potravinářských produktů vlastní výroby a místních a krajových specialit“ (Čertík 2001, s. 263). Příkladem zařízení, provozujícím tzv. gastroturistiku, které bude větší pozornost věnována v kapitole č. 7.1.4, je kozí farma v Licibořicích. Od roku 2000 se na farmě vyrábí a prodávají sýry balkánského typu, jogurty, kefíry, lahvová mléka, probiotické nápoje, kozí zmrzlina. I přesto, že nedochází k evidenci návštěvnosti, je patrné, že s rozšiřujícím se sortimentem roste i návštěvnost a zájem o tyto produkty se zvyšuje (Štěpánek 2011). Přestože jsou takováto zařízení navštěvována primárně kvůli ochutnávce zdejších specialit, je vhodné tyto služby rozšířit o další nabídky jako je např. ukázka výroby nejrůznějších potravinářských produktů (Galvasová a kol. 2008).

Kulturní zařízení

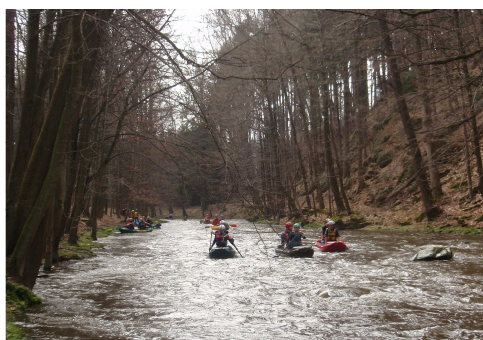
Kulturní zařízení jako jsou muzea, kina, divadla nalezneme pouze ve větších městech. Vzhledem k tomu, že kina a divadla mají pro CR jen okrajový význam, zmíníme se pouze o muzeích. Z muzeí, které mohou turisté v Železných horách navštívit, jmenujme např. Regionální muzeum a Muzeum loutkařských kultur v Chrudimi, Městské muzeum v Chotěboři, Muzeum v Trhové Kamenici, Hipologické muzeum ve Slatiňanech či muzeum vápenictví v třemošnické Berlově vápence (Dibelková a kol. 2004). Pro zajímavost uvádím návštěvnost Městského muzea v Chotěboři: v roce 2009 navštívilo muzeum 1 556 platících návštěvníků (tržba 51 385 Kč), v roce 2010 bylo 1 839 platících návštěvníků (tržba 52 200 Kč) (Benešová 2011).

Tradiční akce konané v CHKO

Dalším lákadlem pro turisty mohou být nejrůznější akce (kulturní, sportovní apod.), které se v CHKO pořádají. Vzhledem k tomu, že se jich uskutečňuje celá řada, uvedu pouze několik příkladů.

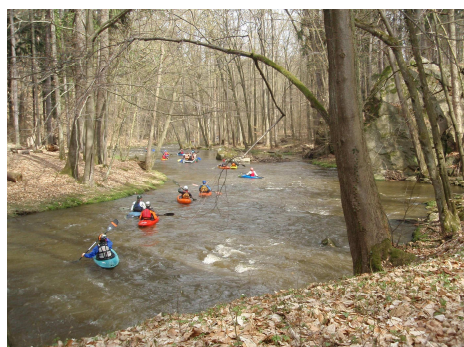
Tradiční akcí, která se koná pravidelně na přelomu ledna a února v areálu zříceniny hradu Lichnice, je zimní táboření na Lichnici. Ve stejném období vesnice Míčov či Žlebské Chvalovice ožívají tradičním masopustem. V obci Běstvína (katastrální území Pařížov) je na jaře zahajována vodácká sezóna akcí nazvanou Odemykání Doubravy (obr. č. 15 a 16), o které jsem se zmínila již v kapitola č. 5.2.1. Letní měsíce jsou obdobím, kdy opět ožívá zřícenina hradu Lichnice. Jsou zde pořádána různá divadelní představení, představení historického šermu, jarmarky (např. středověký jarmark) apod. Nádvoří hradu bylo dále místem konání pěti ročníků Folkového festivalu a třech ročníků Rockového festivalu. Na přelomu července a srpna se v Nasavrkách slaví keltský svátek úrody, radosti a plodnosti Lughnasad (podle boha slunce Lugh). Tuto keltskou slavnost lze přirovnat k českým dožínkám. Svátek Lughnasad nabízí návštěvníkům bohatý program – taneční či hudební vystoupení, přednášky o Keltech, tradiční trhy. Velmi oblíbená je i tzv. „Noční sečská“, což je noční hasičská soutěž konaná v srpnu. Navštěvovaná není jen místními, ale je populární i pro obyvatele ze zbytku republiky (Matyková 2006; Přijměte pozvání 2010; Keltský archeopark – Lughnasad 2011; Přehled akcí 2011; Přijměte pozvání 2011).

Obr. č. 15: XXI. ročník Odemykání Doubravy 1

Zdroj: foto autorka, duben 2011

Obr. č. 16: XXI. ročník Odemykání Doubravy 2

Zdroj: foto autorka, duben 2011

Sportovní zařízení

Vzhledem k tomu, že sport je činnost znamenající pro řadu lidí jednu z možností regenerace psychických a fyzických sil, je významnou složkou cestovního ruchu. Proto je na tomto místě věnována pozornost předpokladům oblasti pro sportovní CR.

Kvůli poměrně nízkým nadmořským výškám nemá oblast příliš vhodné podmínky pro zimní sporty. Nalezneme zde pouze dvě menší sjezdovky bez umělého zasněžování (Trhová Kamenice, jejíž délka je 300 m a Hluboká o délce 400 m), které mají však pouze lokální či regionální význam. Využívány jsou převážně rezidenty, proto nelze příliš mluvit o jejich významu z hlediska CR (Jedličková 2007; Správa CHKO Železné hory 2010b; Sjezdovky 2011). Vzhledem ke skutečnosti, že se sjezdové lyžování řadí k tzv. tvrdému turismu, můžeme konstatovat, že je pro CHKO spíše výhodou, že místní klimatické podmínky neumožňují rapidní rozvoj tohoto sportovního odvětví. Zanechává totiž v krajině výrazné negativní stopy – způsobuje odlesnění, narušuje základní funkce lesa, degraduje půdy, mění hydrologické poměry, způsobuje hlukové a světelné znečištění, negativně působí na rostlinstvo a živočišstvo. Kromě budování samotných sjezdovek je třeba vybudovat i doprovodnou infrastrukturu jako ubytovací a stravovací zařízení, parkoviště apod. (Flousek, Harčarik 2009; Chlapek a kol. 2009).

Vhodnější podmínky jsou v Železných horách pro běžecké lyžování, přesto má pouze lokální význam. Značeny jsou běžkařské trasy o celkové délce 51 km (Frantál 2009; Správa CHKO Železné hory 2010b).

Z hlediska sportovního vyžití je v oblasti stěžejní letní sezóna. Nejvhodnější podmínky pro vodní sporty má bezpochyby Sečská přehrada. Nejrozšířenějšími jsou jachtaření, v němž se několikrát do roka závodí, či surfování. V oblibě je i půjčování loděk (Správa CHKO Železné hory 2010b). K vodní turistice se využívají dva hlavní toky Chrudimka a Doubrava, jak již bylo zmíněno v kapitole 5.2.1 v části věnované vodstvu. Na těchto řekách je dále rozvinut i sportovní rybolov (Správa CHKO Železné hory 2010b).

Nedaleko Sečské přehrady je vybudován již zmíněný Kongres hotel Jezerka, který nabízí velmi dobré podmínky pro aktivní odpočinek. „Hotel disponuje vnitřním bazénem (12 m), venkovním bazénem (20 m), dětským brouzdalištěm, vířivkou a parní saunou. Dále jsou zde dvě bowlingové dráhy, dva tenisové kurty, dva squashové kurty, fitness, horolezecká stěna, indoorový тренаžér na golf, vnitřní střelnice (25 m), laserová

střelnice“ (Kongres Hotel Jezerka 2011). Dalším krytým bazénem se může chlubit město Chrudim. Venkovní koupaliště jsou vybudovaná v Chrudimi, ve Slatiňanech, v Horním Bradle, v Třemošnici, v Rabštejnské Lhotě a v Podmoklanech (Dibelková a kol. 2004).

Především v posledních letech zažívá boom hipoturistika. V roce 1998 vznikl v Kovářově nedaleko Seče ranč. Původně sloužil jen majitelům, ale vzhledem k rostoucímu zájmu o tuto aktivitu byl otevřen i pro veřejnost. V současné době dochází stále nejen k rozšiřování ranče, ale i dalších doprovodných služeb jako např. ubytovací kapacity (O nás 2010).

Další ranč se nachází v obci Podmoklany. Původní chátrající statek byl zrekonstruován a v roce 2007 z něj byl vybudován ranč. Pro návštěvníky jsou nabízeny projížďky do přírody Železných hor. V letním období mohou zkušenější jezdci vyzkoušet plavení koní. V nabídce je dále základní výcvik jízdy na koni či desetihodinový kurz jízdy na koni zahrnující i instruktáž o péči o koně. Novinkou je tzv. skijöring, což je lyžování za koňmi. Pro zájemce, kteří se chtějí na ranči zdržet více dní je k dispozici ubytování v podobě chatek (Naše nabídka 2008; O nás 2008). Více se rančům a jejich využití v rámci cestovního ruchu budu věnovat v kapitole č. 7.1.3.

S koňmi jsou neodlučitelně spojeny i Slatiňany, kde již na přelomu 19. a 20. století Ausperkové vybudovali hřebčín pro dostihové koně. V současné době zde nalezneme hřebčín s 250 starokladrubskými vraníky (obr. č. 17). Milovníkům koní jsou zde nabízeny vyjížďky na koních a projížďky kočárem (Zámek Slatiňany 2009; Hřebčín Slatiňany 2011).

Obr. č. 17: Hřebčín ve Slatiňanech

Zdroj: foto autorka, březen 2011

Další atrakci, která je spjata s koňmi, nabízí soukromníci z města Třemošnice. V krásné krajině Železných hor provozují vyjížďky turistickým kočárem, který je tažený koňmi, či přímo projíždky na těchto koních (Turistické cíle v okolí 2007).

Sportovní vyžití může nabídnout i sportovní areál v Třemošnici, kde nalezneme 3 travnatá fotbalová hřiště, plážové volejbalové hřiště, 6 antukových tenisových kurtů, 50-ti metrový venkovní plavecký bazén, saunu, fitness centrum, 2 sportovní haly a minigolf (Sportovní areál 2007).

Jak bylo uvedeno již v kapitole č. 4.7, jsou motocyklové soutěže v CHKO zakázány (zákon č. 114/1992 Sb., § 26). „Motorismus je aktivitou velmi problematickou s řadou negativních vlivů na přírodní prostředí i strukturu krajiny (hluk, emise, úniky provozních náplní, eroze, ničení organismů, fragmentace krajiny atd.)“ (Vítek, Pešout 2010). Přesto nalezneme v CHKO Železné hory dvě motokrosařské tratě. Důvodem pro udělení této výjimky je, že tratě byly vybudovány mnohem dříve, než byla vyhlášena CHKO. Průběh závodů, jejich počet a vše co s tím souvisí, je z důvodu polohy v CHKO omezeno řadou podmínek. Menší trať se nachází u města Chotěboř. Větší a významnější vznikla v 60. letech u Třemošnice (obr. č. 18) a konají se na ní i mezinárodní závody (Správa CHKO Železné hory 2010b; Historie 2011).

Obr. č. 18: Motokrosařská trať Kubíkovy Duby

Zdroj: foto autorka, duben 2011

Růst zájmu o adrenalinové sporty byl jedním z podnětů k otevření lanového parku Podhůra, který lze od června 2009 navštívit v rekreačních lesích u Chrudimi. Pro děti

od 3 do 10 let se zde nachází dětský lanový park. Adrenalinové zážitky pro starší děti a dospělé nabízí lanový park se dvěma okruhy, celkem s 20 překážkami ve výškách od 3 do 10 metrů. Zájem o tuto atraktivitu dokládá i 4 241 návštěvníků evidovaných v roce 2010 (Nový lanový park 2008; Lanový park Podhůra 2011; Stodolová 2011).

O tři měsíce později než lanový park byl otevřen Skate a Bikepark v Nasavrkách (obr. č. 19). Je uzpůsoben pro freestyle kola, skateboarding a in-line bruslení (Slavnostní otevření Skate & Bike parku 2009). Problémem bikeparků a podobných ploch (jako jsou např. golfové hřiště, plochy pro čtyřkolky) je, že oproti lanovým centrům významně narušují přírodní hodnoty (Vítek, Pešout 2010).

Obr. č. 19: Skate a Bike park v Nasavrkách

Zdroj: SkatePark (2010)

6 AKTÉŘI CESTOVNÍHO RUCHU V CHKO ŽELEZNÉ HORY

Kvalitní přírodní prostředí a dostatečná základna kulturních památek nejsou zárukou pro udržitelný rozvoj CR. Zapotřebí je především kvalitní destinační management. Co všechno si však pod tímto pojmem představit? Může být charakterizován jako „soubor technik, nástrojů a opatření používaných při koordinovaných plánování, organizaci, komunikaci, rozhodovacím procesu a regulaci cestovního ruchu v dané destinaci. Výsledkem takového procesu jsou udržitelné a konkurenceschopné produkty cestovního ruchu, společně sdílené logo, značka kvality, společný (sdílený) informačně-rezervační systém, tvorba cenové politiky, provádění výzkumu a sběru statistických dat z oblasti cestovního ruchu, iniciace partnerství soukromého a veřejného sektoru cestovního ruchu i podpora profesních spolků, sdružení a organizací“ (Vítek, Pešout 2010). Destinační management je bezpochyby závislý na lidských zdrojích. Aby byl skutečně úspěšný, je zapotřebí zapojení všech subjektů v území (Jakubíková 2006; Vítek, Pešout 2010). Hlavními aktéry CR jsou správa CHKO prosazující především ochranu přírodních atraktivit, místní samosprávy, místní podnikatelé zajišťující služby pro turisty, informační centra podílející se na propagaci oblasti a pro turisty znamenající důležitý zdroj informací, mikroregiony, svazky obcí či občanská sdružení. Nesmíme zapomínat na rezidenty, které je třeba motivovat k environmentálně šetrným formám CR. Spolupráce a partnerství vyjmenovaných subjektů jsou mimo jiné deklarovány v Evropské chartě pro udržitelný cestovní ruch (viz kapitola č. 2.2) či v Koncepci státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007-2013 (Koncepce státní politiky 2007; Pásková, Zelenka 2010; Charter Principles 2011).

6.1 Správa CHKO Železné hory

Orgánem ochrany přírody a krajiny je v zájmovém území od sloučení dvou regionálních pracovišť, tedy od ledna 2011, Správa CHKO Železné hory a Krajské středisko Pardubice. Odbornou správu oblasti má ve svých kompetencích Správa CHKO Železné hory sídlící v Nasavrkách. Celkově tento subjekt zaměstnává 20 lidí, z nichž nikdo nemá přímo v popisu práce problematiku CR v CHKO (O správě 2011; Organizační struktura 2011).

Jak bylo již zmíněno v kapitole č. 4.1, jsou všechny CHKO v Česku s výjimkou CHKO Šumava zaštitěny Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR a vzhledem k této skutečnosti je poměrně intenzivní jejich vzájemná spolupráce a výměna informací. V případě CHKO Železné hory bylo z konkrétních forem spolupráce zjištěno zapojení do projektu Dům přírody. Nejintenzivnější spolupráce probíhá s CHKO Beskydy, Jeseníky a Labské Pískovce, a to v oblasti usměrňování návštěvnosti a výměny potřebných zkušeností. Kromě spolupráce s CHKO probíhá komunikace i s NP – např. s NP Krkonoše při hledání nejvhodnějších metod průzkumu návštěvnosti, přičemž následně dochází k využívání jejich cenných zkušeností s touto problematikou (vlastní výzkum).

Správa CHKO spolupracuje i s dalšími subjekty – a to se soukromým sektorem a s místní samosprávou. Co se týče spolupráce se soukromými subjekty, společně se podílejí na budování osvětových tabulí. Dále vyvíjí spolupráci s Českým svazem ochránců přírody Nasavrky. Pro jednotlivé obce ležící v CHKO, vydává správa CHKO závazná stanoviska k nejrůznějším stavebním projektům. Z konkrétních projektů, na kterých se podílelo CHKO společně s obcemi, můžeme uvést v Podmoklanech vybudování tůně a osvětových tabulí vedle koupaliště, ve kterém byli přemnoženi obojživelníci. Cílem bylo, aby se zabránilo ohrožení těchto živočichů a zároveň omezení návštěvníků koupaliště (vlastní výzkum).

Správa CHKO je si vědoma toho, že je třeba určitým způsobem řídit v oblasti návštěvnost. Regulace návštěvnosti probíhá prostřednictvím omezeného vjezdu do určitých míst či odsouhlasením nových turistických tras po předchozím projednání s Klubem českých turistů. Snahou je provádět osvětu v oblasti ochrany přírody a krajiny, aby turisté byli více ukázněni a snažili se uchovat přírodní cennosti i pro další generace (vlastní výzkum).

Výše uvedené může naznačovat snahy Správy CHKO Železné hory o řízení a usměrňování CR a ochranu nejcenějších a tedy nejohroženějších lokalit. Nedostatkem v jejich přístupu k udržitelnému CR je monitoring dopadů CR na životní prostředí a evidence návštěvnosti, které probíhají výhradně prostřednictvím řešení kvalifikačních prací (vlastní výzkum).

K šíření informací o CHKO jsou využívány webové stránky, tištěné propagační materiály a informační tabule. Příležitostně jsou k propagaci využívána i média. V Pardubickém rozhlasu nebo v televizních pořadech, jako je např. Živé srdce Evropy

a Toulavá kamera, se čas od času objeví spoty věnující se Železným horám. Především jsou touto cestou podávány informace o novinkách, které jsou zde pro turisty připraveny (vlastní výzkum).

Z problémů s cestovním ruchem hodnotí vedoucí správy za nejproblematictější neukázněnost turistů, což je problémem většiny destinací ČR. Cyklisté při jízdě po stezkách určených pouze pro pěší turisty způsobují erozi. V chatových oblastech se chataři podílejí na rozšiřování invazních druhů. K výraznému snižování kvality vod v chatových oblastech dochází v důsledku neexistence čistíren odpadních vod u zdejších rekreačních chat, které jsou tak často odkanalizovány do vodních nádrží. Negativně je hodnocen i fakt, že se krajina stává „předculovaná“. Z důvodu snížení přílišného zatěžování přírody vyvíjí správa CHKO snahy rozvíjet turistickou hru geocaching a zahušťuje síť geocachingových bodů (vlastní výzkum).

Co se týče délky pobytu, je situace v CHKO Železné hory obdobná jako v CHKO Orlické hory a to, že se liší podle důvodu návštěvy CHKO a podle navštívené lokality. Dlouhodobý CR upřednostňují chataři na Seči. Potvrzuje to i Frantál (2009), který dotazníkovým šetřením zjistil, že nejčastěji zde turisté pobývají 5 či 7 dní. Z lokalit, do kterých jsou uskutečňovány jednodenní pobyty bez využití noclehu v CHKO, jmenujme např. lanové centrum Podhůra (vlastní výzkum).

„Skromná a tichá nenápadná krása, nepřístupná osamělost a odlehlost, vlídný klid“ (Správa CHKO Železné hory 2010c) této krajiny jsou důvodem, proč je tato oblast nejčastěji využívaná k chataření obyvatel z okolních větších měst (Kolín, Pardubice, Hradec Králové). Pro sportovně založené turisty je hlavním důvodem návštěvy cykloturistika, protože Železné hory jsou vhodnou i vybavenou oblastí pro tento druh sportovního vyžití (viz kapitola č. 5.4). Z konkrétních míst CHKO Železné hory jsou nejnavštěvovanějšími NPR Lichnice-Kaňkovo hory, PR Oheb, Údolí Doubravy, Krkaňka, Strádovské peklo a Polom. Uvedeným výčtem se potvrzuje, že prioritou pro turisty, kteří zavítají do Železných hor, jsou přírodní atraktivity. Z kulturních památek je největším objektem zájmu zřícenina hradu Lichnice (viz kapitola č. 5.2.2). Všechna zmíněná místa kromě PR Polom hodnotí správa CHKO za extrémně zatížená turisty (vlastní výzkum).

V současné době je vstupné vybíráno pouze v některých uzavřených objektech (např. zřícenina hradu Lichnice, Berlova vápenka, zámek Slatiňany). O zpoplatnění přírodních lokalit správa CHKO Železné hory neuvažuje (vlastní výzkum).

Z realizovaných projektů týkajících se cestovního ruchu můžeme uvést budování a obnovu naučných stezek (Údolí Doubravy, Krajem Železných hor, Magma) a osvětových tabulí, čímž se CHKO vůbec neodlišuje od ostatních CHKO v Česku. Do budoucna se plánuje uskutečnit stavba domu přírody na Seči, vybudování naučné stezky s názvem Železné hory – významná geologická oblast a oprava stezky V údolí Doubravy (vlastní výzkum).

V novém plánu péče je CR již zahrnut jako samostatná kapitola, řešící kromě současného stavu i usměrnění návštěvnosti do budoucna. Za dlouhodobý cíl si Správa CHKO Železné hory stanovila:

- „vyvážený stav mezi rekreačním využíváním území CHKO a ochranou přírody
- umožnění rekreačního rozvoje území bez negativních dopadů na přírodu a krajinu“ (Správa CHKO Železné hory 2010a, s. 36).

6.2 Místní samosprávy

Podstatný vliv na rozvoj každé obce má místní samospráva. K vytvoření příznivých podmínek pro rozvoj turistiky je podle Čertíka (2001) třeba, aby ze strany místní komunity docházelo k:

- neustálé péči o vzhled obce
- zlepšování komunálních služeb
- stanovení přiměřené výše daní a místních poplatků
- spolupráci se soukromými subjekty

Jak již bylo několikrát řečeno, k udržitelnému rozvoji lokality je potřeba vzájemná spolupráce různých aktérů, proto se zastavím u posledního uvedeného bodu. Mezi obcemi a soukromými podnikateli v CHKO Železné hory funguje velmi slabá spolupráce. Pouze 8 obcí vyvíjí nějakou formu této spolupráce – např. propagace ubytovacích a stravovacích zařízení (Chrudim, Seč), pořádání kulturní a sportovních akcí (Libice nad Doubravou, Nová Ves u Chotěboře), spolupráce s cestovními agenturami nabízejícími produkty v turistické oblasti Chrudimsko-Hlinecko (např. Chrudim) či v Bousově využívání služeb soukromých subjektů při údržbě komunikací či pokud je třeba oprava vodovodu (vlastní výzkum).

Spolupráci se správou CHKO Železné hory hodnotí starostové převážně jako bezproblémovou. Pokud se vyskytl rozpor, byl vždy hledán kompromis. Komplikací bylo, že během průběhu výzkumu proběhly komunální volby. V některých obcích (např. v Horním Bradle) tedy došlo ke zvolení nového starosty, který s představiteli CHKO prozatím nepřišel do styku a nemohl tedy tuto spolupráci ohodnotit (vlastní výzkum).

Spolupráce obcí zapojených do různých sdružení (např. mikroregiony, kterým se budu blíže věnovat v kapitole č. 6.4) je hodnocena jako velmi dobrá. Negativním zjištěním je, že devět starostů přiznalo, že s žádnou obcí ležící v CHKO Železné hory v oblasti CR nespolupracuje (vlastní výzkum). Z výše uvedeného lze konstatovat, že jistý náznak spolupráce obcí zde již funguje. Je ale třeba apelovat na všechny subjekty, aby si uvědomily důležitost kooperace v oblasti CR a staly se partnery, kteří se společnými silami podílí na rozvoji oblasti.

Starostové jsou si velmi dobře vědomy, že je třeba provádět propagaci, z tohoto důvodu je velmi častým realizovaným projektem právě informační a propagační kampaň turistické oblasti Chrudimsko-Hlinecko. Ke zviditelnění obce a přilákání turistů využívají obce nejčastěji webové stránky, jejichž předností je efektivní a levné představení nabízených produktů, a informační tabule. V pořadí dalším nejpoužívanějším způsobem sloužícím k propagaci je regionální tisk, který využívá polovina zdejších obcí. Nejméně populární je propagace pomocí rádia (6 obcí) a veletrhů cestovního ruchu (7 obcí). Veletrhy CR využívají převážně města, z toho lze vyvodit závěr, že malým obcím je tento způsob prozatím vzdálený (vlastní výzkum).

Velmi nepříznivé z hlediska dlouhodobého CR oblasti CHKO Železné hory je, že polovina obcí Železnohorské oblasti nedisponuje žádným ubytovacím zařízením. S tím může souviset i zjištění, že pouze v 5 obcích (tj. 10 %) tráví turisté většinou více než 3 dny. Jsou to obce Horní Bradlo a Seč, které mají dobrou materiálně-technickou základnu a nabízejí turistů širokou nabídku turistického zázemí. Dále jsou to obce Klokočov, Podhořany u Ronova a Rušinov, u nichž převahu dlouhodobého CR zajišťují chataři a chalupáři (vlastní výzkum).

Stále opakovaným faktem je, že největším lákadlem Železných hor je krásná a klidná příroda. Proto starostové obdobně jako správa CHKO považují za nejčastější důvody návštěvy této oblasti chataření a chalupaření, pěší turistiku a cykloturistiku. Vzhledem k této skutečnosti je logické, že nejvíce finančních prostředků putuje do budování nových cyklostezek, cyklotras, naučných stezek či do provádění jejich

obnovy a budování informačních panelů. Oblíbenou činností je i koupání, pro které mají vhodné podmínky Hošťalovice, Libice nad Doubravou, Rušinov, Seč, Slatiňany, Svídnice či Včelákov. Vzhledem k oblíbenosti koupání i dalších sportů investují obce i do budování a rekonstrukcí plaveckých bazénů a rybníků a dalších sportovních a dětských hřišť. Opomíjeny nezůstávají ani kulturní památky, ale je zřejmé, že pro tuto oblast mají z hlediska ČR výraznou přednost přírodní krásy (vlastní výzkum).

Trend návštěvnosti je u všech obcí železnohorské oblasti podobný. Hlavní turistickou sezónou jsou letní měsíce, na nejméně návštěvníků lze v CHKO narazit v zimě. Výjimkou je Krásné, Trhová Kamenice a Ždírec nad Doubravou, které mají přijatelné klimatické podmínky pro zimní radovánky, proto vykazují vysokou návštěvnost i v zimním období. Od uvedeného obecného trendu návštěvnosti zdejších obcí poněkud vybočuje Chrudim, Nasavrky a Vysočina, které vykazují navíc vysokou návštěvnost v prosinci, což je spojeno s pořádanými akcemi v období vánočních svátků (vlastní výzkum).

Překvapující je, že 15 obcí (tj. 31 %) v dotazníkovém šetření uvedlo, že nemají žádné problémy s cestovním ruchem, s čímž bych na základě vlastních zkušeností polemizovala. V ostatních obcích jsou podle starostů nedostatečné ubytovací kapacity a nedostatek stravovacích zařízení, což se nám potvrdilo i při zjišťování vybavenosti obcí. Z dalších problémů bych zmínila nízkou dopravní obslužnost (nízký počet spojů veřejné dopravy), rozbité komunikace či neukázněnost turistů, především odhazování odpadků (vlastní výzkum).

Ke zjištění směru, jakým se chystá CR v oblasti ubírat, byl dotazník zaměřen na projekty, které obce plánují realizovat v budoucnu. Jako příklad konkrétních projektů lze uvést vybudování turistické ubytovny v Bezděkově a v Krásném, interaktivní muzeum starokladrubskeho vraníka ve Slatiňanech, vybudování keltské vesničky v Nasavrkách, výstavba sportovně-kulturního areálu na Seči, vybudování běžkařských stezek v Horním Bradle, zvýšení atraktivnosti zříceniny hradu Lichnice vybudováním parkoviště, sociálního zařízení a rozhledny, modernizace koupaliště v Třemošnici, zastřešení bazénu v Hošťalovicích, výstavba hřiště ve Ždírci nad Doubravou (vlastní výzkum)

6.3 Informační centra

Dalším důležitým aktérem na poli CR, který má významné zásluhy na propagaci oblasti, jsou IC. Kromě přípravy tištěných informačních materiálů, příspěvků na webových stránkách určených především pro turisty, kteří se oblast teprve chystají navštívit, představují i významný zdroj informací pro návštěvníky a turisty přímo v konkrétním místě v regionu (Galvasová a kol. 2008). Z tohoto důvodu byl formou řízeného rozhovoru zjišťován pohled zaměstnanců IC na problematiku cestovního ruchu v CHKO Železné hory.

První věc, která byla předmětem zájmu, byla doba existence IC. Již od roku 1991 se na propagaci oblasti podílí IC v Chrudimi. Všechna ostatní IC byla založena až po roce 2000, nejpozději v Chotěboři a to v roce 2005. Zakladatelem informačních center v Železných horách bylo město. Výjimkou je IC Seč, které bylo původně založeno soukromou osobou, a po dvou letech přešlo pod správu města Seč (vlastní výzkum).

Informace o tom, jak intenzivně jsou IC využívána, poskytuje údaj o počtech jejich návštěvníků. Pozitivem je, že všechna IC si vedou evidenci návštěvnosti. Za nejdelší období ji má zpracovanou IC Slatiňany, které ji vede od roku 2004. Návštěvnost IC se za toto období více než ztrojnásobila. Vzhledem k tomu, že ostatní IC evidují návštěvnost pouze za poslední tři až čtyři roky, nelze příliš vyvozovat trendy vývoje návštěvnosti. Pro zajímavost lze uvést, že největší návštěvnost vykazuje IC Chrudim, což je pravděpodobně ovlivněno velikostí tohoto města a širokou nabídkou atraktivit CR. V roce 2009 využilo služeb tohoto IC 16 004 osob (vlastní výzkum).

Jak již bylo uvedeno v kapitole č. 4.7.2, vykazují CHKO v Česku výraznou sezónnost. Dokládají to i výsledky z řízených rozhovorů s pracovníky IC. Za turistickou sezónu považují měsíce červenec, srpen a částečně i září. Nejméně navštěvovaná bývají IC v CHKO Železné hory v zimních měsících. Poněkud překvapivá by mohla být poměrně vysoká návštěvnost IC Chrudim a Chotěboř v měsících listopad a prosinec, která je dotazovanými zaměstnanci IC vysvětlována velkou poptávkou po vstupenkách, které se v IC prodávají (vlastní výzkum).

Z produktů nabízených v IC je největší poptávka po turistických známkách a vizitkách, mapách či pohledech. Dále se turisté obracejí na IC s dotazy na turistické

cíle v okolí. Návštěvnost mimo sezónu je zajištěna především prodejem vstupenek na nejrůznější kulturní, sportovní a další akce (vlastní výzkum).

Mezi místními IC funguje intenzivní spolupráce. Dokládá to i skutečnost, že informační centra ležící v turistické oblasti Chrudimsko-Hlinecko vytvořila volné sdružení Pětilístek (vlastní výzkum). Pětilístek původně sdružoval pět IC (Hlinsko, Chrudim, Nasavrky, Slatiňany, Třemošnice). Nově se k nim přidružilo i IC Heřmanův Městec a Seč. Cílem tohoto sdružení je kromě propagace Chrudimska a Hlinecka i zlepšení služeb pro turisty a zvyšování informovanosti o této oblasti (Pětilístek 2010; vlastní výzkum).

Mezi IC a soukromými subjekty je již mnohem slabší spolupráce. Dvě IC s žádným soukromým subjektem nespolupracují. U ostatních se jedná především o spolupráci mezi ubytovacími zařízeními a IC, která probíhá formou vzájemné propagace (např. IC Chrudim a hotel Bohemia). Z dalších forem spolupráce jmenujme IC Chotěboř s firmou CEKUS, která se podílí na rozvoji kulturních, společenských a sportovních služeb města či IC Nasavrky se sdružením BOIL, které se stará o to, aby keltská kultura neupadla v zapomnění (vlastní výzkum).

Za největší problém této lokality považují pracovníci IC ubytování, které bylo uvedeno ve čtyřech IC. Dále zmínili neukázněnost turistů, problematiku dopravy (špatná dopravní infrastruktura i dopravní obslužnost, problém s parkováním) či malé povědomí turistů o této oblasti a malou dostupnost informačních materiálů o Železných horách mimo tuto lokalitu. IC by uvítala i zlepšení spolupráce ze strany Správy CHKO Železné hory (vlastní výzkum).

Vzhledem k tomu, že osnova řízených rozhovorů s pracovníky IC byla převzata z diplomové práce K. Neveselé (2006), nabízí se možnost komparace CHKO Železné hory a CHKO Bílé Karpaty. Porovnání těchto CHKO, které se mimo jiné shodují i počtem zřízených IC, znázorňuje tab. č. 3, z níž vyplývá z pohledu IC jistá podobnost těchto dvou geograficky různě lokalizovaných CHKO.

Tab. č. 3: Porovnání výsledků řízených rozhovorů s pracovníky IC v CHKO Železné hory a Bílé Karpaty

	CHKO Železné hory	CHKO Bílé Karpaty
Rok založení	kromě IC Chrudim všechna založena po roce 2000	kromě IC Strážnice všechna založena po roce 2000
Zakladatel	IC Seč: soukromá osoba, ostatní: obec	obec
Evidence návštěvnosti	všechna IC evidují návštěvnost	dvě IC neevidují návštěvnost vůbec a jedno IC je otevřeno pouze v letním období
Hlavní sezóna	červenec a srpen	červenec a srpen
Nabízené produkty, o než je největší zájem	turistické známky a vizitky, mapy, pohledy, informace o turistických cílech v okolí	propagační a informační materiály, suvenýry, turistické známky, výrobky místních umělců
Spolupráce s IC	intenzivní spolupráce -> sdružení Pětílístek	spolupráce mezi sebou navzájem
Spolupráce se soukromými subjekty	dvě IC nevyvíjí žádnou spolupráci, u ostatních především spolupráce s ubytovacími zařízeními za účelem propagace	jedno IC nespolupracuje, u ostatních především spolupráce v oblasti ubytování a prodeje výrobků místních umělců
Problémy rozvoje CR	ubytování, neukázněnost turistů, špatná dopravní infrastruktura a dopravní obslužnost, malé povědomí turistů o této oblasti, malá dostupnost informačních materiálů o Železných horách mimo tuto lokalitu	ekologická pozice oblasti, neochota lidí spolupracovat, nedostatečná propagace, nízká vybavenost doplňkovými službami, relativně drahé ubytování, nedostatek ubytování v soukromí, nízká úroveň dopravní infrastruktury

Zdroj: Neveselá 2006, vlastní šetření, vlastní úprava

6.4 Mikroregiony

Mikroregiony, neboli menší územní celky, jsou v Česku zakládány buď z administrativních důvodů nebo pokud se obce vzájemně dohodnou, že hodlají určité problémy řešit společně. V minulosti byly mikroregiony zakládány za účelem vyřešení jednoho konkrétního problému. Po jeho vyřešení zanikly. V současné době spolupracují obce komplexněji a jejich spolupráce je dlouhodobá (Lašková 2004).

Na území CHKO Železné hory působí svou činností 6 mikroregionů (tab. č. 3). Jejich cílem je spolupráce při budování technické a dopravní infrastruktury, podpora CR, propagace oblasti či pomoc zdejšími investorům. Jednotlivé mikroregiony se liší jak svou velikostí, tak i oblastmi, které jsou pro ně prioritní (Lašková 2004).

Tab. č. 4: Mikroregiony na území Železných hor

Název mikroregionu	Rok vzniku	Počet členů	Počet členů z CHKO	Sídlo	Priority
Centrum Železných hor	1999	11	11	Krásné	spolupráce, rozvoj a efektivní skloubení požadavků všech právnických osob ve všech oblastech života
Heřmanoměstecko	2000	11	3	Heřmanův Městec	všeobecná ochrana životního prostředí, koordinace významných investičních akcí v zájmovém území, Podpora vzniku podmínek pro vytváření pracovních příležitostí, propagace svazku a jeho zájmového území
Hlinecko	1999	28	8	Hlinsko	rozvoj zaměstnanosti, ekonomiky, infrastruktury, životního prostředí, cestovního ruchu
Chrudimsko	2001	32	6	Chrudim	snížování nezaměstnanosti, zlepšování životního prostředí, rozvoj ekonomiky, infrastruktury, cestovního ruchu
Podoubraví	2004	27	16	Chotěboř	celkový rozvoj obcí
Železné hory	2000	11	8	Ronov nad Doubravou	spolupráce v oblasti životního prostředí, zemědělství, průmyslu a dopravy, rozvoj služeb a řemesel, obnova venkova

Zdroj: Informace o mikroregionu (2002), Stanovy svazku obcí mikroregionu „Heřmanoměstecko“ (2002), Lašková (2004), Stanovy dobrovolného svazku obcí (2006), Mikroregion Podoubraví (2008), Úvodní slovo (2008), Historie (2010), Mikroregion Centrum Železných hor (2010), Historie a cíle mikroregionu (2011), Mikroregion Chrudimsko (2011), Stanovy Mikroregionu Chrudimsko (2011), vlastní úprava

6.5 Občanská sdružení

Místní akční skupina (dále jen MAS) „je nezisková organizace sdružující podle pravidel programu LEADER občany, podnikatele, neziskové organizace a zástupce veřejné správy venkovské oblasti. MAS zpracovávají rozvojové strategie území, které mohou být zaměřeny i na využití přírodního a kulturního dědictví regionu. S podporou ze zdrojů Evropské unie pak financují projekty, jimiž jsou tyto rozvojové strategie uskutečňovány“ (Doubnerová 2008, str. 26).

MAS Železnohorský region je občanské sdružení, které vzniklo v roce 2005. Cílem je spolupráce v oblasti CR (např. budování cyklotras, podpora podnikatelů, propagace, tvorba marketinkových aktivit), dále má snahy o ekonomický růst obcí, rozvoj infrastruktury a ochranu životního prostředí (Historie vzniku 2011).

Další akční skupinou působící v této oblasti je **MAS Havlíčkův kraj**. Z cílů, které mají spojitost s cestovním ruchem, lze jmenovat propagaci oblasti a jejího turistického potenciálu, provoz IC, osvětu a vzdělanost obyvatelstva, přípravu informačních materiálů a koordinaci projektů zaměřených na rozvoj oblasti (Poslání Havlíčkův kraj o.p.s. 2007).

Vzhledem k růstu popularity hipoturistiky bylo založeno občanské sdružení **Jezdecké stezky Východních Čech**. Cílem je usměrňovat jezdce na koních, aby při svých vyjížděkách využívali pouze značené trasy a neničili jízdou okolní krajinu (Jezdecká turistika 2008; Jezdecké stezky 2010).

Protože je historie oblasti spjata s Kelty, vzniklo v roce 2002 občanské sdružení **Boii**. Mezi cíle sdružení patří podpora cestovního ruchu v Železnohorském regionu (především v Nasavrcku), zvyšování informovanosti o Keltech a jejich kultuře, pořádání keltských festivalů a oslav keltských svátků, rozvoj vzdělání. K dalším aktivitám patří stavba keltského skanzenu či pořádání keltského tábora pro děti a mládež (Boii – o sdružení 2011).

7 MOŽNOSTI ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU V CHKO ŽELEZNÉ HORY

Jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, cílem bylo charakterizovat možnosti udržitelného rozvoje cestovního ruchu v chráněných územích a přiblížit tuto problematiku na CHKO Železné hory, která nepatří obecně k nejvyhledávanějším destinacím cestovního ruchu. Její rozvojový potenciál je spatřován v krásné a klidné přírodě, přesto není v podvědomí turistů zapsána jako lákavá lokalita pro trávení volného času jako jiná CHKO. Otázkou je, zda vůbec má propagace této oblasti probíhat intenzivní formou. Nežádoucím dopadem intenzivní propagace by mohl být zcela opačný výsledek od požadovaného cíle. Mohlo by dojít k tomu, že by se vytratilo kouzlo této krajiny, kvůli kterému je právě určitými skupinami turistů navštěvovaná. Tato hrozba je označovaná jako turistická past (Pásková 2003a).

Vzhledem k současným trendům CR, ke kterým patří i vyšší zájem o cestování do přírody a přírodně cenných územích, je důležité se zabírat dopady potenciálního turismu v těchto lokalitách a zaměřit se na „ekologicky šetrné“ formy CR, které jsou provozovány, aniž by narušovaly životní prostředí. Snaží se o zachování atraktivit CR i pro budoucí generace (Brodský 2006).

7.1 Venkovský cestovní ruch

Za účelem podporování a prosazování udržitelného rozvoje by se dle mého názoru měl management CR v chráněných územích, ve kterých jsou pro turisty dominantní přírodní předpoklady, v první řadě zaměřit na rurální CR (viz kapitola č. 2.1). Zahrnuje činnosti jako je pěší turistika, cykloturistika, hipoturistika, péče o domácí zvířata, konzumaci potravin vypěstovaných na farmách či statcích, na kterých je tento druh CR realizován (Pásková, Zelenka 2002). Na základě předpokladů CR analyzovaných v kapitole č. 5 bych tuto strategii doporučila i v CHKO Železné hory, které se může pyšnit krásnou a klidnou přírodou.

Lákadlem venkovského CR je tedy především kromě samotného pobytu na venkově v nádherné a tiché krajině či pobytu na farmě, kde se turisté dostanou do kontaktu se zemědělstvím i způsob života venkovských obyvatel (péče o zvířata, práce na poli atd.) a jejich zvyky (např. stravování) a folklór. Podnikatelé v oblasti venkovského CR

nabízejí za účelem odlišení se od konkurentů a tudíž většího zájmu u turistů další doprovodné služby, jako např. programy pro děti, kurzy hrnčičství, keramiky apod. Především v posledních letech je také velmi podstatné zavádění myšlenek environmentálního chování či produkce biopotravin (Pásková, Zelenka 2002; Marketing venkovského cestovního ruchu 2007).

Cílovými skupinami venkovského CR obecně bývají „rodiny s dětmi, děti s pedagogickým doprovodem, milovníci přírody, sportovně založení lidé, starší lidé, důchodci, tělesně postižení“ (Marketing venkovského cestovního ruchu 2007, s. 9). Je třeba, aby podnikatel v oblasti venkovského CR dobře znal požadavky jednotlivých skupin a podle nich vhodným způsobem vybavil svoji farmu (Marketing venkovského cestovního ruchu 2007).

7.1.1 Pěší turistika a geocaching

Za nejběžnější formu šetrné turistiky lze považovat pěší turistiku. Již v kapitole č. 4.8 bylo zmíněno, že je i nejčastějším důvodem návštěvy českých CHKO. Její předností je, že nemá sezónní charakter a pořízení výbavy ve srovnání s ostatními sportovními aktivitami není příliš finančně náročné (Brodský 2006). „Aby se stala šetrnou formou, nesmí být masová a soustředěná, ale spíše individuální a rozptýlená a alternativně zaměřená“ (Brodský 2006, s. 26).

Vzhledem k tomu, že lze pěší turistiku považovat za sportovní aktivitu, jsou pro její účastníky potřebná i odpočinková místa. Jednou z možností, která se rozvinula v jižní Evropě a mohla by být realizována i v Česku (samozřejmě nejen pro účastníky pěší turistiky) jsou tzv. pikniková místa. Patzelt (2010b) uvádí, že pikniková místa by měla být zřízena v přírodně atraktivních místech, na okrajích chráněných území, pro účastníky příměstské rekreace či rezidenty mohou být lokalizována poblíž měst a větších osídlení. Postačí pouze skromné vybavení těchto míst, např. lavičky, stoly, přístřešky, případně ohniště. „Význam piknikování spočívá v rekreačním a ekovýchovném působení pobytu v přírodě a při jeho cílené propagaci by mohlo představovat významný nástroj ochrany přírody“ (Patzelt 2010b).

V CHKO Železné hory má pěší turistika dlouhou tradici a těší se velké oblibě. Již v kapitole č. 5.4 byly uvedeny turistické stezky, které jsou na území CHKO značeny. I do budoucna se očekává, že tato aktivita bude perspektivní, což bylo potvrzeno

i dotazníkovým šetřením uskutečněným s jednotlivými aktéry působícími na poli CR v CHKO Železné hory (viz kapitola č. 6.1 a č. 6.2). Ti uvedli, že se i nadcházejících letech plánuje investovat do rozvoje nových turistických stezek, do obnovy stávajících stezek či do jejich značení.

S pěší turistikou je spjata turistická hra geocaching (viz kapitola č. 4.10 a č. 6.1), kterou se snaží nejen Správa CHKO Železné hory dostat do turistického povědomí a rozvinout ji na území svého CHKO. Důvodem je především snížení zatížení přírody příliš velkým množstvím informačních cedulí. Zájem o tuto aktivitu lze zatím očekávat spíše z řad mladších lidí, kterým jsou moderní informační technologie bližší (vlastní výzkum).

7.1.2 Cykloturistika

Další vyhledávanou činností v přírodně cenných územích je cykloturistika. Tato rychle se rozvíjející atraktivita si získává čím dál větší oblibu. V porovnání s pěší turistikou je finančně náročnější. Má sezónní charakter. Abychom ji mohli považovat za šetrnou, je třeba opět zachovat individuálnost a rozptýlenost (Brodský 2008).

Vzhledem k tomu, že cykloturistika i pěší turistika nemusí být pouze jednodenní záležitostí, je třeba se zaměřit i na možnosti přenocování. Řada milovníků přírody by před ubytovacími zařízeními dala přednost přenocování v přírodě. Protože zákon o ochraně přírody a krajiny stanovuje, že je v chráněných územích zakázáno tábořit mimo vyhraněná místa, je na místě, aby orgán ochrany přírody tato místa vhodně vymežil.

V CHKO Železné hory je cykloturistika velmi důležitá, protože společně s pěší turistikou je zde nejvyhledávanější aktivitou. Z již realizovaných cyklistických stezek lze jmenovat Podoubraví nebo Magmu (Naučné stezky 2010; Správa CHKO Železné hory 2010a). Při plánování nových stezek by se mělo dbát především na zájmy ochrany přírody (především vzácných rostlin a živočichů), ale nemělo by se zapomínat ani na ochranu pěších turistů. V případě vedení cyklostezek po stejné trase s pěšími turistickými trasami či jejich časté křížení může docházet ke střetům těchto dvou skupin turistů a pokud budou účastníci bezohlední i ke zraněním.

7.1.3 Hipoturistika

Některé CHKO jako např. CHKO Jeseníky, Křivoklátsko, Šumava či Železné hory mají vhodné předpoklady pro rozvoj hipoturistiky. Je nutné určitým způsobem její provozování řídit a usměrňovat, protože může přinášet řadu negativních dopadů na prostředí. Kopyta koní narušují povrch lesních cest, kudy jsou hipostezky často vedeny. Velkým problémem je chování řady jezdců, kteří jsou často neohleduplní k pěším turistům, vedou svou trasu mimo vyznačené stezky a narušují lesní porost (Mauer 2009). Jedná se o finančně nákladnější formu turistiky. Vzhledem k tomu, že se v posledních letech rozvíjí takové atraktivita jako skijöring, projížďky na saních apod. lze považovat hipoturistiku již za celoroční aktivitu. Vyzdvihnout musíme, že se příznivě odráží na zdraví člověka a pomáhá při rehabilitacích handicapovaných lidí. Cílovými skupinami jsou převážně mladí lidé a rodiny se staršími dětmi (Brožský 2008).

V případě CHKO Železné hory byl pro hipoturistiku významným mezníkem rok 2006. Od této doby začaly být značeny hipostezky. V současnosti čítají již 100 km (Správa CHKO Železné hory 2010b).

Příkladem konkrétních oblastí, kde je již hipoturistika na poměrně dobré úrovni rozvinuta je Kovářov u Seče a Podmoklany (viz kapitola 5.4), kde již několik let funguje ranč. Z hlediska CR oblasti je významnější ranč v Kovářově. Původně rodinná stáj pro koně, vybudovaná v roce 1998, se díky rostoucímu zájmu postupně rozšiřovala, až začala fungovat i pro veřejnost. Byly zde vybudovány bungalovy, sociální zařízení a nové boxy pro koně. Kromě toho zde bylo založeno občanské sdružení Jezdecké stezky Východních Čech s cílem propagace jezdeckví v této oblasti. Pro děti od 10 let jsou zde dokonce pořádány letní tábory. I přes jistá rozšíření chtějí majitelé i do budoucna udržet ráz ranče stále jako rodinný (O nás 2010, Jezdecké stezky 2010; Tábory pro mládež 2011).

7.1.4 Gastroturistika

Příležitostí pro území se specifickou ochranou by mohl být v rámci venkovského CR i rozvoj gastroturistiky. Účastníci venkovského CR často vyhledávají potravinářské speciality vyrobené přímo v cílové destinaci (Čertík 2001), protože „dnes již nestačí mít krásnou krajinu, romantickou zříceninu nebo cyklostezku. To už je totiž běžný standard.

Turisté chtějí víc: Něco zajímavého prožít a spojit si to i s nějakou chutí a vůní“ (Ryšavý 2010).

Inspirací pro rozvoj gastroturistiky v těchto územích by mohly být již realizované projekty v jižních Čechách či v Olomouci. V jižních Čechách místní speciality gastroturistům nabízí např. rodinná palírna v Poněšicích, z akcí zaměřených na gastroturistiku lze zmínit Borovanské borůvkobraní, přehlídky Sýry a víno a Ryby a víno v Prachaticích či Pečení chleba v Lenoře, Slavnosti piva a minerálních vod v Táboře. Je však zapotřebí marketingová strategie, která bude vhodným způsobem gastroturistiku propagovat. V případě Jihočeského kraje se zvolila propagace prostřednictvím informačních materiálů, ve kterých jsou gastronomické atraktivity zmíněny. V Olomouci se vydali cestou, kdy se marketing CR zaměřuje i na místní speciality (např. na loštické tvarůžky), které prezentují a propagují formou veletrhů CR či na webových stránkách města (Ryšavý 2010).

Vhodné by bylo rozšířit nabídku ochutnávek potravinářských produktů o další služby, ukázkou výroby místních specialit apod. Šancí by mohlo být i vybudování menšího počtu ubytovacích kapacit, díky kterým by se turisté mohli zdržet déle a nemuseli by hned po prohlídce a ochutnávce místo opustit.

Vzhledem k tomu, že gastroturistika není omezena fyzickou kondicí ani není extrémně finančně náročná, je vyhledávaná všemi věkovými kategoriemi, mladými lidmi, rodinami s menšími i staršími dětmi, ale i staršími občany.

V CHKO Železné hory lze v rámci rozvoje gastroturistiky uvažovat o rozšíření kozí farmy v Licibořicích (viz kapitola č. 5.4) či vybudování podobného objektu v jiné části CHKO. Přestože Železnohornosko nemá vysloveně svoji místní specialitu, lze strategii těchto zařízení postavit na propagaci a distribuci potravin vypěstovaných na zdejších venkovských farmách a produktů, které jsou přímo zde vyrobeny, a účastníci navíc mohou této výrobě přihlížet.

7.1.5 Ekoagroturistika

Ekoagroturistika je charakterizována „pobyty na zemědělských usedlostech a farmách, které se zabývají ekologicky vedeným zemědělstvím“ (Čertík 2001, s. 262). Účastníky seznamuje s ekologickými formami zemědělské výroby a přináší jim možnost ochutnávky takto vypěstovaných potravin. Předností této formy CR je, že nemá masový

charakter, proto neznamená pro životní prostředí příliš velkou zátěž, a stejně jako pěší turistiku ji lze provozovat celoročně. Tuto formu rekreace volí především rodiny s dětmi (Čertík 2001; Brodský 2008).

Vzhledem k tomu, že obce ležící v CHKO Železné vykazují vysoký podíl zaměstnanosti v zemědělství (viz kapitola č. 5.3.1), by příležitostí rozvoje oblasti mohla být právě ekoagroturistika. Ve Slavíkově je dokonce téměř třetina ekonomicky aktivního obyvatelstva zaměstnána v priméru, v dalších 4 obcích se jedná o více než čtvrtinu ekonomicky aktivních (České Lhotice 27,5 %, Maleč 27,0 %, Jeřišno 25,8 % a Lipovec 25,0 %). Ve zmíněných obcích není doposud CR rozvinutý, proto by pro ně mohla být ekoagroturistika šancí na zviditelnění a přilákání turistů, a tedy i získání finančních prostředků na další rozvoj (vlastní výzkum).

Podobně i v obcích ostatních CHKO, ve kterých není dosud CR rozvinut a zároveň ani nedisponují přírodními ani kulturními atraktivitami, které by přilákaly turisty a zajišťovaly obci přínos do obecního rozpočtu, by mohla ekoagroturistika znamenat příležitost pro rozvoj.

7. 2 Kongresový cestovní ruch

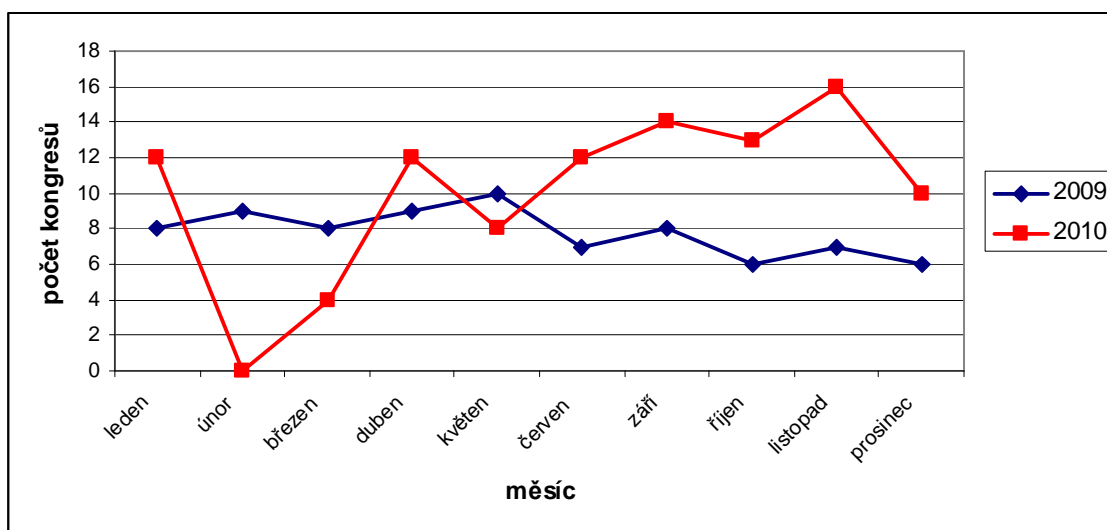
Kongresový CR, který je charakterizován jako „forma cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni setkáními s odborníky a odborným programem na kongresech, sympóziích, konferencích, seminářích, přednáškách apod.“ (Pásková, Zelenka 2002, s. 144) je typičtější pro velkoměsta. Proto může být poněkud zarážející, že v malém městě Seč došlo k vybudování komplexu kongresového centra. Rozvoj této formy CR znamená šanci oblast po více než 20 letech znovu vnést do povědomí turistů a oživit zdejší CR, který se již dostal do fáze úpadku (Frantál 2009). Pro oblast, ve které je rozvinut, je navíc výhodou, že jeho účastníci utratí ve srovnání s ostatními turisty v průměru třikrát více peněz (Pásková, Zelenka 2002).

Nově zrekonstruovaný hotel Jezerka nabízí několik sálů vybavených moderní technikou vhodných pro pořádání kongresů či školení (viz kapitola č. 2.3 a č. 5.4). Dále má ve své nabídce nejen pro účastníky kongresů další doprovodná zařízení, zejména velké množství sportovního vyžití – vnitřní i venkovní bazén, vířivku, saunu, dvě bowlingové dráhy, horolezeckou stěnu, indoorový тренаžér na golf a dva squashové

kurty. Nedílnou součástí komplexu je 96 pokojů a apartmánů, dvě restaurace a dvě vinárny (Kongres Hotel Jezerka 2011). Jak uvádí radní Pardubického kraje M. Stejskal, dostavba kongresového centra Jezerka na Seči patří mezi nejvýznamnější projekty, které byly dotovány Evropskou unií, protože se jedná o projekt s potenciálem podpořit rozvoj CR v oblasti (CzechTourism nabídl kraji pomocnou ruku 2011).

Dosavadní vývoj počtu pořádaných konferencí v letech 2009 a 2010 je zachycen v grafu č. 8. V měsících červenec a srpen se žádný seminář či konference nekoná, protože je preferován rekreační CR. V únoru 2010 byly kongresové sály také zavřeny, tentokrát však z důvodu přestavby. Co se týče „velikosti“, jsou na Seči pořádány spíše menší semináře – mírně převažují ty, kterých se účastní 50 až 99 osob (60 % v roce 2010, 56 % v roce 2011) nad semináři o 100 až 249 účastnících. „Největší“ seminář se konal v listopadu 2010 a zúčastnilo se ho mezi 249 a 499 účastníky. Z hlediska oborového zaměření převažují semináře týkající se informačních technologií, lékařství, stavebnictví či státní správy (Virágová 2011).

Graf č. 8: Vývoj počtu pořádaných konferencí na Seči v roce 2009 a 2010

Zdroj: Virágová 2011, vlastní úprava

8 ZÁVĚR

Cestovní ruch, i když to na první pohled není zcela zřejmé, je velmi důležité hospodářské odvětví, které má významný dopad na další činnosti a odvětví. Výrazně ovlivňuje dopravu, stravovací a ubytovací služby, stavebnictví atd. (Koncepte státní politiky 2007). Vzhledem k jeho masovému růstu, je třeba sledovat i jeho negativní projevy. Protože stále stoupá obliba cestování do přírody a přírodně cenných oblastí, je třeba věnovat zvýšenou pozornost CR v chráněných územích, která mohou být vlivy CR nejvíce ohrožena (Pásková 2001; Pásková 2009).

Při hodnocení vlivu statutu CHKO na cestovní ruch se dostáváme do rozporu. Samotný statut CHKO znamená jakousi značku, tedy lákadlo pro turisty. Na druhou stranu by v něm měly působit určité mechanismy, které zajistí ochranu toho, co zajistilo vyhlášení této lokality za chráněnou. Cílem by mělo být, zabránění vzniku efektu turistické pasti, kdy si sám turismus ničí předpoklady pro svůj rozvoj (Kotler 1995; Pásková 2009; Perlín, Bičík 2010).

Cestovní ruch je významné hospodářské odvětví, které kromě pozitivních vlivů přináší přírodě i společnosti řadu problémů. Největším problémem není CR jako samotný, ale jeho hlavní aktéři, kterými jsou často neukáznění turisté. Nežřídká nerespektují zákazy či omezení, které je v chráněných území nutné dodržovat, aby nedošlo k poškození či úplnému zničení přírodních cenností. Turisté často vyhazují odpadky, parkují a táboří mimo určená místa, vjíždí vozidly do zakázaných zón, provozovanými činnostmi ruší vzácných a citlivých druhů živočichů a způsobují erozi. Nebyly zjištěny žádné významné sociální a ekonomické dopady CR v chráněných územích (vlastní výzkum).

Aby se CR nekontrolovatelně nerozpínal, je třeba určitým způsobem řídit a regulovat. Významným způsobem regulace, který využívají všechny CHKO, je zonace, která rozčleňuje území maximálně do čtyř kategorií. Dalšími nástroji usměrňujícími pohyb turistů v CHKO je značení turistických a cyklistických tras (Vítek, Pešout 2010; vlastní výzkum).

Dosavadní a budoucí vývoj CHKO lze posoudit na základě realizovaných a plánovaných projektů. Nejčastěji uskutečněným projektem bylo budování nových naučných stezek, obnova či změna značení stávajících turistických stezek či cyklostezek. Do budoucna je záměrem vybudovat návštěvnická střediska (domy

přírody), zpracovat strategie šetrného CR, evidovat návštěvnost CHKO sofistikovanějšími metodami apod. Příznivou skutečností je, že se správy CHKO chystají ubírat udržitelným směrem, plánují se zabývat vzděláváním široké vzdělanosti, monitoringem CR apod. (vlastní výzkum).

Velmi důležitým subjektem působícím v oblasti CR jsou informační centra. Propagují oblast navenek, ale zároveň informují turisty přímo v destinacích CR (Galvasová a kol. 2008). Z tohoto důvodu byl pro účely této práce důležitý i jejich názor na CR v CHKO Železné hory a jeho vývoj. Téměř všechna IC evidují rostoucí návštěvnost, což značí zvyšující se zájem o jimi poskytované služby. Snahy IC o zlepšení jejich služeb pro turisty, zvyšování informovanosti a propagaci oblasti dokládá i skutečnost, že zdejší IC vytvořila za tímto účelem sdružení Pětilístek a vzájemně spolupracují v oblasti CR. CHKO Železné hory charakterizují jako oblast vhodnou pro rekreaci v přírodě, problémem však je nedostatečná materiálně-technická základna, především nízká kvalita a nepostačující kapacita ubytovacích zařízení a špatná dopravní infrastruktura a obslužnost veřejnou dopravou (vlastní výzkum).

Cílem práce bylo charakterizovat, jaké jsou možnosti rozvoje udržitelných forem CR v chráněných územích. Zde bych na prvním místě zmínila venkovský CR, který zahrnuje řadu aktivit, které se provozují v rurálním prostředí, v klidné a člověkem nezničené přírodě, v souladu s venkovským stylem života. Z tradičních aktivit lze uvést pěší turistiku či cykloturistiku, dále stále oblíbenější hipoturistiku či v současné době se rozvíjející a pro turisty stále více atraktivnější gastroturistiku a ekoagroturistiku.

Na základě zjištěných faktů o CR a jeho udržitelnosti je na místě uvést několik doporučení pro další rozvoj území se specifickou ochranou. Za prvé je nutné provádět osvětu v oblasti ochrany přírody a vzdělávat nejen potenciální turisty, ale i rezidenty (vysokoškolské vzdělání či celoživotní vzdělávání místních obyvatel). Díky tomu by došlo ke zvýšení kvality lidských zdrojů v oblasti. Za účelem omezení rozpínání negativních vlivů CR je nezbytné monitorovat CR a jeho dopady sofistikovanějšími metodami než jen v rámci řešení studentských prací. Na základě zjištěných výsledků je třeba následně vhodným způsobem regulovat CR. Jednou z možností regulace je zahrnutí turisticky opomíjených lokalit do nabídky CR, aby došlo k odlehčení nejfrekventovanější navštěvovaným místům. Doporučením pro správy CHKO by mohlo být i vyhlášení míst určených k táboření, s cílem snížení vzniku „černých“ tábořišť.

Za přínos této diplomové práce bych hodnotila přiblížení otázku udržitelnosti CR, která je v posledních letech velmi aktuální, a přiblížení turisticky opomíjené chráněné krajinné oblasti Železné hory, která má turistům bezpochyby co nabídnout.

Vzhledem k rozsahu této práce jsou postihnuty pouze vybrané otázky z této obsáhlé problematiky. Rozšíření by tedy bylo možné řadou způsobů. Jednou z možností, kterou bych doporučila na prvním místě je provedení řízených rozhovorů s pracovníky jednotlivých CHKO a rozvést tak výsledky získané dotazníkovým šetřením. Vhodné by bylo přistoupit i ke zkoumání názoru návštěvníků těchto lokalit. Za účelem zlepšení současné kvality nabízených služeb by do výzkumu měli být zahrnuti i potenciální návštěvníci.

LITERATURA A ZDROJE

Agenda 21 (2005):

www.env.cz/osv/edice.nsf/a02fcb9439f4537fc1256be00491592/b56f757c1507c286c12570500034ba62?OpenDocument (30. 4. 2011)

BÁRTA, F. (2008): Průvodce vlastivědnou stezkou Krajem Železných hor. AOPK ČR, Litomyšl, 33 s.

BEDNÁŘOVÁ, H. (2007): Dopady cestovního ruchu na chráněnou krajinnou oblast. Bakalářská práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha, 74 s.

BÍNA (2002): Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky. www.uur.cz/images/publikace/uur/2002/2002-01/01.pdf (15. 1. 2011)

BLÁHA, J. (2004): Národní park: značka, která se dobře prodává. http://hnutiduha.cz/uploads/media/Znacka_NPS_turistika.pdf (10. 4. 2011)

BORŮVKOVÁ, M. (2008): Ekoturismus na příkladu Národního parku České Švýcarsko. Bakalářská práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha, 58 s.

BRODSKÝ, K. (2006): Maximalizace potenciálu chráněných krajinných oblastí a národních parků v cestovním ruchu. www.mmr.cz/CMSPages/GetFile.aspx?guid=ad4df9ef-61ac-46a2-9414-9705776a9661 (1. 9. 2010)

COCCOSSIS, H., NIJKAMP, P. (1995): Sustainable Tourism Development. Ashgate, Brookfield, 198 s.

COPPOCK, J.T., DUFFIELD B.S. (1975): Recreation in the Countryside. Macmillan, Londýn, 262 s.

ČEŘOVSKÝ, J. (1995): Chráněná velkoplošná území přírody v Evropě. Geografické rozhledy 5, č. 1, s. 6-8.

ČERTÍK, M. (2001): Cestovní ruch - vývoj, organizace a řízení. OFF, Praha, 350 s.

DIBELKOVÁ, I. a kol. (2004): Železné hory. Olympia, Praha, 96 s.

DOSTÁL, D. (2009): Česku chybějí národní parky, změní se to. www.mzp.cz/cz/articles_denik090711nove_NP (9. 4. 2011)

DOUBNEROVÁ, J. (2008): Cestovní ruch v chráněných územích. www.horskyspolek.cz/files/studie_cr.pdf (1. 7. 2010)

ELZNICOVÁ, J. (2010): Křivoklátsko: prostor pro spor. www.mzp.cz/cz/articles_100303_krivoklatsko (9. 4. 2011)

FALTYSOVÁ, H., BÁRTA, F. a kol. (2002): Pardubicko. In: Mackovčín, P., Sedláček, M. a kol.: Chráněná území ČR, svazek IV. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a Ekocentrum Brno, Praha, 316 s.

FIALOVÁ, D., VÁGNER, J. (2005): Druhé bydlení v periferních oblastech. In: Novotná a kol.: Problémy periferních oblastí. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha, s. 74-80

FLOUSEK, J., HARČARIK, J. (2009): Sjezdové lyžování a ochrana přírody. www.casopis.ochranaprirody.cz/Pece-o-prirodu-a-krajinu/sjezdove-lyzovani-a-ochrana-prirody.html (3. 5. 2011)

FRANTÁL, L. (2009): Rekreační využití vodních nádrží v Česku se zaměřením na Lipno, Máchovo jezero, Seč a Nové Mlýny. Diplomová práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha, 127 s.

GALVASOVÁ, I. a kol. (2008): Průmysl cestovního ruchu. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha, 263 s.

GARTNER, W.C., LIME, D.W. (2000): Trends in Outdoor Recreation, Leisure and Tourism. CAB International, Oxon, 458 s.

HALL, C.M., PAGE, S.J. (1999): The Geography of Tourism and Recreation. Routledge, Londýn, 309 s.

Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005: Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869–2001 podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005 (2006): [www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf) (30. 3. 2011)

HOFFMANN, A. (2009): Plány péče o chráněné krajinné oblasti. www.casopis.ochranaprirody.cz/Pece-o-prirodu-a-krajinu/plany-pece-o-chranene-krajinne-oblasti.html (3. 5. 2011)

HRALA, V. (1997): Geografie cestovního ruchu. IDEA SERVIS, Praha, 109 s.

HUŠEK, J. VÍTEK, O. (2010): Jak na rekreaci a sport z pozice orgánu ochrany přírody a krajiny. www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/jak-na-rekreaci-a-sport.html (9. 10. 2010)

CHARVÁT, H. (2006): Šetrná turistika by měla pomoci ochránit přírodu. <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/emagazinecom-setrna-turistika-by-mela-pomoci-ochranit-prirodu> (9. 10. 2010)

CHLAPEK, J. a kol. (2009): Lyžování ve světle ochrany přírody. www.casopis.ochranaprirody.cz/Zamereno-na-verejnost/lyzovani-ve-svetle-ochrany-prirody.html (3. 5. 2011)

INDROVÁ, J (2010). Cestovní ruch: důležitá součást ekonomiky a významný faktor rozvoje destinací. www.casopis.ochranaprirody.cz/zvladni-cislo/cestovni-ruch.html (9. 10. 2010)

JAKUBÍKOVÁ, D. (2006): Marketingový management turistické destinace. www.cestovni-ruch.cz/skolstvi/destinace.php (5. 6. 2011)

JEDLIČKOVÁ, T. (2007): Stav a rozvoj zimní rekreace na Vysočině. Bakalářská práce. Katedra ekonomické a regionální geografie UK Praha, 47 s.

Jezdecká turistika a rozvoj venkova (2008): www.mze-vyzkum-infobanka.cz/DownloadFile/54438.aspx (10. 5. 2011)

KALA, L., SALOV, T. (2010): Výsledky monitorování a jejich využití v praxi - České Švýcarsko. www.casopis.ochranaprirody.cz/zvladni-cislo/vysledky-monitorovani-a-jejich-vyuziti-v-praxi-ceske-svycarsko.html (9. 10. 2010)

KERHARTOVÁ, Z. (1985): Využití Chráněné krajinné oblasti Orlické hory cestovním ruchem. Diplomová práce. Katedra ekonomické a regionální geografie UK Praha, 104 s.

KOLEKTIV PRACOVNÍKŮ SPRÁVY CHKO ŽELEZNÉ HORY (2001): Chráněná krajinná oblast Železné hory. Grantis, s.r.o., Ústí nad Orlicí, 16 s.

Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007 – 2013 (2007). Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, 66 s.

KOPECKÝ, M. (2011): www.rozhlas.cz/vysocina/toulky/_zprava/924529 (30. 7. 2011)

KOPŠO, E. a kol. (1992): Geografia cestovného ruchu. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 327 s.

KOS, J., MARŠÁKOVÁ, M. (1997): Chráněná území České republiky. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, Praha, 247 s.

KOTLER, P. (1995): Marketing management: analýza, plánování, využití, kontrola. Victoria, Praha, 789 s.

KRESSL, T. (2004): Cestovní ruch v CHKO Křivoklátsko. Magisterská práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha, 117 s.

KUČERA Z. (2009): Krajina jako dědictví. In: Heřmanová, E., Chromý, P. a kol.: Kulturní regiony a geografie kultury. ASPI, a.s., Praha, s. 156-180

LAŠKOVÁ, V. (2004): Mikroregiony Pardubického kraje. Regionální rozvojová agentura Pardubického kraje, Pardubice, 51 s.

MARIOT, P. (1983): Geografia cestovného ruchu. SAV, Bratislava, 248 s.

- Marketing venkovského cestovního ruchu (2007):
http://ucr.uhk.cz/documents/Venkovsky_CR/text/Marketing%20venCR.pdf (8. 7. 2011)
- MATYKOVÁ, I. (2006): Hrad Lichnice na přelomu druhého a třetího tisíciletí. Chrudimské vlastivědné listy 15, č. 3, s. 17-19
- MAUER, P. (2009): Hipoturistika jako forma rekreace – fakta a střety.
www.regionpress.cz/Hipoturistika-jako-forma-rekreace-fakta-a-strety-id-3631.aspx
(8. 7. 2011)
- MIKO, L. a kol. (2003): Národní parky a chráněné krajinné oblasti České republiky. ASCO vydavatelství, Praha, 70 s.
- MIRVALD, S. a kol. (1996): Geografie cestovního ruchu. Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, Plzeň, 128 s.
- MOLDAN, B. (1995): Trvale udržitelný rozvoj. Geografické rozhledy 5, č. 1, s. 4-5.
- MUSIL, M. (2010): Hodnocení udržitelnosti cestovního ruchu v otevřeném území.
www.fm.vse.cz/kmvs/wp-content/uploads/2010/09/KS_HUCR_sbornik_2010.pdf
(9. 10. 2010)
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. Sociologický časopis 2/2008, s. 321-348
- NECKÁŘOVÁ, A. (2010): Návrh scénářů na zajištění rozvoje regionu Vysočina prostřednictvím (trvale udržitelného) cestovního ruchu. www.fm.vse.cz/kmvs/wp-content/uploads/2010/09/KS_HUCR_sbornik_2010.pdf (9. 10. 2010)
- NEVESELÁ, K. (2006): Problematika rozvoje cestovního ruchu CHKO Bílé Karpaty. Diplomová práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha, 126 s.
- PÁSKOVÁ, M. (2001): „Udržitelný rozvoj“ cestovního ruchu. Geografie – Sborník České geografické společnosti, 106, č. 3, str. 178-195.
- PÁSKOVÁ, M. (2003a): Změny geografického prostředí vyvolané rozvojem cestovního ruchu ve světle kriticko-realistické metodologie. Disertační práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha, 201 s.
- PÁSKOVÁ, M. (2003b): Kapacita území turistického regionu Český ráj pro udržitelný rozvoj cestovního ruchu.
http://kod.ef.jcu.cz/wwwtajucz/katedra/konference/cdrom03/sekce2/08_paskova-2.doc
(9. 10. 2010)
- PÁSKOVÁ, M. (2009): Udržitelnost rozvoje cestovního ruchu. Gaudeamus, Hradec Králové, 298 s.
- PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. (2002): Cestovní ruch – Výkladový slovník. MMR ČR, Praha, 448 s.

- PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. (2005): Vybrané teoretické aspekty rozvoje cestovního ruchu a optimálního využívání přírodních a kulturních památek. www.mmr-vyzkum.cz/INFOBANKA/DownloadFile/9991.aspx (1. 8. 2010)
- PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. (2009): Udržitelnost cestovního ruchu ve vztahu k ochraně přírody a krajiny. In: Zelenka, J., Mls, K. (eds): Dobrá praxe v udržitelnosti cestovního ruchu. Gaudeamus, Hradec Králové, s. 58-66
- PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. (2010): Udržitelnost cestovního ruchu a ochrana přírody a krajiny v České republice. www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/udrizitelnost-cestovniho-ruchu.html (9. 10. 2010)
- PATZELT, Z. (2010a): Poplatky a chráněná území. www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/poplatky-a-chranena-uzemi.html (9. 10. 2010)
- PATZELT, Z. (2010b): Táboření v přírodě. www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/taboreni-v-prirode.html (9. 10. 2010)
- PATZELT, Z. (2010c): Význam monitorování cestovního ruchu. www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/vyznam-monitorovani-cestovniho-ruchu.html (9. 10. 2010)
- PELC, F. (1999): Chráněné krajinné oblasti na prahu třetího tisíciletí. [www.mzp.cz/osv/edice.nsf/B4BF36D60DC8E265C1256FC80040ACFF/\\$file/08.html](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/B4BF36D60DC8E265C1256FC80040ACFF/$file/08.html) (20. 2. 2011)
- PERLÍN, R., BÍČÍK, I. (2010): Lokální rozvoj na Šumavě: závěrečná publikace shrnující výsledky projektu Analýza vývoje Národního parku Šumava za období uplynulých 15 let. Správa NP a CHKO Šumava, 187 s.
- PEŠOUT, P., ŠOLTÝSOVÁ, L., LICEK, T. (2009): Dům přírody - nový program AOPK ČR. www.casopis.ochranaprirody.cz/clanky/dum-prirody.html (8. 10. 2010)
- PEŠOUT, P., ŠOLTÝSOVÁ L., LICEK, T. (2010): Dům přírody – návštěvnická střediska v chráněných krajinných oblastech. [www.mzp.cz/osv/edice.nsf/4B8D79728E530C31C12576CB00397E2F/\\$file/OVV-Zpravodaj_2_2010-20100215.pdf](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/4B8D79728E530C31C12576CB00397E2F/$file/OVV-Zpravodaj_2_2010-20100215.pdf) (8. 10. 2010)
- PLESNÍK, J (2010): Kategorie Mezinárodní unie na ochranu přírody pro chráněná území. www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/kategorie-mezinarodni-unie-na-ochranu-prirody-pro-chranena-uzemi.html (9. 10. 2010)
- PODHORSKÝ, M. (2004): Pardubický kraj. Freytag & berndt, Praha, 185 s.
- POSPÍŠIL, J. (2010): Spotřebitelské chování v éře současného marketingu a jeho vliv na udržitelný cestovní ruch. www.fm.vse.cz/kmvs/wp-content/uploads/2010/09/KS_HUCR_sbornik_2010.pdf (9. 10. 2010)

- PRIESTLEY, G., EDWARDS, J., COCCOSSIS, H. (1996): Sustainable tourism? European Experiences. CABI, London, 212 s.
- Přijměte pozvání na tradiční akce v Železnohorském regionu v roce 2010 (2010). Železnohorský region – Zpravodaj, I. / 2010, s. 8
- Přijměte pozvání na tradiční akce v Železnohorském regionu v roce 2011 (2011). Železnohorský region – Zpravodaj, II. / 2011, s. 11-12
- QUITT, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. Geografický ústav ČSAV, Brno, 82 s.
- REMTOVÁ, K. (1996): Trvale udržitelný rozvoj a strategie ochrany životního prostředí. Vysoká škola ekonomická, Praha, 98 s.
- REMTOVÁ, K. (2009): Výkladový slovník základních pojmů z oblasti udržitelného rozvoje. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha, 66 s.
- RUBÍN, J. a kol. (2003): Národní parky a chráněné krajinné oblasti. Olympia, Praha, 208 s.
- RYŠAVÝ, I. (2010): Posílit cestovní ruch v regionech může i gastro-turistika. <http://moderniobec.ihned.cz/c1-44587960-posilit-cestovni-ruch-v-regionech-muze-i-gastro-turistika> (2. 7. 2011)
- SLONKOVÁ, J. (2010): Chráněná území – přínos nebo ztráta? www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/chrana-uzemi-prinos-nebo-ztrata.html (9. 10. 2010)
- SPRÁVA CHKO ŽELEZNÉ HORY (2008): Chráněná krajinná oblast Železné hory. AOPK ČR, Praha, 2 s.
- SPRÁVA CHKO ŽELEZNÉ HORY (2010a): Plán péče o Chráněnou krajinnou oblast Železné hory na období 2011-2020. AOPK ČR, Praha, 44 s.
- SPRÁVA CHKO ŽELEZNÉ HORY (2010b): Rozbory Chráněné krajinné oblasti Železné hory ke 30. 6. 2010 AOPK ČR, Praha, 180 s.
- Statistický lexikon obcí České republiky 2008: Podle správního rozdělení k 1. 1. 2008 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů k 1. březnu 2001 (2008): www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/publ/4116-08-2008 (12. 12. 2010)
- STEINBACH, J. a kol. (1991): Neue Tendenzen im Tourismus. Geobuch, Mnichov, 81 s.
- Sustainable Tourism in the Czech Republic (2006): www.unep.org/GC/GCSS-IX/Documents/Czech-rev-2E.pdf (29. 1. 2011)

- Sustainable Tourism – Turning the Tide (2002):
www.stakeholderforum.org/fileadmin/files/SF_Briefing_Papers/bp_tourism.pdf
(29. 1. 2011)
- SURYNEK, A., KOMÁRKOVÁ, R., KAŠPAROVÁ, E. (2001): Základy sociologického výzkumu. Management Press, Praha, 161 s.
- ŠÍP, J. (1999): Rozvoj cestovního ruchu v Česku po roce 1989. Geografické rozhledy, 8, č. 2, s. 8-10
- ŠTĚPÁN, L., ROUS, P. (2005): Utváření sídel a lidové stavby v proměnách staletí. Gratis spol. s.r.o, Nasavrky, 104 s.
- ŠTĚPÁNEK, V., KOPAČKA, L., ŠÍP, J. (2001): Geografie cestovního ruchu. Karolinum, Praha, 229 s.
- TOMÍŠKOVÁ, M. (2011): Průmyslové dědictví a cestovní ruch. Urbanismus a územní rozvoj, 14, č. 3, s. 28-32
- VAŠKO, M. (2002): Cestovní ruch a regionální rozvoj. Oeconomica, Praha, 95 s.
- VÍTEK, J. (2007): Přírodní parky Pardubického kraje. Tiskdruck Velšský, Brno, 55 s.
- VOJKOVSKÝ, R. (2008): Lichnice. Beatris, Dobrá, 34 s.
- VOŽENÍLEK, V. a kol. (2002): Národní parky a chráněné krajinné oblasti České republiky. Univerzita Palackého, Olomouc, 156 s.
- Vyhláška č. 156/1991 Sb., o zřízení chráněné krajinné oblasti Železné hory
- VYSTOUPIL a kol. (2007): Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR. ESF Masarykovy univerzity, Brno, 98 s.
- VYSTOUPIL, J., WOKOUN, R. (1987): Geografie cestovního ruchu a rekreace I. SPN, Praha, 250 s.
- VÍTEK, O., PEŠOUT, P. (2010): Význam cestovního ruchu pro ochranu přírody.
www.casopis.ochranaprirody.cz/zvlastni-cislo/vyznam-cestovniho-ruchu-pro-ochranu-prirody.html (9. 10. 2010)
- ZÁVODNÁ, L. S.(2010): Faktory rozvoje udržitelného cestovního ruchu.
www.fm.vse.cz/kmvs/wp-content/uploads/2010/09/KS_HUCR_sbornik_2010.pdf
(9. 10. 2010)
- Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí
- Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny
- Zákon č. 18/2010 Sb., úplné znění zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

ZELENKA, J. (2007): Pilotní výzkum cestovního ruchu na Křivoklátsku. COT bussines, č. 10, str. 62-64

ZICH, F. (1976): Sociologický výzkum. Nakladatelství Svoboda, Praha, 267 s.

Internetové zdroje:

Asociace turistických informačních center ČR (2007):
www.aticcr.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=200039&id=1048&p1=53 (30. 10. 2010)

Boii - o sdružení (2011): www.boii.cz/07-boii/obcanske-sdruzeni.php (30. 4. 2011)

Connex Východní Čechy: Cyklobusy vyjedou již 3. května (2008):
<http://www.busportal.cz/modules.php?name=article&sid=4675> (25. 6. 2011)

Cyklobusy (2011):
<http://vychodnicechy.veolia-transport.cz/nabidka-prepravy/cyklobusy/cyklobus-zelezne-hory> (25. 6. 2011)

CzechTourism nabídl kraji pomocnou ruku (2011):
www.pardubickykraj.cz/article.asp?thema=3963&item=67580 (20. 7. 2011)

Domy přírody (2010): www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=5046
(4. 1. 2011)

Geomorfologie (2010):
www.zeleznehory.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=910 (14. 12. 2010)

Historie (2010): <http://czh.oblast.cz/tema/tema.phtml?id=4483> (24. 7. 2011)

Historie (2011): www.motocross-tremosnice.cz/historie.htm (8. 3. 2011)

Historie a cíle mikroregionu (2011):
www.mikroregionchrudimsko.cz/index.php?oid=23986 (5. 5. 2011)

Historie vzniku (2011): www.maszr.oblast.cz/tema/tema.phtml?id=2679 (13. 3. 2011)

Hotel Bohemia Chrudim (2011): www.hotel-bohemia-chrudim.cz (6. 5. 2011)

Hřebčín Slatiňany (2011): http://infocentrum.slatinany.cz/tip_hrebcin.php (24. 2. 2011)

Charakteristika oblasti (2010):
www.zeleznehory.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=904 (19. 3. 2010)

Charter Principles (2011): www.european-charter.org/become-a-charter-area/charter-principles (31. 5. 2011)

CHKO Šumava (2011): www.npsumava.cz/cz/1014/sekce/chko-sumava (16. 3. 2011)

Chráněné krajinné oblasti (2010): www.mzp.cz/cz/chrane_oblasti (10. 10. 2010)

Informace o mikroregionu (2002): <http://hermanomestecko.sweb.cz/osdruzeni.htm> (5. 5. 2011)

Informace o rekreačních lesích Podhůra (2011): <http://lesychrudim.cz/rekreacni-lesy-podhura/informace-o-rekreacnich-lesich-podhura> (25. 6. 2011)

Jezdecké stezky (2010): www.kovarov.info/index.php?sekce=10 (23. 10. 2010)

Keltské oppidum (2011): www.nasavrky.cz/script/main.php?ac=stranka&id=39&menu=39 (20. 3. 2011)

Keltský archeopark – Expozice (2011): www.boii.cz/03-expozice/prohlidka-oppidum.php (20. 3. 2011)

Keltský archeopark – Lughnasad (2011): www.boii.cz/25-lughnasad/tradice.php (20. 3. 2011)

Keltský archeopark – Skanzen (2011): www.boii.cz/21-skanzen/skanzen-podoba.php (20. 3. 2011)

Klokočovská lípa (2011): www.cittadella.cz/europarc/fg_one.php?gid=25&site=CHKO_zelezne_hory_cz&site=CHKO_zelezne_hory_cz&id=8460&p=fauna# (23. 3. 2011)

Kočičí hrádek (2011a): http://infocentrum.slatinany.cz/tip_kocici_hradek.php (1. 8. 2011)

Kočičí hrádek (2011b): <http://itras.cz/kocici-hradek> (28. 2. 2011)

Kočičí hrádek u obce Slatiňany (2011): <http://itras.cz/kocici-hradek/galerie/5282> (28. 2. 2011)

Kongres Hotel Jezerka (2011): www.hotel-jezerka.cz (23. 10. 2010)

Krásy lesa (2010): www.krasylesa.cz/ptaci.html (10. 2. 2011)

Lanový park Podhůra (2011): <http://lesychrudim.cz/rekreacni-lesy-podhura/lanovy-park> (10. 3. 2011)

Lesní pedagogika (2011): http://lesychrudim.cz/lesni-pedagogika/lesni-pedagogika_2 (25. 6. 2011)

Ležáky.CZ|Historie (2007): www.lezaky.cz/cz/historie (8. 5. 2011)

Ležáky – memorial (2011): www.lezaky-memorial.cz (8. 5. 2011)

Mikroregion Centrum Železných hor (2010):
<http://czh.oblast.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=133200> (5. 5. 2011)

Mikroregion Chrudimsko (2011): www.mikroregionchrudimsko.cz (9. 4. 2011)

Mikroregion Podoubraví (2008): www.podoubravi.cz (9. 4. 2011)

Monitoring návštěvníků v turistických regionech České republiky (2011):
<http://monitoringcr.czechtourism.cz/tabs.php> (31. 5. 2011)

Možděnice (2008): <http://zeleznehory.webnode.cz/products/mozdenice> (9. 4. 2011)

Muzeum Berlova vápenka (2010): www.tremosnice.cz/cz/kul-vapenka.php
(10. 7. 2011)

Národní parky (2011): www.mzp.cz/cz/narodni_parky (10. 10. 2010)

Naše nabídka (2008): http://www.rancnaspici.cz/Nase_nabidka.htm (8. 7. 2011)

Naučné stezky (2010):
www.zeleznehory.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=3287 (2. 3. 2010)

Nová rozhledna v Železných horách (2008): www.zeleznehory.net/products/nova-rozhledna-v-zeleznych-horach (26. 2. 2011)

Nový lanový park Podhůra u Chrudimi (2008): www.zeleznehory.net/products/lanovy
(10. 3. 2011)

O Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR (2011):
www.ochranaprirody.cz/wps/portal/cs/aopkcr/aopk-cr!/ut/p/c5/DcrdEkJAGADQZ-kBmv3Ep1xaYixTs6nITbOr_JRplQo9febchpKRyUN861K8a_UQDUIJZp63EbfQQwP8vY4QhAfdpgdnASsgjGRlo-Q0kzTvBlfZpRukVferoM3AqmXJebjxIR1LxfCqAD_6eR5Xw0uLGJNBSMVTa_MjM25A0V0oOhrcU50fNaOz5TjubutPXyyD8IKyF4WFequZqTZPChkZtLc4eGPv_JanGWnvp9kfX59cnw!/?sentByLeftNavigation=true (16. 3. 2011)

O časopisu (2011): www.casopis.ochranaprirody.cz/o-casopisu.html (31. 5. 2011)

O nás (2008): www.rancnaspici.cz/O_nas.htm (8. 7. 2011)

O nás (2010): www.kovarov.info/index.php?sekce=2 (23. 10. 2010)

O Správě (2011): www.zeleznehory.ochranaprirody.cz/wps/portal/cs/zelezne-hory/o-sprave-chko!/ut/p/c5/DcpLcoIwAADQs3iAThIEJlkGkK-I8pHPHqE4oYpKJCHUnr7O2z7QgI9np65DJ6_Ts7uDCjRmm-xPxHANHXqkoDCIyM5MMwclsQZC0Az36fszy7yWliPiwaE5G6dE6f6BQZXZvhedo4CmophtE4mfc8_lwZfZ8yd8xAJqeW_5KFH4Owr76B5jS7O5GKKFR2IVF1SV-WNmJ6ij3Ajfi4FbAisdXws1h-TC4Y3gdcn2268V7V6sv13KretgTjX1YtzGqO2ndQP4WG_-AbiBVMQ!/?sentByLeftNavigation=true (31. 5. 2011)

Odemykání Doubravy (2010):
www.hydomagazin.cz/clanek/264-xix-odemykani-doubravy-br3-a-4dubna-2010
(24. 2. 2011)

Organizační struktura (2011):
www.zeleznehory.ochranaprirody.cz/wps/portal/cs/zelezne-hory/o-sprave-chko!/ut/p/c5/DcpJkoIwAADAAt_iCIJvDEUhUNoNEEHKhQlgFAw6MILx-rL42oOBLsHfXsKUbBRtACqieY_9qaEdNIU5GbEqOZyA9InCPAxm4gDbDWHzn_ZbNBzgHDTLTUB2dFxqgcM-ILUHhOFD3B5HMPJ-Q557Joyou8QGzMMWG_VEkHq0f_ziwDXk1pvGztBPeJrrVsPzV-jSTreS-rUi81rJ58ELeFDna95yb8JaVbsn9H02d8Kws6Hc132E9toLUJCVW10iznflTElQVKa-M_j0vCpRw3-_A1Ge7fySgg0w!/?sentByLeftNavigation=true (31. 5. 2011)

Osídlení (2010): www.zeleznehory.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=1454
(14. 12. 2010)

Památník obětem 2. světové války (2010): www.lipovec-licomerice.cz/historie/pamatnik-obetem-2-svetove-valky (10. 3. 2011)

Penzion Filippi (2011): www.hotel-filippi.cz/ubytovani.htm (6. 5. 2011)

Pětilístek (2010): <http://tremosnice.cz/petilistek> (27. 8. 2010)

Poslání Havlíčkův kraj o.p.s. (2007): www.havlickuvkraj.cz/sec-192-havlickuv-kraj-o.p.s.-poslani.html (30. 4. 2011)

Přehled akcí (2011): www.tremosnice.cz/ic/akce.php (24. 3. 2011)

Rekreační lesy Podhůra (2011): www.chrudim.eu/mesto/dotaze-eu/rekreacni-lesy-podhura.html (25. 6. 2011)

Rozhledna Bára (2011): <http://lesychrudim.cz/rekreacni-lesy-podhura/rozhledna-bara/obnovena-rozhledna-bara/zakladni-udaje> (26. 2. 2011)

Rozhledna Boiika (2011): www.turistik.cz/cz/kraje/pardubicky-kraj/okres-chrudim/ceske-lhotice/rozhledna-boiika (26. 2. 2011)

Rozhledna Zuberský vrch (2011): www.turistik.cz/cz/kraje/pardubicky-kraj/okres-chrudim/trhova-kamenice/rozhledna-zubersky-vrch (26. 2. 2011)

Rozhledny: Železné hory (2008): www.zeleznehory.net/products/a3-rozhledny
(26. 2. 2011)

Sjezdovky (2011): www.trhovakamenice.cz/clanek-3 (22. 5. 2011)

SkatePark (2010): <http://ri-crew.wz.cz/skatepark.html> (20. 3. 2011)

Slavnostní otevření Skate & Bike parku (2009):
www.nasavrky.cz/script/main.php?ac=stranka&id=131 (20. 3. 2011)

Sportovní areál (2007): www.tremosnice.cz/cz/spo-sportoviste.php (13. 3. 2011)

Správa CHKO Beskydy (2010): www.beskydy.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Bílé Karpaty (2010): www.bilekarpaty.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Blaník (2010): www.blanik.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Blanský les (2010): www.blanskyles.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Broumovsko (2010): www.broumovsko.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO České Středohoří (2010): www.ceskestredohori.ochranaprirody.cz
(4. 12. 2010)

Správa CHKO Český kras (2010): www.ceskykras.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Český les (2010): www.ceskyles.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Český ráj (2010): www.ceskyraj.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Jeseníky (2010): www.jeseniky.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Jizerské hory a krajské středisko Liberec (2010):
www.jizerskehory.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Kokořínsko (2010): www.kokorinsko.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Křivoklátsko (2010): www.krivoklatsko.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Labské Pískovce (2010): www.labskepiskovce.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Litovelské Pomoraví (2010):
www.litovelskepomoravi.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Lužické hory (2010): www.luzickehory.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Moravský kras (2010): www.moravskykras.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Orlické hory (2010): www.orlickehory.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Pálava (2010): www.palava.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Poodří (2010): www.poodri.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Slavkovský les (2010): www.slavkovskyles.ochranaprirody.cz
(4. 12. 2010)

Správa CHKO Třeboňsko (2010): www.trebonsko.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Žďárské vrchy (2010): www.zdarskevrchy.ochranaprirody.cz (4. 12. 2010)

Správa CHKO Železné hory (2010c): www.zeleznehory.ochranaprirody.cz (19. 6. 2010)

Správa Národního parku a chráněné krajinné oblasti Šumava (2010):
www.npsumava.cz/cz/1014/397/clanek/zakladni-charakteristika-chko-sumava
(4. 12. 2010)

Stanovy dobrovolného svazku obcí (2006):
http://www.hlineckoregion.cz/readarticle.php?article_id=10 (24. 7. 2011)

Stanovy Mikroregionu Chrudimsko (2011):
www.mikroregionchrudimsko.cz/index.php?nid=663&lid=CZ&oid=23169
(24. 7. 2011)

Stanovy svazku obcí mikroregionu „Heřmanoměstecko“ (2002):
<http://hermanomestecko.sweb.cz/stanovy.htm> (24. 7. 2011)

Tábory pro mládež (2011): www.kovarov.info/index.php?sekce=7 (2. 7. 2011)

Turistické cíle v okolí (2007): www.tremosnice.cz/cz/tur-cile.php (17. 5. 2011)

Turistický potenciál regionů (2011): www.czechtourism.cz/2-turisticky-potencial-regionu (26. 3. 2011)

Úvodní slovo (2008): www.hlineckoregion.cz/readarticle.php?article_id=7 (5. 5. 2011)

Vápenka Závratec (2008):
www.fabrikya.cz/2008_zavratec_tremosnice_vapenka/index.htm (8. 3. 2011)

Vodopis (2010): www.zeleznehory.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=914
(20. 2. 2011)

Welcome to the European Charter (2011): www.european-charter.org/home
(31. 5. 2011)

Zámek (2011): www.nasavrky.cz/script/main.php?ac=stranka&id=33 (20. 3. 2011)

Zámek Slatiňany (2009): <http://orion.gc-system.cz/zamek-slatinany.cz> (24. 2. 2011)

Zvláštní číslo (2011): www.casopis.ochranaprirody.cz/rubrika/zvlastni-cislo.html
(9. 10. 2010)

Další zdroje:

BENEŠOVÁ, P. (2011): Elektronická korespondence se zaměstnankyní Městského muzea v Chotěboři (červen 2011).

BUŠTA, J. (2011): Elektronická korespondence se správcem státního zámku Slatiňany J. Buštou (květen 2011)

MATYKOVÁ, I. (2011): Rozhovor s průvodkyní hradu Lichnice I. Matykovou (2011)

STODOLOVÁ, V. (2011): Elektronická korespondence s vedoucí Rekreačních lesů Podhůra V. Stodolovou (červen 2011)

ŠOLTÝSOVÁ, L. (2011): Elektronická korespondence se zaměstnankyní AOPK ČR L. Šoltýsovou (červen 2011)

ŠTĚPÁNEK, Z. (2011): Elektronická korespondence s majitelem kozí farmy v Licibořicích Z. Štěpánkem (červen 2011)

VIRÁGOVÁ, J. (2011): Elektronická korespondence s obchodní manažerkou Kongres Hotelu Jezerka J. Virágovou (červen 2011)

ZÁVORKOVÁ, R. (2011): Elektronická korespondence se zaměstnankyní IC Nasavrky R. Závorkovou (2011)